

«Rett fra pikerommet, med ransel på ryggen?»

Om ungdom som
oppholdt seg rundt Plata

SVEINUNG SANDBERG
WILLY PEDERSEN

«Rett fra pikerommet, med ransel på ryggen?»

Om ungdom som oppholdt seg rundt Plata

SVEINUNG SANDBERG
WILLY PEDERSEN

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 6/05

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2005
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-207-2
ISSN 0808-5013

Omslagsbilder: (gjengitt med tillatelse fra politiet):
© Fra politiets overvåkingskamera på Plata
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi/GCS

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

«Plata» lå på sjøsiden av Oslo S. Det var landets mest kjente oppholdssted for tunge stoffmisbrukere, og ble i juni 2004 brått ryddet av politiet i Oslo. Forut for og i etterkant av beslutningen foregikk det en intens debatt. Etter hvert kom argumentet om Platas rolle i rekruttering av vanlig ungdom til misbruk av narkotika til å stå sentralt. Spilte Plata i realiteten noen viktig rolle på denne måten? Dette er tema for rapporten.

Prosjektet har blitt drevet ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (ISS), ved Universitetet i Oslo, i samarbeid med NOVA. Justisdepartementet har finansiert rapporten, og vi takker for støtten. Som det vil framgå retter rapporten nokså kritisk søkelys mot Politiet i Oslo. Vi takker derfor velvillige tjenestemenn og politimester Anstein Gjengedal for innsyn i en rekke datakilder. Vi ser det som et tegn på styrke at Politiet – på tross av muligheten for kritikk – åpner seg for forskning av denne typen. Også medarbeidere i Uteseksjonen i Oslo har velvillig stilt opp. Størst takk går likevel til alle de ungdommene som deltok i inngående intervjuer, ofte om vanskelige deler av deres liv.

De to forfatterne av rapporten har arbeidet tett sammen gjennom hele prosessen. Willy Pedersen står faglig ansvarlig og utviklet designet for studien. Pedersen har dessuten gått gjennom hele teksten i mange runder, samt nyskrevet mindre deler. Sveinung Sandberg har gjort det aller meste av datainnsamlingen og skrevet alle de første utkastene til teksten. Prosjektet har blitt drevet parallelt med søsterprosjektet «Bytte, kjærlighet, overgrep. Seksualitet blant ungdom i randsonen», som drives sammen med cand. polit Camilla Jordheim Larsen. Camilla har deltatt i datainnsamlingen også i dette prosjektet, og i de løpende diskusjonene om våre funn. Mange takk for innsatsen! Jon Ivar Elstad ved NOVA har lest rapporten og kommet med en rekke nyttige kommentarer i slutfasen av arbeidet.

Oslo, februar 2005

Sveinung Sandberg

Willy Pedersen

Innhold

SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING	11
<i>Problemstillinger</i>	12
<i>Rapporten</i>	13
2 METODE	15
<i>Datamaterialet</i>	16
<i>Byvankere og turister</i>	18
<i>Metodiske refleksjoner</i>	21
3 SPLITTELSEN AV PLATA	23
3.1 Den politiske debatten – Legalisering	23
<i>Forbud</i>	24
<i>Legalisering</i>	25
<i>Skadereduksjon</i>	26
3.2 Aktørene på gata	28
<i>Politiblikket</i>	29
<i>Skadereduksjon</i>	30
<i>Mobilisering</i>	32
3.3 Splittelsen av Plata.....	33
<i>Aksjonen</i>	33
<i>Hvorfor aksjon?</i>	35
<i>Tiltaksplanen</i>	36
<i>Hovedtesen: Fysisk nærhet gir rekruttering</i>	37
<i>Hvor mange ungdommer ble «hentet fra miljøet på Plata»?</i>	38
3.4 Hvorfor ble rekruttering så sentralt?	42
« <i>Blikk fra rennesteinen</i> »	42
<i>Retoriske fordeler ved rekrutteringsmålet</i>	44
<i>Ungdom og stoffmisbrukere som irrasjonelle offer</i>	46
Oppsummering	47
4 UNGDOMMEN RUNDT PLATA	49
4.1 Hvem var de?	49
4.2 Hva gjorde de der?.....	52
<i>Shopping</i>	53
<i>Møtested – gir beskyttelse</i>	53
<i>Spenning – sentrum som en actionfilm</i>	59
Oppsummering	62
5 REKRUTTERINGSARENA?	63
5.1 Rekrutteringsarena.....	63
<i>Våre funn</i>	64
<i>Debut</i>	65
<i>Spenningssekende ungdom – hegemonisk fortelling?</i>	69
<i>Mer aggressivt salg – hegemonisk fortelling?</i>	70

5.2 Sosiokulturelle faktorer.....	73
<i>Avskrekkende</i>	74
<i>Heroinstempel</i>	76
<i>Venner, alder og etnisitet</i>	79
<i>De som likevel endte på Plata</i>	80
<i>Plata som nødløsning</i>	82
5.3 Hva med Akerselva?.....	84
<i>Oppsøkende salg</i>	84
<i>Overlegne, spenningssøkende og opposisjonelle</i>	86
Oppsummering.....	89
6 FUNN OG KONKLUSJONER	91
<i>Funn</i>	91
<i>Konklusjoner</i>	92
REFERANSER	95

Sammendrag

I juni 2004 besluttet politiet å splitte det åpne omsetningsstedet for narkotika som var blitt kjent som «Plata». Miljøet var i vekst og hadde utartet seg negativt på andre måter. Politiet hadde tre mål med splittelsen: (a) å hindre rekruttering, (b) begrense omsetning av narkotika og (c) øke tryggheten i området. Aksjonen var kontroversiell, blant annet fordi det ble sett på som om stoffmisbrukere ble «jaget» fra et offentlig byrom. Mange faktorer spilte inn når det ble besluttet å splitte Plata, og det er også mange faktorer som spiller inn når det skal evalueres om aksjonen var vellykket. I rapporten har vi har valgt å fokusere på det temaet som kom til å spille størst rolle i det offentlige ordskiftet: Faren for at «vanlig ungdom» lettere skulle rekrutteres til misbruk av narkotika, på grunn av en såkalt «open drug scene» som Plata.

Formålet med studien var å undersøke følgende premiss: Var Plata viktig for vanlig ungdoms rekruttering til misbruk av narkotika? Som grunnlag for analysen har vi også undersøkt hvordan sentrale aktører ga innspill til debatten, og hva som har kjennetegnet innspillene. De mest sentrale aktørene var (a) politiet, (b) offentlige hjelpetiltak som Uteseksjonen og (c) frivillige organisasjoner som Kirkens bymisjon. I tillegg har vi samlet inn data om den gruppa som vi opplever som den mest sentrale ut fra premisset om rekruttering – altså «vanlig ungdom» som hang i Oslo sentrum i perioden rett etter splittelsen.

Datamaterialet

Det var fem ulike datakilder for prosjektet:

- Viktigst er kvalitative intervjuer, av 1–2 timers varighet, med 30 ungdommer i alderen 14–19 år. De ble valgt ut i to runder. Først ved at de «hang» på forskjellige steder rundt Oslo S, Oslo City og nedre Karl Johan. Dernest ved spørsmål om alder, hvor ofte de var i byen osv. Vi fikk stor bredde i forhold til bosted, etnisk bakgrunn, og frekvens på turer til sentrum. Informantene hadde likevel det til felles at de brukte sentrum som en sosial arena. I tillegg gjorde vi:
- Intervjuer med 10 tidligere stoffmisbrukere.
- 20 feltobservasjoner i det aktuelle området på 1,5-2,5 time.
- Intervjuer med tre medarbeidere fra Uteseksjonen og tre polititjenestemenn.
- Tekstanalyse av alle artikler i et utvalg sentrale aviser om Plata i juni 2004.

Aktørene, splittelsen og debatten

Aktører som Politiet, Uteseksjonen og frivillige organisasjoner satt inne med mye kunnskap om de gruppene som mest direkte ble berørt av splittelsen av Plata. Denne kunnskapen ble i høy grad brukt i den offentlige debatten. Kunnskapen hadde imidlertid enkelte særtrekk som en kan stille spørsmålsteget ved. Viktigst synes det å være at den dypest sett vedrører en gruppe marginale og vanskeligstilte mennesker, men at den ble generalisert til en mye større og mer heterogen gruppe ungdommer. I NRKs program Puls den 22.11.2004 gikk for eksempel Uteseksjonen ut med tall som tydet på at i «fellesferien dukket det *hver dag* i snitt opp to nye mindreårige jenter» i det sentrale rusmiljøet i Oslo. Andre data tyder på at dette neppe stemmer, og at et rimeligere estimat synes å være at det dukket opp fire nye ungdommer i løpet av hele sommeren.

Det mest slående eksemplet på kunnskap med en slik slagside og et tilhørende estimat var politimester Anstein Gjengedals estimat over ungdommer som kunne knyttes til det tunge rusmiljøet på Plata. I flere utspill i media i juni 2004 ble aksjonen legitimert med at over 500 ungdommer under 18 år enten ble «plukket opp av politiet mens de vanket rundt i miljøet» eller var «hentet (...) fra miljøet på Plata». Dette anslaget ble en helt sentral premissleverandør i det offentlige ordskiftet da det ble plukket opp av media og sentrale politikere. Vår analyse tyder på at det ikke er rimelig å knytte dette estimatet til Plata. Det er vanskelig å fremme alternative estimater, fordi de hele veien vil være en funksjon av de kriteriene som legges til grunn. Men dersom vi skal bruke formuleringen «ungdom som er hentet fra miljøet på Plata», og dette skal være utvetydig knyttet til mistanke om bruk eller besittelse av narkotika, vil vi mene at et rimeligere anslag vil være i overkant av 20 *hendelser*. Dette inkluderer de såkalte «ransonene», altså området rundt omsetningsstedene.

Hvorfor fikk slike perspektiv og estimater så sentral plass? Vårt forslag til tolkning er at de som jobber på «gata» – og det gjelder *alle* de sentrale kunnskapsprodusentene – antageligvis kan knytte mer generelle perspektiv på samfunnet til forhold på «gata». Dette skyldes at det er denne «hverdagen» de opplever, men det kan også ligge mer strategiske hensyn bak. I motsetning til en del av de mer skjulte og komplekse problemene aktørene jobber med, kunne ikke opinionen betvile problemene knyttet til Plata. De var lett synlige for alle. Når det i tillegg ble fremmet en bekymring for «vanlig» ungdom, fikk problemet et bredt nedslagsfelt. Ingen syntes å stille spørsmål ved tesen om at fysisk nærhet mellom tunge misbrukere og ungdom førte til økt rekruttering.

«Vanlig ungdom» og Plata

Våre data tydet på at ungdom som vanket i sentrum, hadde tre hovedgrunner til å være der – nemlig shopping, møte venner og å oppsøke spenning. Rapporten beskriver aktivitetene. Vi viser hvordan de kan knyttes til sentrum som transportknutepunkt, og hvordan de sosiale nettverkene til ungdom synes å ha blitt utvidet på grunn av kommunikasjonsteknologi som mobiltelefoner, internet, chat og msn. Spenningselementet er knyttet til at sentrum er et område med forskjellige mennesker og aktiviteter og med lite kontroll fra voksne. De fleste kjenner også historier om slåsskamper, nærvær av politi og lignende. Ungdommen som henger mye i sentrum, synes oftest å være *østkantungdom*, og det er også en overvekt av *minoritetsungdom*, spesielt blant guttene.

Et hovedfokus i intervjuene var selvsagt Platas betydning. Våre data tyder på at Plata *ikke* var viktig for den aktuelle ungdomsgruppa. En god del hadde erfaring med bruk av illegale stoffer, men ingen hadde kjøpt stoff på Plata. Ingen hadde heller hørt om at ungdom uten tung ruserfaring hadde vært innom Plata. Det syntes som om ungdoms ruskarriere begynte andre steder, og Plata var som regel et siste stoppested. De som befant seg på Plata, ble oppfattet som nedkjørte, marginale mennesker. Dels ble de oppfattet som skremmende, men mest som irrelevante. Men datamaterialet peker også ut flere andre årsaker til at ungdom ikke oppsøkte Plata.

- Debut og eksperimentering med legale og illegale rusmidler foregikk i nærmiljøet sammen med venner. De fleste hadde god tilgang på stoff lokalt, og de fortsatte å benytte seg av dette distribusjonsnettverket.
- Plata virket avskrekkende. Grunnen var at mange av dem som sto der virket slitne og skitne. De som omsatte i nærmiljøet virket ofte mer vellykkete, og det var lettere å identifisere seg med dem både i forhold til stil og sosiale nettverk.
- Plata ble forbundet med heroin, selv om det i de siste årene hadde vært mulig å kjøpe alle typer stoff der. Heroin var ikke et aktuelt stoff å prøve for «vanlig ungdom», og ble sett ned på i de fleste ungdomsmiljøer.
- De fleste på Plata var rundt 25–30 år. Aldersavstanden var stor til de aktuelle ungdommene.
- Narkotika var dyrere på Plata enn andre steder, og det foregikk lite oppsøkende salg overfor ungdom som kunne være i risikozonen for rekruttering.

De sosiokulturelle faktorene synes å være viktigst for rekruttering til bruk av illegale rusmidler. Selv om «open drug scenes» av typen Plata kan gi lettere tilgang på stoff, synes dette ikke å oppleves som relevant. I enkelte andre land – f.eks. i Storbritannia, og særlig på 1990-tallet – har det foregått en «normalisering» av bruken av illegale stoffer. Dette innebærer økt tilgang til og bruk av narkotika i bredere grupper. Også i Norge ser vi tilløp til slike mønstre. I denne situasjonen kan nok Plata snarere ha fungert bremsende enn drivende på rekrutteringen til nysgjerrige ungdomsgrupper. Våre data tyder på at bydelene utenfor Oslo sentrum og beltet langs Akerselva lenge hadde fremstått som viktigere omsetnings- og rekrutteringsarenaer enn Plata.

Selv om neppe Plata fungerte som en rekrutteringsarena, så fungerte den som omsetningssentral – mest for tunge misbrukere, men også som en *nødløsning* for skjulte misbrukere og ungdom med et etablert misbruk. Men for vanlige ungdommer i sentrum av Oslo ser den ikke ut til å ha spilt noen viktig rolle.

Konklusjon

Det kan ha vært gode grunner til å splitte Plata. Erfaringer fra andre europeiske byer peker i retning av at et samspill mellom kontroll- og støtte-tiltak er fornuftig overfor slike omsetningssteder. Men det norske offentlige ordskiftet i perioden rundt splittelsen kan *ikke* sies å ha hatt tilstrekkelig ryddig og informert grunnlag for sine slutninger.

1 Innledning

Området Oslo City, Oslo S og nedre Karl Johan blir ofte sett som farlig for ungdom. Farene blir først og fremst knyttet til narkotika, prostitusjon og vold. Risikoen for å bli rekruttert til narkotika var en av hovedårsakene til politiets splitting av Plata i juni 2004. På grunn av at dette området er et transportknutepunkt trekker det til seg mange mennesker, spesielt unge. Særlig på varme sommerdager vrir det av ungdom her. Det er også et område hvor det er lett å opptre anonymt og lett å stikke seg unna. Begge disse faktorene assosieres nok til utnyttelse av ungdom. Bruk av rusmidler, prostitusjon og vold er igjen atferdsformer som vi vet er tett vevd sammen (Rutter et al. 1998). Ungdom som bruker mye tid i byrommet synes også å være utsatt for alle disse risikoene.

En bakgrunn for den foreliggende studien var ønsket om å se på alle disse risikoformene i sammenheng. Denne rapporten er derfor skrevet i tilknytning til et annet prosjekt, som mer i detalj ser på risikoseksualitet og prostitusjon – hvor vi også bruker data fra ungdom i det samme området (se Jordheim Larsen & Pedersen 2005). Den foreliggende rapporten var i tillegg direkte motivert av politiets splitting av det som da var Oslos eneste «open drug scene», nemlig Plata, i juni 2004. En «open drug scene» er definert av relativt åpenlys omsetning av narkotika. Plata i Oslo var i tillegg preget av slitne, litt eldre stoffmisbrukere og tidvis åpenlys bruk av narkotika.

En av hovedbegrunnelsene for aksjonen var å forhindre rekruttering til det tunge rusmiljøet. De ulike aktørene har nok hatt forskjellige forståelser av hva som ligger i å hindre rekruttering. Mest konkret og direkte har det betydning å hindre rekruttering til selve Plata-miljøet. Politiinformantene vi har intervjuet forholder seg klarest til denne – mer snevre – forståelsen. I en annen forståelse er fokuset bredere. Her vil argumentet mot Plata mer handle om hvor ungdom generelt begynner med og intensiverer bruken av illegale rusmidler. Å stenge Plata har da ikke vært et mål i seg selv – hvis det har betydning at misbruket har blitt flyttet til en annen arena. Denne – bredere – forståelsen var mest utbredt i debatten. Imidlertid var det et premiss som gikk igjen i både den snevre og bredere forståelsen. Det var at «open drug scenes» som Plata faktisk *virker* tiltrekkende på og gjør det lettere for ungdom å begynne med eller intensivere bruk av narkotika. Det er dette premisset vi særlig skal forholde oss til i denne rapporten.

Et hovedargument for å splitte Plata var altså at nærværet av et åpent omsetningssted for narkotika gjorde at ungdom ble rekruttert til narkotikamiljø. Paradoksalt nok var denne forutsetningen – om enn i en litt annen variant – delt av motstanderne av splittelsen av Plata. De hevdet at *spredningen* av narkotikaomsetning og stoffmisbrukere førte til at ungdom enda lettere begynte med eller intensiverte bruken av narkotika. Dette ble forklart med at det da ville oppstå flere kontaktpunkter mellom ungdom og tyngre stoffmisbrukere. Premisset for begge parter var altså at fysisk nærhet mellom tunge misbrukere og vanlig ungdom fører til interaksjon, som igjen fører til økt rekruttering til misbruk av narkotika.

Det har vært gjort lite systematisk arbeid for å undersøke slike sammenhenger. Innenfor rammen av det aktuelle prosjektet er det heller ikke mulig å gi uttømmende analyser. Likevel hadde vi mulighet til å samle inn et forholdsvis omfattende kvalitativt datasett, særlig fra de ungdommene som kom til å stå sentralt i argumentasjonen – altså «vanlige ungdommer som henger i byen». Vi vil altså se på betydningen av nærværet av en «open drug scene» og etablerte stoffmisbrukere, for slike ungdommer.

En «open drug scene» kan defineres som alle situasjoner hvor borgere er offentlig konfrontert med bruk og omsetning av narkotika (Bless et al. 1995). For å kunne si noe om Plata som en rekrutteringsarena, er det nødvendig å se på hvordan Plata fungerte i den sosiale og romlige settingen den var plassert. Vi vil derfor bruke en del plass på dette.

Problemstillinger

Problemstillingen er å vurdere premisset om at Plata var viktig som rekrutteringsarena til illegalt rusmisbruk for ungdom. For å besvare problemstillingen vil vi se på følgende delspørsmål:

- Hvilke typiske perspektiv finner vi i norsk narkotikapolitikk?
- I hvilken grad var disse representert i debatten, og fra hvilke aktører?
- Hvilke estimer over ungdom som kunne knyttes til Plata lå til grunn for debatten?
- Hvor godt belegg var det for estimatene?
- Hva slags ungdom hang i byen?
- Hvordan opplevde de byen?
- Hvordan var mønsteret for bruk av rusmidler?
- Hvordan fikk de tak i illegale rusmidler?
- Hvordan så de på misbrukerne på Plata?
- Var Plata noen aktuell kanal for stoff?

Rapporten

I kapittel 2 vil vi presentere datamaterialet og utvalget av informanter. Kapittelet vil også diskutere en del problemstillinger knyttet til kvalitativ metode. Kapittel 3 vil presentere Plata-debatten og sammenhengen til en mer generell debatt om narkotika. Det vil også diskutere sentrale aktørers kunnskapsproduksjon i en slik debatt. Hvilke påstander og estimater ble fremmet? Hvilket grunnlag syntes de å ha? Kapittelet 4 vil beskrive de ungdommene som befinner seg i denne delen av byen. Hva gjør de der? Hvorfor er de der? Kapittel 5 presenterer våre hovedfunn. Hvordan fungerte Plata, både som rekrutteringsarena og i forhold til omsetning av narkotika? I kapittel 6 trekker vi noen konklusjoner på bakgrunn av hovedfunnene i rapporten.

2 Metode

Vi har i dette prosjektet brukt fem ulike datakilder. Den viktigste var en serie kvalitative intervjuer av 1–2 timers varighet med 30 ungdommer som ble kontaktet i sentrum av Oslo sommeren 2004. De var alle i alderen 14–19 år og de ble selektert i to runder. Først ved at de «hang» på forskjellige steder i området rundt Oslo S, Oslo City og nedre Karl Johan. Dernest ved at vi stilte noen introduserende skrening-spørsmål om alder, hvor ofte de var i byen osv. Denne prosedyren gjorde at vi fikk bra bredde i forhold til bosted, etnisk bakgrunn og frekvens på turer til sentrum. Informantene hadde likevel det til felles at de alle brukte sentrum som en sosial arena. Ungdommer som bare var innom byen, eller som hadde stramme tidsprogram, ble ekskludert fra utvalget. Vi var ute etter de som hadde uorganisert fritid i sentrum. Personer med åpenbart tyngre misbruk ble også ekskludert fra dette utvalget. I tillegg gjorde vi:

- Intervjuer med 10 tidligere stoffmisbrukere, som vi fikk tilgang til gjennom et par behandlingskollektiv i Østlandsområdet. Her var fokus deres egne opplevelser med og erfaringer fra Plata.
- 20 feltobservasjoner i det aktuelle området på 1,5–2,5 time, også i sommermånedene 2004.
- Intervjuer med tre medarbeidere fra Uteseksjonen og tre polititjenestemenn.
- Tekstanalyse av alle artikler i et utvalg sentrale aviser om Plata i juni 2004.

Tanken bak denne strategien var at den skulle si oss noe om (a) forutsetningene for aksjonen mot Plata, (b) sentrale aktørers aktivitet og (c) oppfatning av og begrunnelser for aksjonen, samt (d) mulige konsekvenser for ungdom i området. Vi ønsket også at materialet skulle fortelle noe om mer generelle trekk ved sentrumsområdene og ungdoms bruk av disse områdene. Dette var viktig for å forstå konteksten for aksjonen mot Plata.

Datainnsamlingen er gjort i samarbeid med prosjektet *Ungdom i Risiko-sonen: Seksualisering av oppvekst, selvbylde, relasjoner* (Jordheim Larsen & Pedersen 2005). Alle de tre forskerne har deltatt på datainnsamlingene og i løpende diskusjoner hvor funn fra begge prosjektene har blitt sett i sammenheng. Enkelte observasjoner går også igjen i begge rapportene.

Datamaterialet

Ungdommer i sentrum. De 30 informantene ble plukket ut ved at de oppholdt seg på steder i området Oslo City, Oslo S og nedre Karl Johan. Noen ble også plukket opp rundt Vaterlandsbroen. Vi så etter ungdommer som ikke syntes å ha noen spesielle formål med sitt opphold i byen. Men andre ord; ungdom som «hang». Etter å ha presentert oss hadde vi noen seleksjonsspørsmål for å se om de passet vår målgruppe. Det viktigste var alder, men også bosted og hvor ofte de var i byen. Alle informantene fikk 200 kroner for å være med. At intervjuet tok så pass lang tid var i seg selv et seleksjonskriterium. Målgruppen var de som ikke hadde noen spesielle planer med sitt opphold i byen, at intervjuet tok så pass lang tid gjorde at bare de med lite planlagt tid i sentrum kunne delta. De fleste intervjuene ble foretatt på et lukket rom på Riverside ungdomsklubb, men en del ble også gjort på kafé. Alle ble tatt opp på lydbånd og de viktigste delene ble transkribert. Tunge misbrukere ble utelukket fra dette utvalget fordi vi først og fremst ønsket et fokus på «vanlig» ungdom i sentrum, og fordi vi ikke ønsket å intervju ungdommer i rus. Når dette er sagt så observerte vi nesten ingen tunge misbrukere i tenårene, og utvalget inkluderer både ungdom som bruker og selger stoff.

I utvalget hadde alle unntatt én brukt alkohol, halvparten hadde prøvd hasj og seks hadde tatt Rohypnol eller lignende tabletter. Fire hadde prøvd amfetamin eller kokain, men ingen hadde prøvd ecstasy. Dersom vi bruker ruserfaring som mål på risikoatferd ser vi at utvalget skiller seg fra normalbefolkningen ved mer bruk av rusmidler.¹ Utvalget består nok av ungdom som er mer spenningssøkende og grensetestende enn gjennomsnittet. Om dette avspeiler en generell tendens i forhold til ungdom som oppholder seg mye i byen, er vanskelig å si. Men vi vet fra tidligere studier at mye fritid brukt i byen er assosiert med risiko for både vold og prostitusjon (Pedersen & Hegna 2003: 140). Vi var derfor interessert i å finne ut *hva* som trakk ungdommene mot byen, hvordan de opplevde byen med henblikk på illegal omsetning av rusmidler, og om de hadde opplevd vold eller seksuell interesse fra voksne der. (Dette behandles altså i mer detalj hos Jordheim Larsen & Pedersen, 2005.)

¹ Ifølge *Ung i Norge* har 12,7 prosent av ungdom i 15–16-årsalderen prøvd hasj, ifølge SIRUS og ESPAD var det mellom åtte og ni prosent i 2003 (Skretting & Bye 2003:45). Blant våre informanter var det nesten halvparten. Cannabis-bruken er imidlertid høyere i Oslo enn andre steder, og derfor skiller de seg nok noe mindre ut lokalt.

De tidligere stoffmisbrukerne. Dette utvalget besto av 10 unge og tidligere misbrukere fra et par behandlingskollektiv i Østlandsområdet. De var eldre enn ungdommene i sentrum og aldersspennet var fra 16 til 27 år. Alle hadde tatt stoff med sprøyte, de fleste hadde også brukt heroin. De hadde også solgt narkotika i varierende omfang, og drevet med annen kriminalitet for å finansiere misbruket sitt. Vi gikk ikke grundig inn på alle detaljer i familiebakgrunnen til alle disse informantene, men inntrykket var at den var svært varierende. Mange beskrev nokså alminnelige forhold, men noen beskrev også situasjoner som kunne minne om omsorgssvikt. Dette kunne dreie seg om rus i hjemmet eller seksuelle overgrep. Intervjuene med de tidligere stoffmisbrukerne er ment å skulle balansere intervjuene med ungdom. Disse har gitt oss nyttig kunnskap om hvordan Plata har vært brukt i deres egne karrierer, og også hvordan deres egen rekruttering til misbruk har foregått.

Feltobservasjon. Vi foretok også 20 feltobservasjoner i Oslo sentrum fra slutten av juni til starten av august 2004. Disse skulle utfylle og korrigere den informasjonen vi fikk i intervjuene med sentrumsungdommene. Under observasjonene gikk vi rundt i de aktuelle områdene. I begynnelsen hadde vi en ganske stor radius, men etter hvert konsentrerte vi oss om området Oslo City, Oslo S, nedre Karl Johan og Vaterlandsparken/broen. Det var her flest ungdommer oppholdt seg. Feltarbeidene ga oss mye nyttig informasjon. Noe er inkludert i rapporten, men det viktigste feltarbeidet ga oss var bakgrunnskunnskap, innsikt og forståelse som gjorde det lettere å kommunisere med ungdommene og lettere å komme med gode spørsmål under intervjuene.

Uteseksjonen og politiet. Intervjuer med Uteseksjonen og politiet har vært brukt til å få bakgrunnsinformasjon, men også til å gi oss kunnskap om hvilke perspektiv de har på sakskomplekset. Hvordan tenker de seg at ungdom rekrutteres til misbruk? Hva slags problemforståelse legger de til grunn? Dette vil senere bli analysert som «blikk» i kapittel tre. Vi fikk i tillegg verdifull informasjon om hvordan etatene faktisk jobber. For å få en mer inngående forståelse av de ulike posisjonene og debattens gang, analyserte vi dessuten *alle avisartikler* fra Aftenposten, Dagsavisen, Dagbladet, Dagens Næringsliv og Klassekampen som handlet om Plata i juni 2004. Her lette vi etter virkelighetsforståelsen til sentrale aktører samt de politiske forutsetninger for aksjonen. Aksjonen begynte 7. juni og debatten hadde nok sin topp i juni, selv om den begynte før og varte utover høsten.

I startfasen forsøkte vi også å gjøre kortere intervjuer på gateplan for å finne ut hvor vanlig det var at ungdom hadde blitt tilbudt narkotika eller opplevd seksuell interesse fra voksne i sentrum. Dette oppga vi imidlertid

raskt da det viste seg at situasjonen ikke var tillitvekkende nok til å dele slik informasjon. På et tidspunkt hadde vi omtrent 25 korte intervju hvor ingen oppga at de hadde brukt narkotika. Dette sto i skarp kontrast til dybdeintervjuene hvor omtrent halvparten oppga en eller annen form for bruk av narkotika. At dybdeintervjuene ga oss rike data om disse tingene tar vi som et tegn på at disse intervjuene fungerte godt, også når det kom til sensitive temaer. Imidlertid hadde også disse intervjuene sine begrensninger. Disse kommer vi snart tilbake til.

Byvankere og turister

Det var altså 30 informanter som vi fanget opp i det aktuelle området. Hvor ensartede var de? Selvsagt var det betydelig variasjon, men i rapporten har vi valgt å dele dem inn i to hovedgrupper – byvankere og turister. I utgangspunktet er inndelingen basert på hvor ofte ungdommene oppga å være i byen. Men inndelingen stikker dypere. Den sier også noe om identiteter, tilknytning og interaksjonsmønster.

Byvankerne brukte byen aktivt og alltid flere ganger i uken. Vi valgte betegnelsen fordi den er brukt på tilsvarende ungdommer i annen forskning (Krange & Strandbu 1996 og Vestel 2003²) og også av Uteseksjonen. Vi vil imidlertid fremheve at gruppen kan deles inn i to; de som først og fremst har sin forankring i sentrum og de som fordeler tiden sin mer mellom sentrum og bydelene i Oslo ytre øst. Vi vil i fortsettelsen si litt om et slikt skille. Senere i rapporten vil ikke dette bli vektlagt og byvankerne vil bli omtalt som én gruppe.

Den første gruppen oppgir å være i byen fire ganger i uken eller mer. Det er også en del som sier at de er i byen «nesten hver dag». Blant de tretti var det syv som først og fremst hadde sin forankring i sentrum. Alle disse hadde minoritetsetnisk bakgrunn.³ Dette er ungdommer som særlig henger i området rundt Oslo City og Oslo S, altså nokså tett på Plata. Her vet de at de vil *møte* venner og det er her de *er* med vennene sine. For denne gruppen ungdommer fremstår byen annerledes enn for de andre. De føler seg sjelden utrygge og har få områder de unngår. Ungdommene utstråler kompetanse, de gir oss en følelse av at de behersker byen. Dette henger opplagt sammen med

² «City dwellers»

³ De fleste av disse har foreldre med innvandrerbakgrunn eller har selv innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land. Vi velger likevel betegnelsen minoritetsetnisk og senere minoritetsungdom fordi vi ikke har spurt om dette systematisk, og fordi minoritetsposisjonen fremsto som mest interessant for oss.

at de gjerne kjenner et nokså stort antall mennesker i dette området. Selv om de bor i og kommer fra andre steder i byen, har de liten tilknytning til disse. Ofte har de venner fra forskjellige steder. De har også alle faste grupper med annen ungdom som de er med i byen. Disse kan noen ganger være på grensen til det som kan kalles ungdomsgjenger.

Vi har likevel valgt å kalle disse for *grupper* gjennom hele rapporten. En grunn er at en i mye nyere sosiologi har blitt stadig mer nølende med å kalle ungdomsgrupper av denne typen gjenger. En annen grunn er at en ofte finner flytende strukturer, vekslende medlemsmasse og svak tilhørighet over tid (Stewart 1998). I en studie fra Norge benytter Haaland (2000) tre analytiske kjennetegn ved en gjeng. Dette er: a) fast kjerne, b) at medlemmene er involvert i kriminell virksomhet og vold, c) samt at de har elementer av felles identitet. Han påpeker også at det å være med i en slik gjeng synes å øke risikoen for å bli involvert i risikoatferd. De som er med i gjenger som synes å tilfredsstille disse kriteriene, scorer høyere både på vold, kriminalitet og rusmisbruk. I tillegg henger de ofte i byen (Haaland 2000: 70–72).⁴

I vårt datasett syntes noen av de byvankerne som hang mye i byen å kunne ha ett eller to av trekkene, men vi ser sjelden alle tre kombinert. Blant annet var det noen informanter som var medlem av en jentegjeng med et felles navn. Dette kunne peke i retning av felles identitet. De hadde også vært involvert i noen forholdsvis uskyldige slåsskamper med andre «gjenger». Likevel lo de litt av navnet og sa at det er noe de hadde gått bort i fra nå. En gutt med minoritetsbakgrunn vi intervjuet hadde også noen nokså faste han gikk med. Disse hadde samme etnisk bakgrunn som han og var en klart avgrenset gruppe. De hadde også vært involvert i noen slåsskamper. Likevel er det kanskje mer forvirrende enn oppklarende å kalle dette en gjeng. Internasjonalt har gjengbegrepet blitt svært verdiladet og implisert svært organiserte grupper dedikert til vold og kriminalitet (se f.eks. Best 1999). Tilsvarende har det i Norge blitt tett knyttet til svært kriminelle og svært samkjørte gjenger som A- og B-gjengen. Ettersom vi ikke har informanter fra gjenger av denne typen, og ettersom gjengfokuset ikke er viktig for oss, har vi latt være å bruke det i denne rapporten.

Den neste gruppen er nokså heterogen, og besto av ungdom som oppga å være i byen 1–3 ganger i uken. Noen trekk pekte seg ut. For det første hadde de en hovedtilknytning til stedet hvor de bodde, og de brukte sentrum som et alternativt oppholdssted. Dette betydde at de ikke i like stor grad som

⁴ 75 % har en høy score. I den generelle ungdomsbefolkningen er denne prosentandelen 30 % (Haaland 2000: 70).

dem som hang mer i byen kunne regne med å møte kjente ved å ta turen til sentrum. De var derfor i større grad avhengig av å lage avtaler på forhånd. Likevel var de nok i byen til å føle seg kompetente og trygge. De hadde også ofte andre fritidsaktiviteter som de holdt på med, og de var på denne måten mindre utsatt for risikoene knyttet til uorganisert fritid. Byen var likevel en alternativ sosial arena for dem. Mange gikk på ungdomsklubber og ungdomsdiskotek i byen og her ble de av og til kjent med folk. De gikk også på en del private fester. Ungdommene hadde likevel de fleste av vennene sine der de kom fra, oftest i bydelene på Østkanten.

Betegnelsen byvankere fanger spesielt godt denne gruppen. De «vanker» i sentrum, men har også andre sosiale arenaer. De er innom, har kunnskap om og kompetanse på livet i byen, men dette er ikke deres eneste referanse og tilknytning. Av våre 30 informanter falt 14 i denne kategorien. Det var en blanding av etniske minoriteter og etnisk norske.

Turistene er den andre hovedgruppen. Disse var i byen sjeldnere enn én gang i uken. Alle i denne gruppen hadde norsk etnisk bakgrunn. Til sammen plasserte vi ni av de 30 vi intervjuet i denne kategorien. Noen ganger var det regelrette turister fra andre steder i landet som Nord-Norge og Vestlandet, men oftest var det ungdommer fra beltet rundt Oslo eller småbyer på Østlandet som var i Oslo en gang eller to i måneden. Vi velger likevel å kalle dem turister fordi de manglet den kompetansen og kunnskapen som kjennetegner ungdommene som er oftere i byen. De oppga også oftere at de følte seg utrygge, og i motsetning til byvankerne som er i området Oslo City, Oslo S og nedre Karl Johan fordi det er her de kan treffe kjente, var turistene i området fordi dette var den eneste delen av byen de kjente til.

Hvorfor var turistene i det hele tatt interessante? De blir vel oftest regnet som uproblematiske. En av hovedgrunnene for at vi inkluderte denne gruppen ungdommer var byråd Margaret Eckbos særegne bekymring for nettopp denne type ungdom (vi kommer tilbake til dette i neste kapittel). Turistene i vår studie faller klart inn i den typen bekymring som kan knyttes til metaforen «nysgjerrig ungdom på tur». Denne gruppen kommer ofte inn med tog og oppholder seg ofte i området rundt Plata. Plata kunne derfor tenkes å utgjøre en risiko og fristelse. En annen grunn til å undersøke denne gruppen, var at tilreisende ungdommer ikke hadde blitt studert systematisk før i studier av vår type. Det har derimot vært skrevet en god del om ungdommer som bruker byen mye (se f.eks. Bjørge et al. 2001, Haaland 2000 og Lien & Haaland 1998). Hvilken fare representerer byens sentrum for tilreisende ungdommer? Hvordan forholder de seg til slike farer? Hvordan så denne typen ungdom på Plata? En rimelig hypotese ville være at disse

ungdommene hadde en særegen sårbarhet, fordi de manglet kompetanse og den slags bekjenskaper som byvankerne kanskje hadde. Dette kunne gjøre at de lettere ble utnyttet av voksenpersoner i området.

Metodiske refleksjoner

Hvor pålitelige er de data vi bygger på? Vår egen konklusjon er at vi sitter på et rikt og temmelig godt datasett, som gir gode muligheter til å drøfte problemstillingene vi vil belyse. Likevel har den type data som vi baserer oss på mangler og svakheter, som det er viktig å være klar over. La oss ta et par illustrerende eksempler.⁵

To ganger intervjuet vi vennepar, hver for seg. Vi opplevde da at den intervjuedes venn fortalte ting om informanten som informanten ikke selv hadde fortalt. I begge tilfellene fikk vi på den måten «gratis» et eksperiment som viste noe om problemene ved intervjudatas validitet. I det første eksemplet beskrev noen jenter hvordan de strippet og overførte det på web-kamera. Hovedpersonen fortalte at hun bare hadde strippet ned til bh'en. Venninnen fortalte at hun også hadde tatt av seg undertøyet. Antageligvis var den siste fortellingen nærmest sannheten. I et annet intervju av to gutter som var nære venner skjulte den ene informanten at han hadde blitt utsatt for en pågående seksuell tilnærming fra en fremmed voksen person. Han fikk flere muligheter til å fortelle om dette, men unngikk det. Det *kan* selvsagt tenkes at den første informanten rett og slett hadde glemt episoden. Men vi bedømmer det som lite sannsynlig – den hadde nemlig gjort sterkt inntrykk og de hadde kretset rundt det i ettertid. I følge den andre informanten hadde de snakket «veldig mye om det».

Hvorfor fortalte ikke informantene om disse episodene? Jenta som hadde strippet foran web-kamera var nok rett og slett interessert i å «pynte litt» på episoden. Slike strategier kan opplagt ha med personlige egenskaper å gjøre. Noen er mer reserverte enn andre og har større motforestillinger mot å fortelle om seg selv. Gutten som sannsynligvis tilbakeholdt informasjon virket temmelig sjenert. Vi opplevde også at flere tilsynelatende åpne informanter snakket en del om erfaringer som de knyttet til venner og bekjente. Det kan rimeligvis være mer flaut å snakke om seg selv, spesielt når spørsmålene er sensitive. Noen ganger hadde vi på følelsen at sensitive fortellinger ble tillagt venner, mens de i realiteten var gjort av informanten selv.

Slike svar kan imidlertid også være tegn på at informantene ville være hjelpsomme og imøtekommende. Flere ønsket nok å gi oss informasjon selv

⁵ Episodene er mer inngående beskrevet hos Jordheim Larsen & Pedersen (2005).

om de ikke hadde egne erfaringer å bidra med. Tidvis kunne fortellingene da høres ut som myter eller vandrehistorier. For eksempel fortalte en av våre kvinnelige informanter at hun hadde hørt om en jente på sin egen alder som hadde «solgt seg for en hamburger». Da vi gikk nærmere inn på historien virket det som om hun ikke trodde helt på den selv heller. Gjennomgående har vi derfor lagt lite vekt på andrehåndsfortellinger. Det er informantens egen stemme vi har lett etter. Over tid opplever vi å ha fått økt kompetanse på å fange opp det som synes å være reelle erfaringer og det som kan mistenkes for å være bløff, skryt eller «urbane legender» – som en selvsagt finner mye av blant den type ungdom vi har snakket med. I de tilfellene vi likevel har funnet det hensiktsmessig å belyse andrehåndsfortellinger vil dette fremgå i teksten.

Det er alltid et element av selvpresentasjon i et intervju. De fleste ønsker å fremstille seg selv på en måte som er i tråd med egne idealer og for eksempel konvensjoner for maskulin eller feminin kjønnsrolleidentifikasjon. I eksemplet vi siterte overfor – med gutten som ikke ville vedkjenne seg en sannsynlig tilnærming fra en mann – var begge intervjuerne menn. Dette kan ha styrket ønsket om ikke å fortelle om hendelser informanten ville kunne oppleve som å befinne seg i grenselandet til «homofili». En rekke studier viser at gutter flest opplever dette som lite forenlig med en maskulin kjønnsrolle (se f.eks. Pedersen & Kristiansen 2003).

Ofte bruker vi ordet «historie» eller «fortelling» om ungdommenes utsagn. I dette ordet ligger det en refleksjon over hva slags data intervjuer faktisk gir. Intervjudata gir ikke tilgang til «rene» erfaringer eller hendelser, men alltid om ungdommenes fortolkede virkelighet – som igjen blir fortolket av oss. Andre ganger skriver vi likevel om forekomster, av enkelthetshensyn. Informasjonen er selvfølgelig fortsatt produkt av en dobbel hermeneutikk, eller en dobbel fortolkning. Hendelser blir først fortolket av informanten og så deretter av intervjueren.

3 Splittelsen av Plata

I dette kapittelet vil vi gå fra de store linjene til det helt konkrete. Først vil vi se på hvordan de ulike ideologiene i narkotikadebatten spilte seg ut i diskusjonen rundt splittelsen av Plata.⁶ Deretter vil vi analysere de mest sentrale aktørene i forbindelse med denne diskusjonen. Vi vil se på hvilke perspektiv de synes å ha, hvilke interesser dette igjen kan representere og hvordan dette kan ha preget kunnskapen de har presentert for offentligheten. Mot slutten vil vi gå mer konkret til verks, ved å si noe om det konkrete grunnlaget for politiets aksjon for å splitte Plata. Vi vil også diskutere politiets og i noen grad Uteseksjonens estimater av omfanget av rekruttering av mindreårige på Plata. Analysene er basert på avisartikler fra juni 2004, og intervjuer med representanter for Uteseksjonen og politiet.

3.1 Den politiske debatten – Legalisering

Debatten rundt «open drug scenes» er vevd inn i den generelle narkotikapolitiske debatten. Det har vært en tendens til at aktører som har vært tilhengere av en liberal linje i forhold til bruk og omsetning av narkotika også har vært dem som har forsvart «friområder» hvor narkotika kunne omsettes uten sanksjoner fra politiet. Argumentene har her kretset rundt det som er blitt kjent som en *skadereduksjonslinje*. Likevel er det ikke så enkelt som at de som er tilhengere av en «open drug scene» er de samme som er for liberalisering av narkotika og vice versa. I den politiske debatten er Plata-diskusjonen likevel innleiret i en større nedkriminaliserings- og legaliseringsdebatt. Det er derfor viktig å ha en grov forståelse av denne. De tre hovedposisjonene i debatten omkring narkotika kan antydes gjennom stikkordene forbud, legalisering og skadereduksjon.

⁶ Politiet vil ikke se dette som en aksjon eller en splittelse fordi de bare «gjorde jobben sin». De slo ned på ulovlige handlinger. Vi velger likevel disse formuleringene fordi politiet var bevisst på at hvis de «gjorde jobben sin» i dette området så ville resultatet bli en splittelse. I denne sammenhengen vil politiet også fremheve at bortvisning er en mildere reaksjon på dette enn å gi bøter og arrestere. Det var et uttalt mål fra politiledelsen ikke å «masseprodusere» straffesaker, og bortvisning ble sett på som en løsning for å unngå dette.

Forbud

Kort fortalt sier forbudslinjen at hvis samfunnet først forbyr bruk og omsetning av narkotika så må dette forbudet håndheves. Forbudet begrunnes med at økt tilgjengelighet av narkotika fører til økt bruk. Bruk av narkotika knyttes i sin tur til kriminalitet, helseskader og sosiale problemer. Tilhengerne av en forbudslinje mener også at samfunnet – dersom det ikke slår ned på bruk og omsetning av narkotika – vil sende ut et signal om at dette er akseptable handlinger. Dette er problematisk både for dem som bruker stoff og for dem som er i faresonen. Signaleffekt i forhold til andre lovbrudd blir også sett som viktig – hvis en overser lovbrudd vil den generelle forpliktelsen for loven synke (Kubler 2001). Motivene bak forbudsideologien kan sies å være todelt. De kretser rundt et samfunn uten respekt for loven. Men de er også spesifikt knyttet opp mot et samfunn hvor narkotika blir normalisert. Vi ser på denne måten elementer av pliktetikk (du skal følge loven) kombinert med innslag av konsekvensetikk (forbud av narkotika vil føre til mindre bruk).

Formelt sett er den norske narkotikapolitikken fortsatt basert på en forbudslinje. Lenge ble dette formulert som en målsetting om «et narkotikafritt samfunn». I den siste stortingsmeldingen om narkotikapolitikken formuleres det slik: Regjeringen vil «videreføre den restriktive narkotikapolitikken ved fortsatt forbud mot besittelse, bruk og omsetting av narkotika ...» (St.meld. 16, 1996–97, kap. 2). I praksis har likevel politikken vært under press, og en finner ikke så ofte dette perspektivet formulert i sin mest rendyrkede form. I den samme stortingsmeldingen finner vi for eksempel også støtte til et skadereduksjonsperspektiv – som vi kommer tilbake til. Det argumenteres dessuten for at skadereduksjon ikke nødvendigvis bør knyttes til liberalisering, selv om det ofte har blitt gjort. Tvert i mot er disse «... sammenblandingene uheldige, og tjener i liten grad utviklingen av et mangfold av strategier og tiltak i kampen mot narkotikamisbruk» (kap. 5.5.)

I praktisk narkotikapolitikk finner en altså ikke så ofte forbudslinjen i sin mest rendyrkede, ideologiske form formulert fra de sentrale myndigheter. I forhold til Plata har likevel forbudslinjen spilt seg ut på mange måter. For det første ser vi i en del innlegg at Plata knyttes til en generell bekymring for samfunnsoppløsning. Innlegg fra den politiske høyresiden ser oftest ut til å ha denne karakteren. Både i argumentasjon hos Høyre og spesielt FrP finner vi slike tendenser. Under ser vi et typisk utsagn som spiller på forbudslinjen i debatten, av en av de mest profilerte debattantene, nemlig byråd Margaret Eckbo (FrP):

Omsetning og bruk av narkotika er ulovlig, og lovverket er til for å håndheves. Dette er en forutsetning for at vi skal ha en troverdig rettsstat (Eckbo, FrP i Dagbladet 17.06).⁷

I tillegg til å være sterkt representert på høyresiden i politikken er nok dette også en tankegang som et stykke på vei finnes i politiet. I sitt virke er de avhengig av at publikum har generell respekt for loven, og for dem. Likevel vil politiet i sitt daglige arbeid ikke ha mulighet for å følge en slik hard linje (se f.eks. Finstad 2000). For det første ville dette innebære at de ville få for mye å gjøre. Det ville for eksempel kreve for mye arbeid å bøtelegge eller anholde alle som drikker alkohol på offentlig sted. Den andre hovedgrunnen er at de også er avhengig av å ha et visst samarbeid med publikum. For å få et slikt samarbeid må de kompromisse med publikum, og finne et slags felles ståsted.

Våre data tyder på at politiet har et dobbelt forhold til forbudslinjen. De er avhengig av den for yrkesutøvelsen, samtidig som de ikke kan opprettholde den i sitt daglige arbeid. En av våre informanter i politiet påpekte for eksempel at målet var «rusmiddelbruk innenfor akseptable rammer», og at de langt på vei kunne akseptert Plata hvis det ikke hadde vært åpenlyst salg, åpenlys injisering og kriminalitet der. Dette ligner på den skadereduksjonslinjen som vi skal diskutere senere. Dette doble forholdet kan gjøre at enkelte symbolsaker blir viktige. På samme måte som politiet av og til gjør arrestasjoner for å «sette et eksempel», kan vi tenke oss at andre saker får den samme symbolske funksjonen. Splittelsen kan sees i lys av at Plata over tid fikk en symbolsk betydning som det var vanskelig å leve med.

Legalisering

I narkotikapolitikken står nedkriminaliserings- eller legaliseringslinjen som den mest opplagte motsetningen til forbudslinjen. Den er preget av en blanding av en rettighetstankegang og konsekvensetikk. Rettighetstankegangen henter sin støtte fra klassisk liberalisme og fremhever at ethvert individ har rett til å gjøre hva de måtte ønske med egen kropp. Staten kan altså bare intervenere når det er fare for andres liv og helse (Hunt 2004). Resonnementet blir da at narkotika bør legaliseres fordi det ikke fører til

⁷ Andre illustrerende utsagn er: «Alle har rett til å oppholde seg på offentlige steder, men det er ikke lov å kjøpe, selge eller bruke narkotika» (Eckbo, FrP, i Aftenposten 25.06), «Alternativet er å legalisere narkotika» (Eckbo i Dagbladet 18.06) og «Om politiet ikke griper inn når det åpenlyst foregår grove lovbrudd, gir dette en signaleffekt som virker tiltrekkende på ungdom så vel som på kriminelle miljøer» (Enquist, H., i Aftenposten 23.06).

skade på andre enn den som bruker det. Her kan det trekkes paralleller til røykedebatten, hvor et lignende argument står sterkt. En slik rettighetstankegang i forhold til egen kropp står svakere i Norge enn i land som USA og Storbritannia, noe som kan forklare hvorfor legaliserings-posisjonen har vært relativt marginal i Norge.

Den mer konsekvensetiske retningen i legaliseringslinjen legger vekt på skadereduksjon og argumenter for at legalisering vil være det beste ut i fra en utilitaristisk tankegang om mest mulig nytte for flest mulig. Hunt (2004) skiller således mellom en «weak rights version» og en «strong rights version» hvor den siste er tilhenger av legalisering med argumentet om at dette vil være den løsningen som gir minst skade (se f. eks. Burris 2004).

I forbindelse med Plata-debatten har nedkriminalisering eller legalisering sjelden vært nevnt. Vi finner blant annet ingen som argumenter for dette i avisartikler som omhandler Plata gjennom hele juni 2004. I en mer generell offentlig debatt er det i hovedsak Unge Venstre, Fremskrittspartiets Ungdomsorganisasjon, og rusmisbrukernes organisasjoner som på ulike måter og periodevis har argumentert for legaliseringa av narkotika – og da særlig av hasj. Standpunktet har likevel en viss støtte utenfor de etablerte politiske organisasjonene. Overraskende for mange foreslo flertallet i Straffelovskommisjonen at bruk av narkotika og besittelse for egen bruk skulle avkriminaliseres (NOU 4, 2002). Men justisministeren avkreftet umiddelbart at dette ville være aktuell politikk i Norge. Også de årlige hasjdemonstrasjonene i Oslo sentrum – som riktignok har hatt en synkende oppslutning de siste årene – har representert en støtte til nedkriminalisering og legalisering. Alt i alt står altså perspektivet svakt, og dette er interessant ettersom legalisering er en av de tunge ideologiene i internasjonal narkotikadebatt. En forklaring kan være at tilhengerne av legalisering har kompromisset med den mindre kontroversielle skadereduksjonslinjen. Dette er en kjent strategi for sosiale bevegelser (Snow et al. 1986). Det vil være lettere å få gjennomslag for politikk ved å appellere til en større gruppe meningsfeller.

Skadereduksjon

Mange ser det slik at skadereduksjonslinjen i praksis plasserer seg i en slags mellomposisjon mellom forbudslinjen og legaliseringslinjen. Posisjonen søker å unngå å ta stilling til det overgripende og kontroversielle spørsmålet om legalisering av narkotika. I stedet har skadereduksjonslinjen et mer pragmatisk fokus på hvordan skadevirkningene ved bruk av narkotika kan begrenses. Slike skader handler ofte om overdoser, smittespredning og generelle levevilkår. Grunntanken er at samfunnet må innse at rusmisbruk alltid

vil være der. En bør derfor heller prøve å begrense skadevirkningene. Det er således en rendyrket konsekvensetikk. I Plata-debatten kan vi si at all argumentasjon som har vært knyttet til økt rekruttering, økt smitte, økt salg, overdoser, og helsetilstand for stoffmisbrukere har vært preget av et skaderedusjonsperspektiv.

Skadereduksjonslinjen har røtter tilbake til 1920-tallet, men den fikk et oppsving da Aids-epidemien begynte å sette sitt preg på den offentlige debatten midt på 1980-tallet (Kubler 2001:631, Zibbel 2004, Hunt 2004, Reinerman 2004). Fokus på smittefare ved deling av sprøyter gjorde at det ble mer legitimt med hjelpetiltak rettet mot rusmisbrukere. Dette sto i motsetning til en rendyrket forbudslinje som argumenterte for at sprøyteutdeling kunne sende et signal om at samfunnet aksepterte narkotika. En periode på 1980-tallet klarte likevel skadereduksjonslinjen å heve seg over en politisk debatt ved hevde at den utgjorde en *apolitisk* tilnærming, med eneste formål å begrense skadene (Reinerman 2004). På sikt ble det derimot vanskelig å holde på denne apolitiske posisjonen. Konkrete standpunkt til for eksempel sprøyterom, utdeling av sprøyter, «open drug scenes» og strafferammer for stoffmisbrukere, gjorde det vanskelig å unngå å bevege seg inn i det generelle politiske ordskiftet. Skadereduksjonslinjen ble på denne måten en del av narkotikadebatten, på lik linje med legaliserings- og forbudslinjen. I Plata-debatten ble den kanskje den viktigste diskursive ressursen for motstanderne av en splitting. Ett eksempel på dette kan sees hos Fransiskushjelpen, overskriften på avisartikkelen er «Frykter økt smittefare»:

«Sykepleie på hjul» er frustrert over at de ikke får delt ut nok rene sprøyter etter at Plata ble stengt. Narkomane deler sprøyter og brukte sprøyter ligger spredd utover byen (Dagsavisen 18.06).

Slik vi ser det her, fokuserte motstanderne av Plata-splittelsen særlig på de mulige helseproblemene for stoffmisbrukerne. På samme måte blir det i andre avisartikler pekt på at politiaksjonen kunne føre til at stoffmisbrukerne ble stresset og sette hele «skudd» i stedet for halve,⁸ eller at splittelsen ville føre til at problemet ble flyttet til bydelene hvor konsekvensene kunne bli mer alvorlige.⁹ Motstanderne av Plata-splittelsen syntes på denne måten å fokusere på mulige sosiale- og helseproblemer for etablerte stoffmisbrukere.

⁸ Holte, Fransiskushjelpen, i Dagbladet 17.06.2004.

⁹ Frantzen i Dagsavisen 12.06.2004

Skadereduksjonstankegangen har tradisjonelt vært tettest knyttet til de mer liberale posisjonene i narkotikapolitikken.¹⁰ Slik er det også i Plata-debatten. Den synes å være sentral for de fleste frivillige organisasjonene på Plata, og den blir eksplisitt formulert hos Kirkens Bymisjon og Fransiskushjelpen. Den ligger også under i tilnærmingen til Uteseksjonen og Oppsøkende Tjeneste som var sentrale offentlige aktører på Plata. Politisk er den også mer fremtredende for venstresiden enn høyresiden.¹¹

3.2 Aktørene på gata

Det har altså vært to hovedtilnærminger som har preget det vi forstår som produksjonen av kunnskap om Plata – skadereduksjonslinjen og forbudslinjen. Dette har vi sett i aktørenes vurdering av de sannsynlige effekter av ulike tiltak. Aktørene har også preget kunnskapsproduksjonen mer direkte. Kunnskapsproduksjonen rundt Plata har spesielt blitt preget av: a) Politiet – og særlig politiposten på Oslo S og Grønland politistasjon, b) Offentlige organisasjoner som Uteseksjonen, Oppsøkende Tjeneste (OKT) og c) Frivillige organisasjoner som Kirkens Bymisjon og Fransiskushjelpen. Dette er ikke en uttømmende liste, men vi legger spesielt vekt på disse fordi de på ulike måter representerer kunnskap som gjerne vil avspeile livet på «gata». Med dette mener vi kunnskap som på en eller annen måte representerer livet for personer som lever i en sosialt marginal posisjon, som har det vanskelig og som bruker mye tid i de aktuelle sentrumsområdene.

Hvor vi ser *fra* vil prege *hva* vi ser. Den «hverdagen» vi lever i, vil prege språket og dermed problemforståelser og løsningsalternativ. Det kan derfor være interessant å se nærmere på sentrale aktørers språk og hverdag, for å se om dette kan påvirke kunnskapen de presenterer for en større offentlighet. For å fange dette aspektet ved meningsdannelse bruker vi metaforen *blikk*, som er hentet fra Liv Finstads bok *Politiblikket*. Her bruker hun metaforen til å «utforske politiets 'briller'», forståelser og handlinger» (Finstad 2000: 25). Blikket vokser ut av erfaring og preger handlinger. Det er også et element av taus kunnskap og rasjonalitet i blikket. Ikke bare politiet, men også hver av de andre aktørene vi nevnte ovenfor kan sies å ha et eget blikk,

¹⁰ Likevel dukker skadereduksjonslinjen også opp hos tilhengerne av Plata-splittelsen. Motstanderne derimot, synes å fokusere på skadevirkningene for befolkningen i området rundt (se f.eks. Knut Skjelvan i Aftenposten 24.09.2004). De deler likevel bekymringen for rekruttering av ungdom til narkotika, selv om de ender opp med ulike løsninger.

¹¹ Se f.eks. Jensrud, Ap, i Aftenposten 28.06.2004 og Thorkilsen, SV, i Dagsavisen 11.06.2004.

eller sine egne forståelser og «briller». Disse har vi kalt politiblikket, skadereduksjonsblikket og mobiliseringsblikket.

Politiblikket

Politiblikket viser til de forståelsesrammer, kategorier og det handlingsrepertoar som politiet utvikler i løpet av sin tjeneste (Finstad 2000). Politiet er trent til å se etter problemer og kriminalitet, og det vil kunne prege kunnskapen de produserer. Denne erfaringsbaserte «mistanken» gjør at politiet kanskje kan se potensielle kriminelle handlinger der vi andre ikke ser noe. Dette blikket – kombinert med erfaringer fra ordenstjeneste som ofte vil bekrefte mistenksomheten – gjør at det potensielt kriminelle aspektet ved handlinger og personer kommer i fokus. I forhold til Plata kan vi tenke oss at dette gjorde at situasjonen først og fremst ble sett på som et kriminalitets- og ordensproblem og ikke som et helse- eller sosialproblem. Dette blir også tydelig hvis vi ser på hva politimester Anstein Gjengedal skriver i en kronikk i Dagbladet:

Politiets oppgave i samfunnet er ikke å tilby narkomane en vei ut av rusmiljøet. Ei heller å sørge for tilbud om mat, helsetjenester eller sosiale væresteder. Politiets oppgave er å forebygge og oppklare kriminelle handlinger og sørge for alminnelig ro og orden (Dagbladet 16.06.2004.)

Dette fokuset kan hevdes å være rimelig, siden det er disse problemene det ligger i politiets stillingsinstruks at de skal ta hånd om. Likevel er det mulig å tenke seg at dette fokuset også vil prege blikket på «normal» aktivitet – både i dette området av Oslo og mer generelt. Politiet kan tendere mot å generalisere fra det de ser som suspekt eller beklagelig og til normalpopulasjonen. De kan på denne måten få et fokus på kriminalitet og i mindre grad ha kunnskap om og sensitivitet for mer normal atferd, noe som kan prege deres innspill i det offentlige ordskifte.¹² For eksempel kan de overvurdere risikoen ved å oppholde seg enkelte steder, fordi de generaliserer fra de situasjonene de har opplevd. Politiet kan da glemme at det *de* opplever i et område ikke er representativt for det som skjer i området, og kunnskapen de formidler kan bli farget. Et slikt politiblikk kan også tenkes å prege oppfatninger rundt omfanget av ulike samfunnsproblemer. Senere skal vi se hvordan dette kan ha gitt konkrete utslag for kunnskapsproduksjonen.

¹² Den ene av forfatterne – Willy Pedersen – har i mange år fulgt politiets rusforebyggende arbeid i skolene. Det er ingen tvil om at politiet her har gjort en omfattende innsats. Likevel synes en rimelig innvending å være at det ofte har vært et for sterkt fokus på narkotiske stoffer, i for lav alder, mens alkoholbruk i for liten grad har blitt belyst. Det er nok de samme mekanismer som dem vi her skisserer som har ligget under denne prioriteringen.

Skadereduksjon

Andre viktige aktører i kunnskapsproduksjonen rundt Plata og ungdom i Oslo sentrum er offentlige organisasjoner som Uteseksjonen, Oslo kommunes oppsøkende tjeneste (OKT) og Barnevernet/Barnevernvakten. Vi har valgt å belyse Uteseksjonen ettersom de har en målgruppe som ligger tett opp til våre informanter.¹³ Av de aktørene vi ser på i denne rapporten er det Uteseksjonen som er tettest knyttet til en narkotikapolitisk skadereduksjonslinje. Dette gjelder spesielt de avdelingene som jobber direkte opp mot stoffmisbrukere. Uteseksjonen ble startet i forbindelse med en økende oppmerksomhet rundt skadereduksjon, og arbeidsoppgavene i «hverdagen» bygger også opp under dette fokuset. Dette gir seg utslag hos de ansatte. Følgende sitat er illustrerende:

Men vi som jobber med dette vet at vi ikke kan renovere vekk et rusproblem (...) Det [Plata] er et ordensproblem, men det er også et helseproblem og et sosialproblem. Hvis ikke de injiserer der de injiserer nå så vil de gjøre det et annet sted. Sånn vil det være (...) Det bør være en større meny på tiltakskjeden. (Ansatt, Uteseksjonen.)

Det blir her lagt vekt på at de problemene de etablerte stoffmisbrukere representerer er sammensatte. Årsakene er ofte familiære og sosiale og misbruket utvikler seg over tid og gir seg utslag i helsemessige skader. Kanskje kan vi kalle dette skadereduksjonsblikket. De prioriterte målsettingene blir å holde de sosiale og helsemessige skadene av rusmisbruk på et minimumsnivå. De fleste fenomener vil vurderes opp mot dette. Dette henger sammen med et annet viktig mål for Uteseksjonen, nemlig å unngå at ungdom begynner med narkotika.

Uteseksjonen har, som mange andre store organisasjoner, utviklet et eget språk som reflekterer disse målsettingene. De bruker for eksempel begrepet «brukere» for ungdom som de møter i Oslo sentrum. Ungdommene antas ofte å oppholde seg «i randsonen».¹⁴ Virksomheten knyttes ofte til verbet «kontaktetablering». Alle disse begrepene dukket opp i intervjuene

¹³ Uteseksjonen er en del av Rusmiddelstatens Seksjon Oppsøkende i Oslo kommune og har til sammen 26 fulltidsansatte hvorav 24 går patruljer i Oslo Sentrum. Her er det noen generelle patruljer og noen spesialiserte. De generelle patruljene ser etter/snakker med/kontakter ungdom (opp til 25) som befinner seg i Oslo sentrum og synes å være risikoutsatt. Dette blir gjerne identifisert ved alder, klær, oppførsel, oppholdssted osv. De spesialiserte patruljene har egne fokus innenfor dette. Det kan for eksempel være «de yngste blant de tyngste» som henvender seg til de yngre (18–22 år) i de etablerte rusmiljøene som f.eks. Plata, eller «ung i byen» som retter seg mer generelt mot ungdom (opp til 18 år).

¹⁴ «Randsonen» vil si området rundt Plata. I dette området var det en del ungdom som flere offentlige aktører fryktet var på vei inn i rusmiljøet. Noen ganger ble også randsonen brukt som en betegnelse på disse ungdommene.

med de ansatte. Begrepene kan neppe forstås som strengt definert eller knyttet til noen entydig bruksform. Men vi oppfattet det slik at «brukerne» siktet til alle de ungdommene som medarbeiderne kom i kontakt med. Kanskje innebærer dette at språket og tankegangen i organisasjonen bygger opp om en problemforståelse hvor svært mange av de ungdommene som oppholder seg i Oslo sentrum utgjør et potensielt problem. Det blir nok påpekt at det er mye «vanlig» ungdom i sentrum. Men det forholdet at de faktisk *er* der, blir sett på som problematisk. Kanskje reflekterer dette at organisasjonen dypt sett fokuserer på risiko og fare. På samme måte som politiet får den derved et blikk preget av denne hverdagen. Mest typisk kommer dette – slik vi ser det – fram i tilsynelatende nokså verdinøytrale betegnelser som «brukere». Antageligvis gir dette bestemte føringer for kunnskapsproduksjonen. Ungdom som oppholder seg i sentrum over en lengre periode forstås som «brukere». De representerer dermed et problem.

Vi ser det nyttige ved slike kategoriseringer. Kanskje kan det likevel være nyttig å reflektere over deres mulige konsekvenser. Begrepet «bruker» forbindes som oftest med noen som aktivt og på grunnlag av en selvstendig beslutning benytter seg av et offentlig tilbud. Uteseksjonens brukere derimot, blir definert på en annen måte, av medarbeiderne selv. Dette kan få konsekvenser for beregninger rundt omfanget av problemer i sentrum. I et mer overgripende og kritisk perspektiv kan kanskje denne kategoriseringspraksisen også ses som en disiplineringsstrategi. Ungdom som faller utenfor det offentlige og foreldres kontroll, blir ufrivillig «brukere» av offentlige tjenester, og fanges dermed opp.

Offentlige organisasjoner og spesielt Uteseksjonen er preget av et skadereduksjonsblikk. Det er imidlertid også andre elementer som preger deres kunnskapsproduksjon. De arbeider for eksempel tett på politikere og må forholde seg til disse som arbeidsgivere. Dette kan føre til mindre kritikk av politikere og offentlig politikk, i hvert fall utad. I vår studie så vi det ved at representanter for Uteseksjonen var nokså forsiktige med hva de ville bli sitert på. De fortalte oss at de i det siste hadde blitt skolert på å følge tjenestevei. Dette innebærer at en skal melde fra til byråd og andre politiske myndigheter, ikke gå ut i mediene på egen hånd. Det er selvfølgelig mange gode grunner til dette, men et problem kan være at den offentlige debatten mister en kritisk og kunnskapsrik røst. Historisk har nok Uteseksjonen i Oslo i perioder hatt en mer uavhengig stemme (Hollie 1989).

Mobilisering

De siste aktørene som vi vil nevne er de frivillige organisasjonene. Den mest sentrale i Plata-debatten har kanskje vært Kirkens Bymisjon, men det er også andre aktører som Fransiskushjelpen (spesielt med «Sykepleie på hjul») og Maritastiftelsen. Alle disse driver med tiltak rettet mot de etablerte stoffmisbrukere i sentrum. Tiltakene spenner fra sprøyte- og matutdeling til drift av kafeer og rådgivning. Det finnes også noen frivillige organisasjoner som har representert de tunge stoffmisbrukerne mer politisk.

På tross av forskjeller i ideologisk bakgrunn og arbeidsfelt har frivillige organisasjoner det til felles at de må appellere til opinionen for å få medlemmer og støtte. Støtten kan være både materiell (mat, penger osv.) og politisk. For å få en slik støtte er det helt nødvendig å ha et tydelig budskap (Snow et al. 1986, Snow og Benford 1988, 1992). Budskapene må formuleres annerledes når frivillige organisasjoner skal nå gjennom i media, enn når offentlige organisasjoner skal legitimere sin drift overfor politiske myndigheter. Vi kan kalle dette mobiliseringsblikket. Det ligner mye på mekanismene bak formingen av generell politisk retorikk. Frivillige organisasjoner vil være mer avhengig av å få aktiv støtte fra opinionen enn de offentlige og halvoffentlige organisasjonene. Derfor vil de også kunne tendere mot skarpere posisjonering, kanskje kan de bli mer kritiske og tendere mot å male situasjonen i svart-hvitt.

Kort fortalt vil organisasjonene være avhengig av å ha klare formuleringer av hva som er problemet, hvordan det kan løses og hvorfor denne løsning vil være effektiv.¹⁵ Det vil også være en fordel hvis en kan klare å danne seg klare fiendebilder, da dette som regel vil styrke inngruppen. «Renseargumentet» fra Plata-debatten er et godt eksempel. Her blir de som godtok å splitte Plata implisitt knyttet sammen med en ideologi om et «rent» samfunn. Den klinger dårlig i forhold til det humanistiske menneskesynet de fleste av oss liker å forholde seg til. Ole Martin Holte i Fransiskushjelpen uttaler for eksempel at «det er en vanvittig vårensrensing på gang i Oslo» (Dagsavisen 17.06.2004). En mildere variant kan ses i følgende utsagn fra lederen i Kirkens Bymisjon, Helen Bjørnøy. Her i forhold til tiggerne:

Det er maktsystemet, politiet, byråd Eckbo og handelsstandens proklamasjon om at de som ikke passer inn i vårt A4-system skal vekk. Fattigdommen forsvinner ikke selv om vi presser tiggerne ut av sentrumsgatene (Dagbladet 19.06.2004).

¹⁵ Dette kalles henholdsvis «prognostic, diagnostic og motivational framing» i framing teorien (Snow et al. 1986).

Fra politisk retorikk kjenner vi igjen de skarpe formuleringene og de tydelige fiendebildene. Fienden er «maktsystemet» som representerer et rigid og kaldt system. Dette systemet bruker makt for å få sine saker gjennom. Slike krasse formuleringer kan selvfølgelig være riktige, men de må også sees i lys av at de kommer fra frivillige organisasjoner som må skaffe seg støtte i opinionen og mobilisere egne medlemmer til kamp. Det er vanskeligere ved innfløkte analyser uten klare konklusjoner. Dette kan kanskje forklare hvorfor de frivillige organisasjonene synes å ha vært tydeligere motstandere av Plata-splittelsen enn de offentlige. Mens det var viktig for de offentlige organisasjonene å forholde seg direkte til arbeidsgiverne, gjerne med mer komplekse tilnærminger, var det tilsvarende viktig for frivillige organisasjoner å ha klare standpunkt. Plata utviklet seg etter hvert til en sak hvor det var mulig å ha svært klare standpunkt.

Blikkene i offentlige og frivillige organisasjoner vil gå inn i hverandre. Noen har argumentert for at de i økende grad likner på hverandre (Lorentzen 1994). Skillet vi har antydnet er ikke ment å være absolutt. For eksempel vil nok skadereduksjonslinjen reflekteres i frivillige organisasjoner og tidvis også i politiet. Frivillige organisasjoner kan også måtte forholde seg direkte til det offentlige og bli preget av dette. Skillet kan mer ses som indikasjoner på interesser som har preget kunnskapsproduksjonen rundt Plata.

3.3 Splittelsen av Plata

Politiet hadde tre hovedmål med aksjonen mot Plata – (a) å hindre rekruttering, (b) å begrense bruk og omsetning og (c) å øke tryggheten i området.¹⁶ Rapporten vil i fortsettelsen fokusere på rekrutteringsmålet ettersom det syntes å ha spilt en helt spesiell rolle i den offentlige debatten rundt splittelsen.

Aksjonen

Initiativet til splittelsen av Plata kom fra politiet. Dette kom først og fremst som en reaksjon på en negativ utvikling i området. Utviklingen var knyttet til mer åpenlyst salg, det ble flere voldsepisoder, det var en økning av antallet i miljøet (opp til 500 på enkelte sommerdager). I tillegg ble det mer åpenlys injisering og også en tendens til at de som sto der og satte injeksjonene tok mindre hensyn til omgivelsene. Selve initiativet ble gjort ved at lederen på politiposten på Oslo S skrev en rapport som han sendte oppover i systemet. Da dette ikke førte til noe, lagde han en video hvor han klippet

¹⁶ Se f.eks. Aftenposten 17.06.2004.

sammen de groveste tilfellene fra Plata. Denne inneholdt alt fra voldsepisoder til tilstedeværelse av små barn og åpenlys injisering. Etter dette besluttet politimesteren at noe måtte gjøres, og det ble bestemt å slå hardere ned på åpenlyse lovbrudd.¹⁷

At ungdom rekrutteres til narkotika ble trukket fram som et hovedproblem ved Plata slik den fremsto våren 2004. Flere sentrale aktører la vekt på dette, de viktigste var kanskje politimester Anstein Gjengedal og byråd Margaret Eckbo. Gjengedal skrev for eksempel i en kronikk i Aftenposten 16. juni 2004 at bakgrunnen for aksjonen var at over 500 unge under 18 år ble «plukket opp av politiet mens de vanket rundt i miljøet». I den samme kronikken skrev han også at Plata-miljøet hadde vært tiltrekkende på nysgjerrig ungdom. Fokuset synes å ligge på det vi kan kalle «vanlig» ungdom. Rekruttering ble fremhevet som en viktig årsak til at politiet måtte gjøre noe med situasjonen, og senere ble også redusert rekruttering nevnt som et resultat av aksjonen.¹⁸ Som vi pekte på i innledningen er det en mulig tvetydighet i bruken av ordet «rekruttering» i denne sammenhengen. Det kan tenkes at politiet refererte direkte til rekruttering til Plata-miljøet, og ikke mer generelt til rekruttering til tunge rusmiljøer. Hvis politiet har operert med slike forståelser er selvfølgelig problemet at måloppnåelsen blir en nødvendig konsekvens av aksjonen. Ved å fjerne tunge stoffmisbrukere fra et spesifikt sted, vil det ikke komme flere ungdommer til dette stedet. Miljøet derimot er ikke oppløst, og ungdommen kan fremdeles rekrutteres andre steder. Måloppnåelsen i forhold til å hindre rekruttering må derfor måles mer generelt og ikke knyttes til spesifikke steder.

Selv om det var politiet som tok initiativet til splittelsen av Plata ble dette støttet og forsvart av lokale politiske myndigheter. Byråd Margaret Eckbo var kanskje den mest profilerte i media. I gjentatte innspill uttrykte hun bekymring for Plata både som «omsetningsentral» og «rekrutteringsarena»,¹⁹ men det synes som om rekruttering ble regnet som det mest alvorlige.²⁰ At Plata rekrutterte ungdom ble understøttet av uttalelser som: «Plata var et åpent rusmiljø og fungerte som et rekrutteringsmarked for unge»,²¹ og «Jeg vil ha slutt på at ungdom vet hvor kjøp og salg av narkotika

¹⁷ NRK fjernsynet, ved Redaksjon En og Dagsrevyen viste deler av denne videoen. Minst en person mente seg gjenkjent, noe som fikk et etterspill, ved at både Datatilsynet og RVs bystyregruppe reagerte (se f.eks. <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article805603.ece>).

¹⁸ Aftenposten 24.06.2004.

¹⁹ Aftenposten 22.06.2004.

²⁰ I Aftenposten 26.06.2004 sier hun at hun «utelukkende er ute etter å hindre rekruttering».

²¹ Dagbladet 18.06.2004

går for seg når de stiger av T-banen eller toget».²² I større grad enn politimester Gjengedal la byråd Eckbo vekt på at det var vanlige ungdommer som var utsatt for denne risikoen. Dette kom tydelig fram i uttalelser som at tenåringer kom «rett fra pikerommet» med «ransel på ryggen».²³ Bildene på fremsiden av denne rapporten er fra politiets overvåkingskamera ved Plata. I videoen som ble sendt fra politiet var nok disse eller lignende bilder godt representert. Sannsynligvis har byråd Eckbos metaforer opprinnelse i slike enkeltstående overvåkingsbilder.

Hvorfor aksjon?

Det var mange grunner til Plata-aksjonen. Som vi allerede har nevnt var det en forverring av situasjonen som direkte utløste aksjonen. De siste to–tre årene utviklet det seg til å bli mer åpenlys omsetning og bruk av narkotika, mer vold og en vekst i miljøet. Inntrykket av den negative utviklingen og forståelsen av at det ikke kunne fortsette var ikke politiet alene om. Mange av stoffmisbrukerne og medarbeidere i Uteseksjonen var enige i politiets situasjonsbeskrivelse. De viste også forståelse for aksjonen på dette grunnlaget.

I tillegg til denne forverringen ble det også vist mindre respekt for politiet, noe som kan ha påvirket beslutningen om splittelsen. Som vi diskuterte tidligere i kapittelet har politiet et dobbelt forhold til forbudslinjen. De er avhengige av den i sin yrkesutøvelse, samtidig som de ikke kan opprettholde den i sin daglige virksomhet. De må derfor symbolsk opprettholde respekten for etaten, samtidig som de kan være mer pragmatiske i sitt daglige virke. Det *symbolske* innholdet i handlinger og situasjoner vil da være avgjørende for hvorvidt politiet slår ned på en kriminell handling. Liv Finstad (2000: 212) har laget en idealtypisk beskrivelse av når politiet griper inn, og når de ser mer gjennom fingrene. Denne kan være til hjelp når vi skal forstå beslutningen om å splitte Plata. En situasjon «når nåde går for rett» vil være preget av at det foreligger tilstrekkelig autoritetsaksept og lærevillighet blant publikum. I en slik situasjon blir tilskueren en potensiell medspiller. Politiets reaksjon vil da i større grad være preget av at situasjonen bestemmer, med vekt på prosess, orden gjennom ord og fleksibelt skjønn. En situasjon «når rett går foran nåde» vil derimot være preget av publikum med utilstrekkelig autoritetsaksept og lærevillighet. Tilskueren blir en potensiell motspiller. Politiets reaksjon vil da i

²² Dagbladet 17.06.2004. I forbindelse med dette skriver hun også i Aftenposten 11.06.2004 at hun ikke ønsker at nysgjerrige tenåringer skal møte steder hvor det omsettes narkotika.

²³ Dagens Næringsliv 19.06.2004. Dette refererer mest sannsynlig til et videoklipp fra overvåkingskameraet på Oslo S.

større grad være at reglene bestemmer, det vil legges vekt på resultat. En vil skape orden gjennom forhåndsbestemte rutiner. Et eksempel er forskjellen mellom å prøve å skjule øldriking på offentlig sted når politiet kommer, og å neglisjere politiet helt. Selv om lovbruddet er det samme vil nok de første i de fleste tilfeller få bedre behandling, fordi de viser respekt.

De samme mekanismene kan ha påvirket beslutningen om å splitte Plata. Politiets strategi synes i tidligere perioder å ha vært mer preget av samarbeid og kompromiss med rusmisbrukerne. De var ikke så mange og virksomheten foregikk mindre åpenlyst. Senere – da stoffmisbrukerne ble flere og mindre samarbeidsvillige – synes situasjonen å ha blitt definert annerledes. Plata synes å ha fått et annet symbolsk innhold, nemlig som markør av respektløshet for politiets autoritet. Dette kan ha blitt forsterket av at Plata ble mer kjent og synlig, både fysisk i sentrum og i massemedia. Ved økt synlighet ble symboleffekten av de systematiske lovovertredsene alvorligere, fordi det også ble lettere å tenke seg en spredning til andre grupper i samfunnet. Denne logikken kjenner vi fra forbudslinjen. Forandringene kan ha gjort at forbudslinjen ble aktivisert i forhold til samarbeidslinjen som hadde preget forholdet før. I den nye situasjonen ble formelle regler viktigere enn skjønn, og orden gjennom befaling viktigere enn orden gjennom ord. På denne måten kan politiet ha fått gjenopprettet det de opplevde som svekket autoritet.

Tiltaksplanen

Både politiet og byrådet har støttet seg på *Tiltaksplanen for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum* (2002).²⁴ Denne kan sies å ha ligget bak hele Plata-aksjonen og det var også penger herfra som finansierte de ekstra politiltakene. Selv om det finnes en del generelle formuleringer om rekruttering i planen, fremhever den i mindre grad enn medieutspillene fra Eckbo og Gjengedal risikoen for vanlige ungdommer. I *Tiltaksplanen* står

²⁴ Tiltaksplanen var et resultat av et møte mellom justisministeren, sosialministeren og statssekretærene i Justisdepartementet, Helsedepartementet, Sosialdepartementet, Barne- og familiedepartementet, byrådslederen og byråden for Byrådsavdeling for eldre og bydelene (Nå: Byrådsavdeling for velferd og sosiale tjenester). Hensikten var å foreslå tiltak som hadde til hensikt å «oppløse rusmiddelmissbrukermiljøet i Oslo sentrum for å hindre den omfattende stoffomsetningen samme sted, og redusere rekruttering til miljøet». Arbeidsgruppen besto av administrative representanter for Justisdepartementet, Helsedepartementet, Sosialdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Oslo politidistrikt og Byrådsavdeling for velferd og sosiale tjenester. Mandatet var å samordne innsatsen mot rusmiljøet i Oslo sentrum, spesielt mellom politiet og kommunen.

det for eksempel følgende om rekruttering: «Det er imidlertid liten grunn til å tro at sentralbanemiljøet er noen hovedarena for rekruttering av unge nyfikne fra Oslo som vil eksperimentere med stoff.» Planen uttrykker likevel en viss ambivalens i forhold til dette og senere trekkes det fram to grupper ungdom som spesielt rekrutteres på Plata. Dette er:

1. Ungdom som tidligere har vært borti narkotika.
2. Ungdom fra andre steder enn Oslo.

Om den første gruppen sies det: «De fleste unge [på Plata] (...) antas å være ungdom som har befatning med narkotika fra før.» Likevel påpekes det at: «Mange av disse sannsynligvis er i en fase hvor de er relativt marginale i forhold til et tungt misbruk» (s. 10), og at politiet må forebygge at «rusmiljøene virker som en rekrutteringsbase for unge misbrukere som kan være ute for å teste ut narkotika» (s. 12). Frykten her er altså en intensivering av bruken av narkotika. Dette kan enten skje ved at ungdommen går over på tyngre stoff eller bruker mer stoff.

Den andre gruppen som planen nevner, er utenbys ungdom. I følge planen vil denne gruppen ungdom trekkes mot miljøet fordi det er kjent fra media (s. 10). Det er imidlertid litt mer uklart om bekymringen er knyttet til en intensivering i bruken av narkotika eller om ungdommen blir introdusert for stoff på denne måten. Vi ser for oss at det er en kombinasjon. Det er også uklart hva disse bekymringene var basert på.

Tiltaksplanen som aksjonen mot Plata delvis baserte seg på var forsiktig i antagelsene om rekruttering av «vanlig» ungdom. Det ble, som vi har sett, påpekt at det var *spesielle* grupper ungdom som kunne knyttes opp mot Plata. Disse gruppene var likevel ikke mer spesielle enn at de inkluderte nysgjerrig utenbys ungdom, og det var også en del generelle formuleringer om rekruttering. Når sentrale aktører som Eckbo og Gjengedal i tillegg frontet rekruttering i utspill i media, og politiet hadde det som et av sine hovedmål med aksjonen, skapte det et samlet inntrykk av at Plata førte til at ungdom i området rundt begynte med eller intensiverte bruk av narkotika.

Hovedtesen: Fysisk nærhet gir rekruttering

Tesen som utviklet seg, var altså at vanlige ungdoms fysiske nærhet til en «open drug scene» som Plata førte til sosial interaksjon med misbrukere og langere. Antagelsen var at interaksjonen bidro til å svekke motforestillinger, samt ga praktiske muligheter for tilgang på stoff. Interaksjonen førte videre til at ungdom ble fristet til å forsøke stoff, til at noen faktisk ville debutere

og at andre kunne intensivere et eksperimentelt bruksmønster, som på den måten vil kunne feste seg og bli mer ondartet.

Vi har ikke identifisert noen egentlige innvendinger mot denne tesen blant de mest sentrale aktørene i debatten. Paradoksalt nok ble den også delt av motstanderne av splittelsen av Plata. For eksempel delte rusmisbrukerne og flere ruspolitiske organisasjoner (som f.eks. Rusmisbrukernes interesseorganisasjon og Narkotikapolitisk forening) dette utgangspunktet, selv om de kom til en annen konklusjon. De argumenterte for at en splittelse av Plata ville føre til økt rekruttering fordi omsetningen da ville bli spredd ut over byen. Forutsetningen var den samme – fysisk nærhet fører til rekruttering. Narkotikapolitisk forening uttalte også etter Plata-aksjonen at «stoffsalg og rekrutteringen av ungdom [har] blitt flyttet til andre samlingspunkter utenfor kameralinsenes nedslagsfelt».²⁵ Politiske motstandere av splittelsen som Gro Bratteli Jamholt (Ap), delte også dette utgangspunktet. Hun spurte «men var det ikke bedre at politiet hadde oversikt over miljøet? Sammen med barnevernet kan de på denne måten sørge for at nysgjerrige unge ikke havner på kjøret».²⁶ Nærvær av narkotikaomsetning og etablert stoffmisbruk ble altså sett på som en viktig risikofaktor i rekrutteringen av ungdom – også for sentrale motstandere av Plata-splittelsen. Gjennomgående kan vi si at det virker å være en stor støtte for at fysisk nærhet mellom omsetningssteder for narkotika og ungdom fører til rekruttering. Både politiet, politiske myndigheter og motstandere og tilhengere av Plata-splittelsen har støttet opp under dette.

I media ble inntrykket underbygget av estimer fra politiet. Dette viste seg å bli selve nøkkelargumentet, som etter hvert ble referert i en rekke sammenhenger.

Hvor mange ungdommer ble «hentet fra miljøet på Plata»?

Første gang et estimat ble nevnt var i Nettavisen 31. januar. Her kan vi lese at «I fjor pågrep Oslopolitiet 537 ungdommer som ville kjøpe dop på Plata».²⁷ I reportasjen ble det koblet til overvåkningsbilder av unge jenter som snakker med de tunge narkomane på Plata. Dette tallet fikk ikke så mye oppmerksomhet i begynnelsen, men da den offentlige debatten rundt splittelsen toppet

²⁵ Aftenposten 28.06.2004

²⁶ Aftenposten 26.06.2004. Partifelle Trond Jensrud som har vært en av de mest aktive i debatten uttaler seg derimot ikke like skråsikkert. Han sier at «Når det gjelder rekrutteringen er det selvsagt umulig å si noe sikkert om det, men jeg har mine tvil om det har blitt noe lettere å hindre unge å komme inn i miljøet [etter aksjonen]» (Aftenposten 28.06).

²⁷ <http://pub.tv2.no/nettavisen/innenriks/article179743.ece>

seg i juni samme år ble det svært sentralt. Politimester Anstein Gjengedal ga det politifaglig tyngde i et intervju i Aftenposten. Her sa han at 537 ungdommer ble «hentet (...) fra miljøet på Plata».²⁸ Åtte dager etterpå, i en kronikk i Aftenposten den 16. juni 2004, skrev han at «over 500 unge under 18 år» ble «plukket opp av politiet mens de vanket rundt i miljøet» i 2003. Kronikken ble senere lagt ut på Oslo Politidistrikts hjemmesider, noe som indikerer at den ble tillagt stor betydning. Estimatet ble også brukt politisk.

I dagene etter Gjengedals kronikk ble det brukt av byråd Margaret Eckbo som en hovedbegrunnelse for å splitte Plata. Hun rundet det opp til 600 og i hennes versjon ble ungdommene enten «vist bort» «eller «kjørt hjem» fra Plata.²⁹ I etterkant har også motstanderne av splittelsen forholdt seg til denne beregningen, som da gjerne er utlagt som «mer enn 600 ungdommer».³⁰ I den offentlige diskusjonen har dette tallet blitt en gjenganger. Det dukket blant annet også opp hos byrådsleder Erling Lae i Tabloid 30. november 2004. Det er gjerne brukt i en sammenheng hvor stikkordene har vært (a) Plata, (b) rekruttering og (c) mindreårige. De fleste har nok knyttet estimatet til visualiseringen fra Plata, gjennom videoen som ble sendt av NRK.³¹ Slutningen har altså blitt: Politiet har plukket opp mellom 500 og 600 ungdommer fra selve Plata eller området tett ved. De har vært der for å kjøpe narkotika eller i alle fall med stor fare for å bli fristet til bruk. Har dette estimatet hold i virkeligheten?

Det første som slo oss gjennom intervjuene, var at både våre informanter i Uteseksjonen³² og politiet³³ var åpent kritiske til estimatet – som altså hadde fått svært stor oppmerksomhet i det offentlige ordskiftet. Vi fikk inntrykk av at de ikke tok det på alvor. De var tvert i mot uttalte og klart skeptiske. Beregningen fikk heller ikke støtte hos de tidligere stoffmisbrukerne vi intervjuet. Både Uteseksjonen, politiet og stoffmisbrukerne mente at det bare unntaksvis var ungdommer under 18 år som var aktive deltakere i Plata-miljøet. Flere mente å kunne *huske* de aller fleste tilfellene.

²⁸ Gjengedal i Aftenposten 08.06.2004

²⁹ Se Eckbo i Aftenposten 11.06.2004 og Dagsavisen 12.06.2004.

³⁰ Se f. eks. Knutsen, Narkotikapolitisk Forening, i Aftenposten 28.06.2004.

³¹ 7. juni sendte Dagsrevyen og Redaksjon En bilder fra overvåkningskameraene på Plata. På bildene var det mulig å kjenne igjen personer, deriblant barn. Politiet ble senere anmeldt for å ha vist bildene.

³² «Jeg skjønner ikke hvor politiet tok det tallet fra» (informant hos Uteseksjonen). Senere i intervjuet indikerte informanten at han antok at det refererte til alle politiet hadde vært i kontakt med i sentrum. Dette gjorde at vi sjekket statistikken nærmere.

³³ «Ungdom (mindreårige under 18 år) frekventerer ytterst sjelden de tyngre rusmiljøene direkte» (ansvarlig for Barn- og Unge-statistikken hos politiet).

Vi valgte å se nærmere på dette tallet på 537. Var det en overdrivelse? Hva viser det til? Vi fikk tilgang til politiets statistikk, Barn- og Unge-statistikken for 2003–2004.³⁴

1. Disse 537 er ikke registrert bare fra Plata. I 2003 ble det ikke registrert hvor ungdommene ble tatt, men tallene for 2004 kan gi oss en indikasjon. Dette året var 18 % registrert enten ved Plata eller Skippergata (hvor de fleste fra Plata flyttet seg). De andre ble registrert i store deler av sentrum, noen så langt bort som Vaterlandsparken.³⁵
2. Tallet 537 viser til hvem som ble *påtruffet eller kontrollert* og ikke hvem som ble knyttet til narkotikabesittelse eller bruk. En indikator på hvor lite alvorlige en del av disse antageligvis må ha vært, var at foreldre eller barnevern bare ble varslet i 46 % av tilfellene. I 2003 ble 45 ungdommer under 18 år *mistenkt* for bruk eller besittelse av narkotika. Politiet hadde sikkert god grunn til å snakke med de 537 ungdommene. Det vi stiller spørsmål ved er grunnlaget for å knytte dem til narkotika og et hardt belastet kriminelt miljø som Plata.
3. De 45 mistenkte var også pågrepet i et temmelig stort område i sentrum av byen. I 2003 ble det ikke registrert *hvor* ungdommene ble pågrepet, men tallene fra 2004 gir oss en indikator. I 2004 var i underkant av halvparten av de registrerte mistankene om bruk eller besittelse enten på Plata/Jernbanetorget eller Skippergata/Karl Johan (hvor omsetningen ble flyttet). Vi har da også inkludert «ransonene».³⁶ Det er rimelig å anta at dette var det samme i 2003. Til sammen gir dette et rimelig anslag på i overkant av 20 som utvetydig kan knyttes til narkotika, og Plata-miljøet eller «ransonene» i 2003.
4. Det må dessuten tilføyes at disse pågripelsene var *hendelser* og ikke personer. Noen av ungdommene registreres flere ganger. Slike gjengangere reduserer sannsynligvis anslaget over mindreårige personer ytterligere.

³⁴ Deler av denne finnes i rapportene *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer* (2003; 2004). Vi fikk også tilgang til upublisert data fra Barn og Unge-statistikken.

³⁵ Det totale antallet påtruffet/kontrollerte i 2004 var 376, 68 av disse ble registrert ved Plata eller Skippergata. De andre områdene var: Stenersgaten, Oslo S, Karl Johan, Jernbanetorget, Kirkegata, Vaterlandsparken, Østbanehallen, Bussterminalen, Dronningens gate, Storgata osv. En del av dem er registrert på Karl Johan og Jernbanetorget kan riktignok karakteriseres som «ransone», men det blir for grovt å inkludere alle disse. Vi har inkludert dem i punkt 3, når vi viser til mistanke om bruk og besittelse av narkotika. Hvis vi inkluderer Eika blir det ca. en av fire som kan knyttes til tunge rusmiljø. Riktignok uten mistanke om bruk eller besittelse av narkotika

³⁶ 30 av 62 registrerte mistanker om bruk og besittelse av narkotika (fra underlagsmaterialet til Barn- og Unge-statistikken). Det var ingen markant forskjell på før og etter Plata-splittelsen i antall ungdommer som ble tatt.

Plata-området var i motsetning til andre omsetningssteder overvåket 24 timer i døgnet i 2003. Politiet hadde også stående ordre om å gripe inn umiddelbart dersom de så mindreårige involvert i kjøp og salg av stoff. Likevel var det altså – med bakgrunn i denne omtrentlige utregningen – bare registrert i overkant av 20 hendelser som utvetydig kunne knyttes til rekruttering ved Plata i 2003. I tillegg var det blant disse en klar overvekt av 17-åringer. Sommeren 2003 var for eksempel to av tre pågrepne 17 år.³⁷

Likevel skal det påpekes at de tallene vi har regnet ut her er minimumstall. Politiet har sannsynligvis stanset transaksjoner ved tidlig intervensjon, før kjøp eller bruk. De kan også ha gått glipp av noen på overvåkingen. Det er dessuten vanskelig å gjøre slike anslag, fordi salg av narkotika oftest skjer i det skjulte. Hvis vi likevel skal lage beregninger på dette, så synes 20 hendelser som involverer narkotika å være et bedre anslag enn 537 ungdommer. Da er det i hvert fall tydelig hva tallet referer til. Blant disse hendelsene er det dessuten få som ser ut til å kunne knyttes til jenter som kom «rett fra pikerommet» og «med ransel på ryggen», som Eckbo formulerte det, eller som ble pågrepet av politiet fordi de ville kjøpe dop på Plata som Nettavisen formulerte det.

Politiet, byråden og Nettavisen var ikke de eneste som synes å ha blandet fenomener på denne måten. I NRKs Puls 22. november kom også Uteseksjonen på banen. Temaet var igjen tunge rusmiljøer i sentrum. I forbindelse med publiseringen av rapporten *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer* (2004) ble det hevdet at det dukket opp to nye mindreårige jenter hver dag i det sentrale rusmiljøet i fellesferien. Den rimelige tolkningen for tilskuerne ville være at dette henviste til det samme miljøet som før hadde oppholdt seg på Plata. I programmet ble dette tallet, på en visuell sterk måte, koblet til at politiet hadde funnet en 15-åring som solgte sex til fremmede i et bakrom. Det samme anslaget, spesifisert som 83 for alle sommermånedene, ble også referert i Verdens Gang og Dagsavisen.³⁸ Hvor kom tallet fra?

På samme måte som hos politiet, viste det ikke til Plata eller Skippergata, men til de områdene som av Uteseksjonen ble definert som risikoutsatte. Med andre ord – store deler av Oslo sentrum. Det var også et tall for hvor mange Uteseksjonen kontaktet, og ikke for hvor mange som oppsøkte det tunge rusmiljøet. Ser vi nærmere etter i rapporten sier den: «Når det gjelder det tyngste rusmiljøet i sentrum («strøket» og Karl Johansgt.), har US her vært i kontakt med fire nye ungdommer under 18 år» (2004: 10). Disse fire var fra hele sommeren og tallet ble på denne måten redusert fra 83 til fire.

³⁷ *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer* (2003: 16).

³⁸ 15.12.2004.

I Oslo tyder de siste estimatene fra den vanlige befolkningen på at 25 % av 15–20 åringer har prøvd hasj, 6,2 % har prøvd amfetamin, 6 % kokain, 4,1 % ecstasy, 1,2 % LSD og 1% heroin eller lignende stoffer (SIRUS 2003). I tillegg til dette kommer ulike typer psykofarmaka, som blir brukt i økende grad.³⁹ Alle disse ungdommene begynner med og får tak i stoff et sted. I overkant av 20 hendelser på et kameraovervåket område gjør at det synes som om Plata har spilt en nærmest ubetydelig rolle i hele dette bildet. Spørsmålene blir: Hvorfor kom nettopp *rekruttering* til illegal rusbruk og «vanlig ungdom» til å bli så viktig i diskusjonen om Plata. Hvorfor kom estimatene på antallet mindreårige som «hadde blitt hentet ut av miljøet» til å bli en gjenganger, når en skulle begrunne splittelsen?

3.4 Hvorfor ble rekruttering så sentralt?

«Blikk fra rennesteinen»

Antageligvis er det en rekke grunner til at debatten tok denne vendingen. En viktig forklaring kan være at de ulike aktører på sosiale felt gjennomgående blir preget av posisjonen de ser fra. Dette betyr ikke at kunnskapsproduksjonen må bedømmes som usann eller falsk ideologi, snarere at den må forstås på bakgrunn av den posisjonen den vokser ut av. De sentrale aktørene som leverte inn kunnskap i Plata-debatten var på mange måter ulike. Dette gjaldt både deres organisatoriske tilknytning og økonomiske basis, men også ideologi og konkrete standpunkt i politiske saker. For eksempel sto forbudslinjen relativt sterkt i politiet, mens skadereduksjonslinjen sto sterkere i Uteseksjonen og de frivillige organisasjonene. Likevel hadde de noe felles, og dette kan ha preget kunnskapen de produserte. Både Uteseksjonen, politiet og frivillige organisasjoner har et hovedfokus på de som er verst stilt. De møter først og fremst ungdommer med store problemer – stoffmisbrukere, prostituerte, kriminelle og andre som blir fanget opp av hjelpeapparatet. Mye tyder på at de ut fra denne kunnskapen synes å generalisere til en større gruppe ungdommer i sentrum. Dermed er det mulig å tenke seg at Platas rolle ble overvurdert, fordi den spilte en avgjørende rolle i noen av de vanskeligstiltes liv. Vi vet likevel lite om hva som ville ha skjedd dersom Plata ikke hadde vært der. Spørsmålet som vokser ut av dette blir da om Plata i seg selv var en katalysator for debut og bruk av narkotika, eller om disse ungdommene ville begynt med narkotika uansett.

³⁹ Fra Oslo Kommune Rusmiddeletatens *Føre var rapport* (vinter/vår 2004).

Vi vil understreke at det å generalisere fra en liten gruppe svært vanskeligstilte ikke er uvanlig. Også forskningen på områdene som her er viktige, har i høy grad blitt preget av små og sterkt selekterte utvalg som kommer i kontakt med straffe- eller hjelpeapparatet, noe som kan ha gitt et systematisk skjevt bilde av slike problemer. Alt tyder nemlig på at de grupper som blir synlige for det offentlige blikk på systematiske måter avviker fra dem som ikke blir det (se f.eks. Rutter et al. 1998).

Antageligvis aner vi i denne debatten et typisk metodeproblem fra helse- og samfunnsfagene: Blikket på de ungdommene som oppholder seg i Oslos sentrumsområder ble preget av den type forståelse og perspektiv de som jobber «på gata» har. Vi skal dessuten merke oss at hele ideen om det som skjer «på gata» hadde høy legitimitet. De som hadde slike erfaringer ble opplevd som å vite hva dette dreide seg om. Det var få eller ingen stemmer som stilte kritiske spørsmål ved noen av de skjulte forutsetningene for disse perspektivene. Men vi kan spørre: Gir den form for «mistenksomhet» som kanskje er et definerende kjennetegn ved politiets profesjonalitet et godt grunnlag for å bedømme «vanlig ungdoms» risiko ved en «open drug scene» som Plata? Hva med den type idé om «brukere» som kjennetegner for eksempel Uteseksjonen?

Et eksempel på en slutning som kanskje synliggjør de prosessene som her kan finne sted, var Uteseksjonens beregninger slik de ble presentert i Puls. Uteseksjonen ønsket sannsynligvis å få fram at det dukket opp mange nye jenter i sentrum, og at disse *risikerte* å havne borti det tunge rusmiljøet. Dette er selvsagt et helt legitimt formål og en legitim bekymring. Likevel endte de opp i en klemme. Når uttalelsen «to nye jenter hver dag» skal transformeres til tørre tall i en rapport, blir den til «fire ungdommer på tre måneder». Men Puls ses av mange, rapporten leses av få. Det viktigste eksempelet var likevel politimester Gjengedals gjentatte uttalelser om de 537 ungdommer som ble «hentet fra miljøet på Plata». Dette kan fungere som et konkret eksempel på hvordan kunnskap som springer fra et hjelper- eller politiblikk spres og blir betydningsfullt i en større samfunnsmessig sammenheng. For folk flest fremstår nok disse 537 ungdommene som på en eller annen måte assosiert med Plata-miljøet. Bildet som fremkalles er nok at de henger på eller ved Plata, at de fristes av muligheten for å få tak i narkotika, at atskillige ville ha debutert dersom de ikke hadde «blitt hentet ut». Våre politiinformanter avviser riktignok at de selv tenkte på denne måten. Men kanskje var det oppfatningen høyere oppe i systemet? Vi aner et politiblikk på utkikk etter det mistenkelige og kriminelle bak tankegangen og estimatet. La oss gjenta at vi ikke bestrider at dette synes som en viktig forutsetning for

profesjonelt politiarbeid. På denne måten har nok politiet også forhindret mange uheldige episoder. Det problematiske var like fullt når dette blikket tok overhånd, og de samme ungdommene ble beskrevet som om de allerede *var* knyttet til det tunge rusmiljøet på Plata.

Alle de sentrale aktørene delte altså et «blikk fra rennesteinen». Dette kan gjøre det lettere for oss å forstå hvorfor det var taust om beregningene rundt omfanget av rekruttering. Slik vi har rekonstruert debatten, ble det nemlig ikke stilt spørsmål ved estimatene. Hvis vi antar at Plata rekrutterer nysgjerrig ungdom på bytur eller ungdom som henger i byen, må vi hente empirien fra *disse* gruppene. Dette skal vi gjøre i kapittel fem. Vårt blikk vil da bli preget av dette, men vi tror at det kan være interessant ettersom det synes å ha manglet i debatten så langt.

Retoriske fordeler ved rekrutteringsmålet

De sentrale aktørene har antageligvis hatt en forståelse som formes av deres posisjon og virksomhet. Men kanskje har det også vært et element av kalkyle i deres måte å argumentere. Retoriske og strategiske hensyn kan også være med på å forklare hvorfor «vanlig ungdom» og rekruttering ble så sentralt i Plata-debatten. I tillegg til at sentrale aktører var preget av den hverdag og det praksisfelt deres kunnskap kom fra, kan det tenkes at de hadde bestemte interesser investert i dette feltet.⁴⁰ Interessene vil nok først og fremst være knyttet til et *engasjement* for det samfunnsmessige mandat de skal fylle eller de gruppene aktørene prøver å hjelpe. Men de kan også være økonomiske eller knyttet til status og innflytelse. La oss igjen understreke at heller ikke dette nødvendigvis er negativt. For eksempel har de fleste velferdsreformer vært knyttet til profesjoner eller andre grupperinger som har hatt en interesse i reformene. Det er mer en sammenheng enn en motsetning mellom å ha et oppriktig engasjement for utsatte grupper og det å ha en form for interesse knyttet til disse gruppene.

Sagt litt kynisk, kan vi tenke oss at når aksjonen først var i gang, kan politiet og byrådet hatt gode grunner til å fokusere på bestemte motiver bak splittelsen. Rekruttering kan ha vært et stikkord som klinger godt. Sett i sammenheng med de to andre målene – økt trygghet og redusert omsetning –

⁴⁰ Se f.eks. Bourdieu 1990. Også forskere vil ha interesser investert i felt, noe som kan påvirke resultatene. Dette kan for eksempel påvirke kunnskapsproduksjonen ved at forskningsresultat: a) Vil ha en dreining mot å si noe nytt, b) Ha en bakgrunn i spesielle teoretiske retninger osv. som former det som blir sagt, og c) Overdrive problemer for å få mer midler (på samme måte som, og gjerne også i felleskap med, andre aktører).

har rekrutteringsargumentet nemlig retoriske fordeler.⁴¹ Økt trygghet kan for eksempel lett tolkes som et slags «renseargument» som vi har sett at det har vært viktig for særlig frivillige organisasjoner å ta avstand fra. Typisk synes argumenter om uheldige inntrykk for besøkende turister og problemer for handelsstanden i området etter hvert å ha blitt nedtonet i debatten. Slike argumenter ville selvsagt gitt kraft til kritikken om «rensing», og trukket retoriske veksler på et begrep som har vært i hyppig bruk knyttet til blant annet grove overgrep på Balkan. Det er heller ikke enkelt å fokusere på menneskene i området rundt, når det åpenbart er menneskene på Plata som har de største problemene. Det andre målet om redusert omsetning er heller ikke uproblematisk. I en viss grad står det i motsetning til en skadereduksjonslinje som har hatt stor innflytelse. I narkotikadebatten er det ikke utvetydig positivt å redusere omsetning hvis det gjør livet for dem som allerede er tunge stoffmisbrukere verre. I motsetning til disse to målene er det derimot ingen som stiller spørsmål ved målet om å redusere rekruttering. Både tilhengere og motstandere av splittelsen, og tilhengere og motstandere av legalisering, er enige om at det er viktig å forhindre vanlig ungdom fra å begynne med narkotika.

Antageligvis hadde dessuten både politiet, Uteseksjonen og frivillige organisasjoner en interesse i å fremstille situasjonen dramatisk. Dette ville øke både den folkelige støtten til deres virksomhet og potensielt kunne det styrke deres økonomiske grunnlag. Denne interessen deler de også med massemedia som må tenke på nyhetsverdien av sakene de presenterer. I forhold til et interesseargument hadde også Plata som *synlig* fenomen visse fortrinn. Misbrukerne på Plata økte i antall, det var jevnlig reportasjer, det ble i økende grad tydelig at de utgjorde en marginalisert, syk og fattig del av samfunnet. Mange døde av overdoser og dårlig helse. Fordi alle hadde sett stoffmisbrukerne på Plata, ble det kanskje viktig for en del sentrale aktører å definere sine arbeidsoppgaver opp mot disse. I motsetning til en del av de mer skjulte og komplekse problemene politiet og Uteseksjonen jobber med, kunne ikke opinionen og politiske beslutningstakere betvile tilstedeværelsen av problemer knyttet til Plata. Når det i tillegg ble inkludert en bekymring for «vanlig» ungdom, fikk problemet et bredt nedslagsfelt. Nå gjaldt problemet ikke bare en liten gruppe mennesker, men ble knyttet til en bekym-

⁴¹ Mye tyder dessuten på at dette argumentet fikk økt oppmerksomhet nokså seint i debatten, nettopp i den kritiske fasen før Plata ble splittet. Riktignok har vi ikke samlet inn data om det offentlige ordskiftet i løpet av 2003 og våren 2004, men i et møte på SIRUS den 9/2 2005, hvor hovedfunnene i denne rapporten ble lagt fram, var det innlegg fra både Arne Schancke Andresen (Rusmiddeletaten i Oslo) og Helge Waal (Universitetet i Oslo) som vi tolket i denne retningen.

ring for en større samfunnsorden. Dette kan forklare hvorfor rekruttering fikk så mye fokus i debatten, ikke bare fra politiet.

Et lignende resonnement kan også brukes til å forstå hvorfor frivillige organisasjoner brukte så mye ressurser på Plata i forhold til mer skjult rusmisbruk.⁴² Vi har allerede vært inne på at frivillige organisasjoner må fremstille sine saker slik at det kan utløse følelser og politisk tilslutning. De må hele tiden jobbe med å få støtte i opinionen. Dette var lettere med synlige problemer, enn med mer komplekse og skjulte. Samlet sett var det med andre ord flere grunner til at Plata kunne dominere fokuset både hos en del sentrale aktører på gata, hos politiske beslutningsmyndigheter og ikke minst i media.

Ungdom og stoffmisbrukere som irrasjonelle offer

En siste grunn til at rekruttering fikk så mye oppmerksomhet i Plata-debatten kan være fordi det er lett å se ungdom med rusproblemer som irrasjonelle ofre. For det første kan vi tenke oss at de lettere blir sett som ofre nettopp fordi de er ungdom. Vi har lettere for å tenke deterministisk i forhold til barn og ungdom, enn i forhold til andre grupper i samfunnet. For det andre kan de bli sett på som irrasjonelle fordi de bruker illegale rusmidler (Lalander 2001). Dette skal vi komme tilbake til senere. Lawrence Driscoll (2000) sporer dette tilbake til forestillinger om rusmisbrukerne som *viljesvake* og/eller *syke* som oppsto på 1800-tallet. Han viser hvordan disse forestillingene også dominerer rusdiskursen i dagens samfunn. Fremstillingen av misbrukerne som mennesker med svak vilje står sterkt hos tilhengerne av forbudslinjen i narkotikapolitikken. Satt inn i vår sammenheng kan vi tenke oss at mennesker med svak vilje, eller som er sykkelig tiltrukket av enkelte stoffer, vil ha mindre motstandskraft i forhold til press fra miljø. Dermed er det kort vei til å tenke at nærværet av narkotikaomsetning vil føre til at denne type mennesker begynner med stoff.

Fremstillingen av rusmisbrukerne som mennesker med svak vilje har stått sterkt hos tilhengerne av forbud i narkotikapolitikken, mens fremstillingen av rusmisbrukere som syke har stått sterkt innenfor skadereduksjon. Begge forestillingene gjør at rusmisbrukere blir irrasjonelle offer. De to posisjonene i ruspolitikken som i utgangspunktet ser svært forskjellige ut,

⁴² Sammenlignet med det totale omfanget av rusmisbruk og rusomsetning i Oslo var det nok en relativt liten andel som skjedde på Plata. Det siste gjennomarbeidede estimatet for injiserende heroinmisbrukere i Norge ligger på mellom 8100–10800 (Bretteville-Jensen & Ødegård 1999:41-43), evt. mellom 9000 og 12000 dersom en også tar med dem som injiserer amfetamin.

kan altså synes å dele noen forutsetninger. Dette kan igjen sementere bestemte oppfatninger. Forestillingene åpner opp for at vi lettere tenker at ungdom som bruker illegale rusmidler vil bli fanget opp av *alle* risikofylte miljø de er i nærheten av. Det vil med andre ord bli lettere å tenke at fysisk nærhet fører til rekruttering. Det kan selvfølgelig være noe i dette. Spørsmålet er likevel om det – som Parker (1998a), Driscoll (2000) og Lalander (2001) påpeker – kan være lettere å forstå rusmisbrukere hvis vi tenker på dem som mindre forskjellig fra oss selv? Kanskje forstår vi også ungdom bedre på denne måten?

Oppsummering

- Aktører som politiet, Uteseksjonen og frivillige organisasjoner satt inne med mye kunnskap om de gruppene som mest direkte ble berørt av splittelsen av Plata. Denne kunnskapen ble i høy grad brukt i den offentlige debatten. Kunnskapen hadde imidlertid enkelte særtrekk, som en kan sette spørsmålsteget ved. For eksempel var det ingen som stilte spørsmål ved tesen om at fysisk nærhet mellom tunge misbrukere og ungdom førte til rekruttering.
- I forbindelse med tesen overfor var det heller ikke noen som stilte spørsmål ved estimatene over ungdommer knyttet til Plata-miljøet, slik de fremsto i media. Det beste eksempelet på dette er politiets beskrivelse av ungdom knyttet til Plata-miljøet. Hvis vi bare inkluderer de tilfellene som gjelder mindreårige politiet mistenkte for besittelse eller bruk av narkotika på Plata eller i nærområdene blir estimatet redusert fra 537 til i overkant av 20. Hovedgrunnen var at beregningen var en blanding av svært ulike fenomen. Dette kom ikke tydelig fram i media.
- Vi har to forslag til tolkninger for hvorfor estimatene ble så store og hvorfor rekruttering ble så sentralt i Plata-debatten. Viktigst synes det å være at de som jobber på «gata» – og det gjelder *alle* de sentrale kunnskapsprodusentene her – kan tendere mot å knytte mer generelle perspektiv på samfunnet til forhold på «gata». Kunnskap som dypest sett vedrører en gruppe marginale og vanskeligstilte mennesker, kan dermed bli generalisert til en mye større og mer heterogen gruppe ungdommer.
- Et annet forslag til tolkning er at det ligger mer strategiske hensyn bak. I motsetning til en del av de mer skjulte og komplekse problemene aktørene jobber med, kunne ikke opinionen betvile problemene knyttet til Plata. De var lett synlige for alle. Når det i tillegg ble fremmet en bekymring for «vanlig» ungdom, fikk problemet et bredt nedslagsfelt. Dette kan ha gjort at sentrale aktører i offentligheten knyttet problemforståelser til Plata.

4 Ungdommen rundt Plata

I dette kapittelet vil vi se på de «vanlige ungdommene» som faktisk brukte området rundt Plata. Med dette mener vi nærmiljøet rundt Domkirken, den nedre del av Karl Johan, plassen ved Oslo Sentralstasjon og beltet bort mot Oslo City. Hvem var disse ungdommene? Hvor kom de fra? Hva gjorde de? Hva betydde området for dem?

4.1 Hvem var de?

Vi har allerede vist at de ungdommene som oppholder seg i denne delen av sentrum grovt kan deles inn i turister og byvankere. I denne første delen vil vi konsentrere oss om byvankerne, siden disse bruker byen mest aktivt.

Nesten samtlige av dem vi traff på feltarbeidet og absolutt alle byvankerne vi intervjuet kom fra bydeler på Oslos østkant. At miljøet er dominert av østkantungdom blir også bekreftet i våre intervjuer både av ungdom i sentrum og representanter for Uteseksjonen. Østkantdominansen kan også sees i politiets tall fra 2003. De forteller at 60 % av mindreårige påtruffet og kontrollert i sommermånedene var fra østkanten, mens bare 13 % var fra vestkanten. Også språk og klesstil peker i denne retningen, selv om disse observasjonene selvsagt er noe mer usikre. Den første slående konklusjonen er altså at det først og fremst er ungdom fra østkanten som henger i disse sentrumsområdene. Dette er også i tråd med funn i tidligere studier (Krange & Strandbu 1996: 82). Det er nok mange grunner til dette. Dels ligger denne delen av byen nærmere østkantens boligområder. Trolig vil også den sosioøkonomiske situasjonen spille inn. Ungdom med lav klassebakgrunn og løs familiestruktur vil være overrepresentert blant gruppene med uorganisert fritid. Denne fritiden tilbringes ofte i bysentra. Likevel er det vanskelig å tro at dette forklarer alt, ettersom østkantdominansen synes total blant byvankerne.

Oslo-regionens inndeling i en øst / vest akse er nok mindre entydig enn tidligere (Østerberg 1996: 135). Likevel var østkant/vestkant en av de hyppigst brukte kategoriseringene hos ungdommene vi intervjuet. Her forteller en informant om hvordan hun forstår forskjellen:

Asså... østkanten og vestkanten er ikke så gode venner. Fordi vestkanten er bare sosser.. De skal alltid yppe mot østkanten og si «dere kan ikke komme opp her», «det er vårt sted», «det er vår fest». Og for eksempel

hvis vi drar til Mezzo [et diskotek for ungdom over fjorten på Majorstuen] så er det alltid sosser som begynner å prate med oss om sånn... som vil ha bråk (...) Vi gidder ikke å dra der lenger for det er bare sosser der. Det er bare en greie vi har, vi gidder ikke å henge med dem.

Hun sa senere at hun ikke kjente noen fra vestkanten. Likevel var dette den første inndelingen hun tenkte på. Vi ser også fra intervjuutdraget at de ungdommene vi intervjuet, opplever å ha dominans i, kanskje kontroll over, de delene av byen de pleide å være. Det synes som om vestkantungdommen tilsvarende oppleves å ha dominans på Majorstuen. Inndelingen østkant/ vestkant var sentral hos de fleste informantene vi intervjuet. Hva kjennetegnet vestkantungdommen, sett fra østkanten?

Et knippe uttalelser illustrerer dette: «Sossen har de fine mobilene», de er «overlegne», «de er vanlige mennesker de også, lissom, bare at de har mye penger, langt hår, pannebånd, gutter med rosa pannebånd og sånne rike klær og». En annen byvanker sa det på en annen måte: «De er litt mer sånn «pappa betaler», mens vi er sånn 'her betaler mamma' liksom». Hun var riktignok mer positivt innstilt til vestkanten enn de fleste andre vi snakket med. Bak østkant /vestkant skillet lå det med andre ord elementer av både klassebakgrunn og familieforhold.

Ettersom området i sentrum vi diskuterer her er dominert av ungdom fra østkanten gjør det at ungdommene føler seg hjemme her. Området symboliserer altså arbeiderklasse gjennom forbindelse til østkanten, og konnoterer kanskje også litt løse familieforhold. I nyere teori om utvikling av identitet har stedsidentitet fått en større rolle (Proshansky et al. 1983). I denne retningen blir det framhevet at miljø, i tillegg til forhold til andre mennesker, spiller inn som et rammeverk for utvikling av personlig identitet. Fysiske omgivelser definerer og strukturerer hverdagsopplevelser. Urbane byrom er slike miljø og de ungdommene som oppholder seg her lærer disse områdene å kjenne. Hvis vi skal holde på blikkmetaforen kan vi si at de utvikler blikk for å forstå og handle i byrom. Denne kunnskapen utvikler ungdommen som oppholder seg mye i byen.

Caitlin Cahill (2000) spesifiserer dette blikket i en studie fra New York. Selv om avstanden er stor mellom New York og Oslo er det interessant å se at vi aner noen fellestrekk. Hun fremhever at ungdom har en «street literacy» eller «gatekunnskap» som gjør at de kan lese og forstå byen. Mer konkret har de for eksempel tre strategier for å oppleve trygghet i byrom. Disse tre var å (a) «mind your own business», unngå blikk og holde tilbake kommentarer, (b) opptre eller fremstå aggressivt, dette gjaldt spesielt for gutter,

og (c) kognitiv kartlegging. Det siste vil si at ungdommene konstruerer kategorier som avgrensner farlige steder, tider og mennesker. Noen av de jentene vi intervjuet hadde for eksempel strenge regler på når på dagen de burde være sammen med venninner i sentrum. Til sammen gjorde disse strategiene at ungdommene fikk en følelse av kontroll i områder som opplevdes som farlige av voksensamfunnet.

Etnisitet var et annet definerende kjennetegn ved ungdommene som ofte hang i dette området. Dette kan ha vært med på å øke følelsen av kontroll og trygghet for en del av dem, selv om det kan ha ført til at området oppleves som mer truende og fremmedartet for andre. Ungdommene hadde ofte bakgrunn fra land som Pakistan, Marokko, Tunisia, Somalia, Vietnam, Filipinene etc. Dette kjennetegnet ved byvankerne var så pass slående at vi på et tidspunkt valgte å forsøke å rekruttere norsketniske gutter fordi disse nesten ikke hadde blitt representert i intervjuene. Selv om vi jobbet nokså målbevisst, fant vi primært turister blant de norsketniske.

Inntrykket av at området Oslo City, Oslo S og nedre Karl Johan blir dominert av minoritetsgutter blir bekreftet av andre kilder. Av Uteseksjonens kontakter sommeren 2003 hadde 87 av 143 etnisk minoritetsbakgrunn.⁴³ Dette er en tendens som kan spores helt tilbake til tidlig på 1990-tallet. Da viste en prosjektrapport for Uteseksjonen at hovedtyngden av ungdom som hang på Oslo City var gutter med ikke-norsk bakgrunn. Jentene som hang der var oftere norske og gjerne et par år yngre (Berg et al. 1992, sitert i Krange & Strandbu 1996). Det kan se ut som om tendensen har forsterket seg. Økningen blant minoritetsgutter i sentrum ble også fremhevet i *Tiltaksplanen for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum* (2002: 34).⁴⁴ Surveystudier viser også at gutter med innvandrerbakgrunn skårer høyere på uorganisert fritid (Haaland 2000: 48). Denne fritiden tilbringes gjerne i det offentlige rom, som oftest i bysentra. Sammenhengen bekreftes i andre studier som viser at innvandrerungdommer i større grad enn norske ungdommer bruker slike bysentra (Øia 2000). Dette forklares ofte med kulturelle bakgrunnsvariabler, men også sosial klasse synes å spille inn.

Våre data tyder altså på at sosial klasse, uttrykt symbolsk ved bosted og etnisitet, uttrykt gjennom skillet norsk/utlending, må være knyttet til helt sentrale mekanismer som trekker ungdom inn mot denne delen av sentrum – eventuelt holder dem borte. Byvankerne kommer fra østkanten. De har

⁴³ Fra *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer* (2003: 8).

⁴⁴ Dette står i motsetning til at bare 17 % av befolkningen var innvandrere i Oslo i 1998 (Bjertnæs 2000).

identitet som østkantungdom, og denne identiteten utvikles og bekreftes gjennom å kontrasteres mot ungdom fra andre deler av byen, som også knyttes til andre sosiale klasser. I tillegg har mange av dem bakgrunn fra andre land, og et utseende som tydelig markerer forskjell til majoriteten.

Kanskje er dette mønsteret tydeligere i dag enn for bare noen få år siden. Det står i alle fall i motsetning til antagelser fra tidligere studier om ungdom som henger på Oslo City (Krange & Strandbu 1996: 84). Kategoriene utlending/norsk og østkant/vestkant synes i tillegg å være vevd tett sammen, og informantene våre skilte i liten grad mellom dem i sine fortellinger. Slik var det ikke bare klassebakgrunn og familieforhold som i realiteten lå bak østkant–vestkant skillet, men også etnisitet. Dette kan gjøre det lettere å forstå hvorfor gutter fra etniske minoriteter synes å dominere i denne delen av byen. Vi fikk i intervjuene våre ofte høre historier om ran av vestkantungdom og norsketnisk ungdom. Det var tryggere å rane disse fordi de ikke hadde noen til å støtte seg. Det var også et inntrykk av at det var lettere å «yppe» med disse fordi de ikke hadde venner i sentrum. Hvis dette er et mønster kan vi tenke oss at utlending/norsk kan brukes til kategorisering i offentlige rom hvor østkant/vestkanter er vanskeligere å observere. Det å være norsk vil dermed sende signaler om at en er vestkantungdom og dette kan gjøre at disse blir spesielt utsatt. Slike historier – og faktiske erfaringer – kan gjøre at sentrum blir dominert av enkelte grupper.

4.2 Hva gjorde de der?

Oslo sentrum har – som de fleste andre bysentra – vært preget av to til dels motstridende prosesser, fortetning og avfolking (Østerberg 1996:116, Selvaag 1985). Samtidig som byen vokste i innbyggertall, ble det færre boliger i sentrum. Kombinasjonen av disse to prosessene førte til at sentrum ble et område som ingen lenger hadde spesielt hevd på eller tilknytning til, men som likevel tiltrekker seg mange, fordi det blir et naturlig møtepunkt. Dette kan også være med på å skape konflikter mellom ulike grupper. Tidligere studier har påvist en tendens til at forskjellige grupper kommer til å dominere i ulike byområder og slik bestemme normene for dets sosiale liv (Nylund 2001: 225).

I forrige kapittel så vi at blikket som sentrale institusjoner i samfunnet har på ungdom i sentrum kan være preget av bestemte perspektiv, som igjen kan knyttes til bestemte interesser. Både Uteseksjonen og politiet synes å ha et blick for ungdom i sentrum som særlig registrerer det potensielt problemfylte ved dem. Dette kan igjen innebære at det som antas å være risiko-

faktorer blir særlig vektlagt. Vi vet fra annen forskning at både ungdom, mørkhudete personer og offentlige byrom generelt lett blir knyttet til kriminalitet og vold (se f. eks. Pain 2001). Vi kan da tenke oss at ungdommene som henger i Oslo sentrum også lett vil kunne få dette stempelet. Stemmer dette? For å svare på dette stiller vi heller et mer åpent spørsmål om hva både byvankerne og turistene egentlig gjør i området.

Shopping

Våre data viste at den mest åpenbare bruken av området nedre Karl Johan, Oslo City og Oslo S var shopping. På samme måte som voksne trekkes ungdom mot sentrum for å handle klær, musikk, elektronikk og andre varer. Området er i tillegg lett tilgjengelig via offentlig transport, noe de fleste ungdommer er avhengig av. Området har også butikker som ikke finnes andre steder. En jente vi intervjuet fnyste for eksempel av å shoppe på Furuset – der fant hun ikke de klærne hun ville ha. En annen 16 år gammel jente var inspirert av den svarte fantasy-trenden og fant bare klær, musikk og effekter i butikker som alle lå i sentrum. Ungdom trekkes altså mot sentrum på grunn av muligheten til å handle varer de ellers ikke får tak i.

Det var likevel forskjeller mellom ungdomsgruppene. For turistene var shopping en hovedgrunn til å dra til byen. På denne måten hadde de et tydelig formål med turen. Noen ganger kunne dette kanskje brukes overfor foreldrene som en unnskyldning for å dra til byen. Shopping syntes å være noe foreldrene kunne identifisere seg med og forstå betydningen av. Andre elementer – som å treffe venner uten noen fast plan synes foreldrene å være mer kritiske til. For byvankerne derimot virket det som om shopping bare var en av mange ting de kunne gjøre i byen. De fortalte oss at de ofte bare hang rundt. Denne gruppen har nok også mindre penger enn de fleste av turistene når de er i byen, og må derfor finne andre måter å bruke byen på.

Møtested – gir beskyttelse

Mange av ungdommene fortalte oss at de kom fra forskjellige steder både i og utenfor Oslo, og møtte venner i området Oslo S, Oslo City og Karl Johan. Dette finner vi også i en eldre studie om ungdom som henger på Oslo City. Her vektlegges det at kjøpesenteret er spesielt egnet som møtested for større grupper ungdom fordi det er stort, varmt og ligger sentralt (Krange & Strandbu 1996). Slike transportknutepunkt vil ofte bli naturlige steder å møtes, fordi det rett og slett er praktisk. Alle de områdene vi diskuterer her ligger i

umiddelbar nærhet av et slikt knutepunkt, Oslo S. Dette er nok spesielt viktig for ungdom som oftest er avhengig av offentlig kommunikasjon.

En vanlig beskrivelse av en slik tur vil være at ungdommene avtaler et møte et par dager i forveien, de møtes og går rundt i 4–5 timer. Deretter drar de hjem, hver til sitt. Men igjen varierer dette mellom hvilke ungdommer det er snakk om. Vi vil i fortsettelsen trekke fram to typiske former for treff: Det å treffe venner fra nettet og det å treffe venner med felles interesser eller bakgrunn. Den første formen er interessant fordi det er et nokså nytt fenomen, som vi må regne med kommer til å øke. Den siste formen er likevel fortsatt mest vanlig.

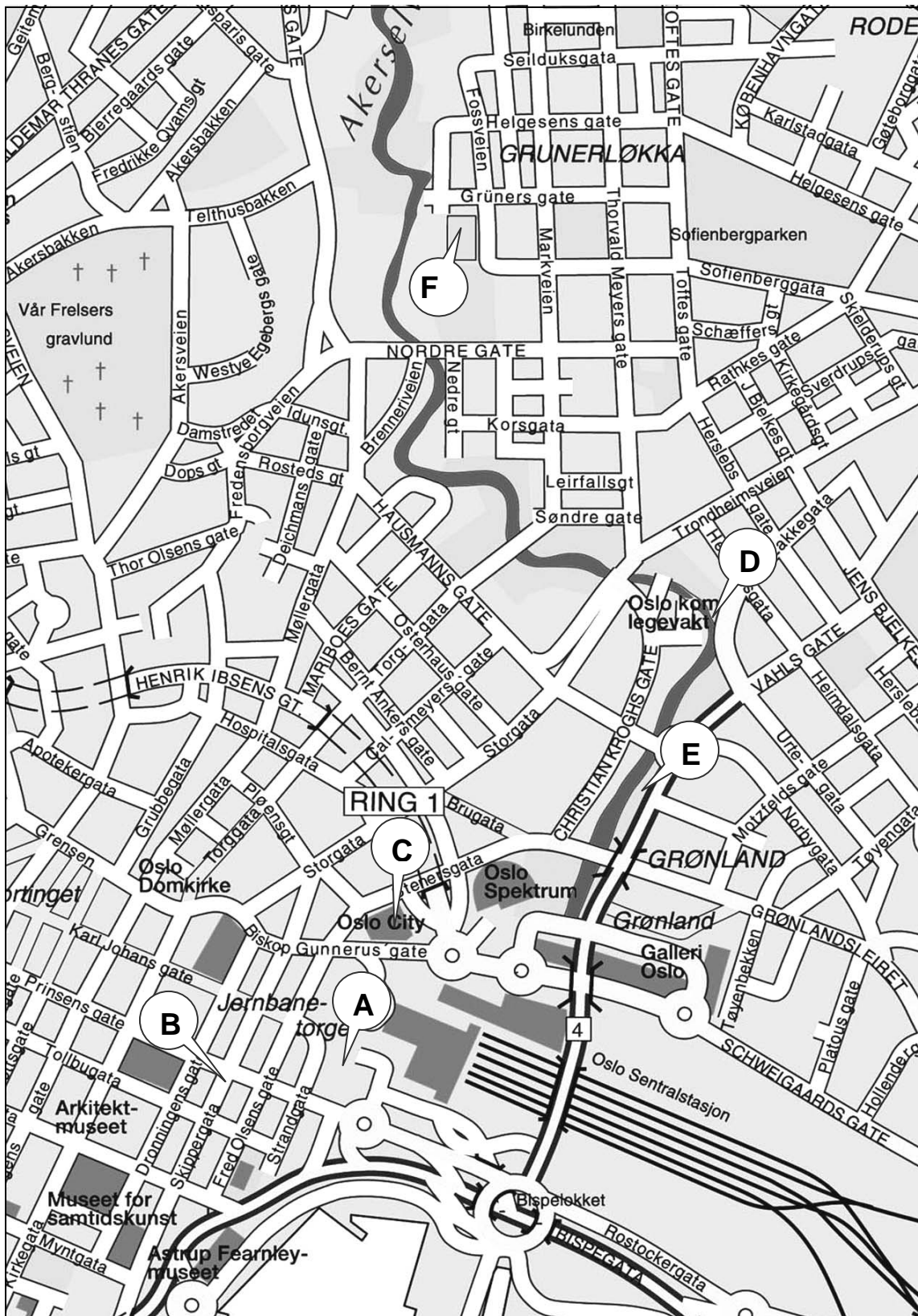
I vanlige ungdomsgrupper har det blitt stadig mer utbredt å chatte på nettet, og så å si alle ungdommer har mobiltelefon. Dette har hatt store konsekvenser for samhandling og sosiale nettverk. Mange etablerer en rekke kontakter på nettet med stor geografisk avstand fra eget bosted og avtaler treff på egnede steder (Jordheim Larsen & Pedersen 2005). Dette vil føre til at transportknutepunkt som Oslo S blir enda viktigere som møtested. I våre data gjelder dette først og fremst de såkalte turistene. Som beskrevet i metodekapittelet, kommer turistene ofte langveisfra. De er i byen kanskje bare en gang i måneden og får der anledning til å treffe venner de ellers ikke har mulighet til å møte. Venner fra nettet faller i denne kategorien. Flere av turistene vi intervjuet fortalte om slike møter. Det typiske var at de tok med seg en venn fra nabolag eller skole og møttes på offentlige steder slik at de kunne sjekke ut hvem den andre var. En informant fortalte at første gang de møttes var det i krysset ved Karl Johan, etterpå «tuslet vi rundt, spiste på McDonalds og snakket sammen». Etter dette har de møttes flere ganger. Formålet med slike møter er både å skaffe seg venner og kjærester, selv om det synes som om det siste motivet ofte var viktigst. Kontakten foregikk oftest med det motsatte kjønn. Sentrum er altså et populært møtested for nettvenner, og det er rimelig å anta at denne typen bruk vil øke i framtiden. Turistene var spesielt aktive i forhold til slike venner.

At området er et transportknutepunkt gjør det også velegnet til å treffe andre med felles interesser eller samme bakgrunn. Mange syntes å treffe «sine egne» i dette området. Dette var vanlig for den delen av byvankerne som var i byen et par ganger i uken, men som fremdeles hadde tilknytning til bydelene. Grupper med åpenbare fellestrekk var også noe vi observerte under feltarbeidet i byen. Mørkkledde rockere/gothere hang sammen utenfor Østbanehallen eller på gresset foran Domkirken. Utenfor hovedinngangen på Oslo S virket det noen ettermiddager som om det hadde etablert seg et hip-hop miljø med afrikanere som snakket engelsk. På Grønland var det

somaliere som dominerte. Ved Vaterlandsbroen opp mot Akerselva var det mange asylsøkere og gutter med afrikansk bakgrunn. Disse brukte også ungdomshuset Riverside mye. Utenfor Tinghuset og på Rådhusplassen var det norske skatere, og vi så også relativt store grupper med asiatisk ungdom ulike steder.

Bortsett fra skaterne og rockerne/gotherne var det mye som tydet på at etnisk bakgrunn var den viktigste faktoren for hvordan gruppene var satt sammen. Kanskje er det lettere å klassifisere ungdomsgruppene i sentrum etter etniske kriterier, fordi de kom fra ulike bydeler. Flere av våre informanter bekrefter dette. En sa for eksempel at han kom til Oslo «fordi det bare er hvite på Hønefoss». I sentrum kunne han være med andre venner fra Filippinene, de som han følte var «ekte venner». Rasisme og marginalisering var muligens grunner til at han trakk mot byen, men det mest åpenbare i intervjuet var ungdommelig identitetssøking. Han sa for eksempel senere i intervjuet at de han kjente på Hønefoss var «bønder» eller «soss», og han hadde følt bedre kontakt med andre «utlendinger». På samme måte fikk vi fortellinger om irakiske, afrikanske, nordasiatiske, pakistanske og amerikanske ungdomsgrupper som brukte byen som møtested. Den mest vanlige ungdomsgruppen som hang sammen var likevel «utlendinger», i denne sammenhengen en lett blanding av ungdommer som selv definerte seg på denne måten.

Antropologen Viggo Vestel viser i flere av sine studier hvordan en rekke elementer benyttes for å framforhandle identiteter i en multikulturell kontekst (Vestel 2003, 2004): Klær, språk, musikk, etnisk bakgrunn, men også religion og ulike aktiviteter (basketball, lek, spill, arbeid). Våre data pekte hurtig i samme retning, og det er ingen tvil om at det finnes en rekke ungdomsgrupper i Oslo sentrum – med mer eller mindre permanens og struktur – som markeres ved etnisk bakgrunn, men også klær, musikkpreferanser, språk. Mange ungdommer søker jevnlig eller daglig inn mot de aktuelle sentrumsområdene. Der møter de andre unge. De befinner seg altså fysisk tett på de tunge misbrukerne som fram til sommeren 2004 befant seg på Plata, men som nå har flyttet seg (se oversiktskart neste side). I neste kapittel vil vi se på hvordan de så på, vurderte og eventuelt samhandlet med disse misbrukerne.

KARTREFERANSER (Skippergata- og Akerselvamiljøene flyter litt utover, så pilene som er satt inn er ment å illustrerer stedene mer generel): (**A**) Plata, **B**) Skippergata: Her flyttet det tunge rusmiljøet etter splittelsen, **C**) Oslo City: Byvankernes vanligste møtested, **D**) Eika: Tung rusmiljø, **E**) Akerselvamiljøet: Langs østsiden fra T-banestopp, opp til Søndre gate. Salg av hasj, **F**) Cuba.

Østerberg (1996: 87–91) trekker fram en del trekk ved byen som gjør den attraktiv. En av disse er *anonymitet*. Ungdomsgruppene vi pekte på overfor er alle kjennetegnet av å skille seg ut på en del områder. De kan da oppleve det som en lettelse å forsvinne inn i en mengde. Dette er lettere i områder som samler opp mange forskjellige mennesker og derfor vil disse kanskje trekkes mot offentlige rom. Et annet trekk er *typiskhet*. Mengden har nødvendigvis typiske preg og disse gir anledning til lek med symboler. I byen kan subkulturer leke med klesdrakt og framtoning og fremstå utelukkende med grunnlag i denne. I bydelene vil de ofte kjenne folk fra før og typene vil ikke framstå som like «rene». Dette forklarer kanskje spesielt hvorfor vi finner subkulturer som skatere, hip-hopere, blitzere og gothere i sentrum. Likevel vil ikke alltid typene være fremforhandlet av ungdommene selv. De kan også være delvis gitte, som i tilfellet med etniske kjennetegn, selv om disse identitetene også kan lekes med. I tillegg til å være praktisk fordi det er et transportknutepunkt, kan det å dra til sentrum også være et uttrykk for søken etter *typiskhet*, en ønsker å framstå som en viss etnisk gruppe, som «utlending», eller som en viss subkultur, noe som blir lettere i offentlige byrom. Det er ingen motsetning mellom søken etter anonymitet og typiskhet, og begge deler fanges i byrommet.

Som vi har sett varierer bruken av byen etter trekk ved ungdommen. En variant fant vi bare hos dem som var i byen fire ganger eller mer i uken. De dro av og til ned til byen bare for å se etter kjente. Vi lar en informant fortelle:

- Mange henger inne på Oslo S, men der henger ikke jeg. Jeg møter folk utenfor ved Trafikanten, ved Eldorado Kino og Aker Brygge, egentlig overalt.
- Er det noe sted du vet du vil treffe kjente?
- Oslo S. Der vet jeg at det er noen kjente uansett. Om jeg er i byen alene, for eksempel så er det bare å gå til Oslo S, så finner jeg noen jeg kjenner.
- Gjør du det av og til, da?
- Ja, det har skjedd et par ganger, lissom, at jeg bare går gjennom for å se om det er noen der. Og hvis ikke det er noen der, går jeg ut den andre utgangen mot Trafikanten, så der er alltid noen der, som jeg kan møte.

Vi fikk lignende historier fra flere informanter, alle i den kategorien som hang mest i byen. Å stikke innom for å se etter folk forutsetter et ganske stabilt nettverk i byen. Hovedinngangen til Oslo City peker seg ut som et vanlig sted å se etter venner blant våre informanter. Dette ser vi også i andre

studier av lignende ungdommer (Krange & Strandbu 1998, Vestel 2003: 501). Som en informant sa: «Der sitter dem liksom og venter». Likevel virker det som om aktiviteten til ungdommen i byen kretser rundt et større område rundt Oslo S, Oslo City og Karl Johan. I dette området føler byvankerne seg trygge, de har vært her før og de kjenner andre som henger i området. Turistene derimot er litt mer usikre, men de føler at dette området er tryggere enn andre deler av byen.

Vi så i forrige kapittel hvordan politiet og Uteseksjonens blikk på ungdom kanskje var preget av et bestemt perspektiv – nemlig den type risiko de utsatte seg for ved å oppholde seg på bestemte steder. Hvordan ser ungdommene selv på dette? Vi spurte en jente som var mye i byen.

Ja. Det går mange rykter, ja, det er farlig, man kan bli overfalt på veien og åh... mamma blir jo helt hysterisk. Men det er ikke farlig, lissom. Hvis du kjenner mange der så må de jo se det hvis det skjer noe, lissom, de er jo overalt, så da kommer de jo løpende. Så jeg synes ikke det er noe farlig.

Denne informanten opplevde området spesielt rundt Oslo S og Oslo City som trygt, fordi det var så mange kjente der. Det ble et slags nærmiljø midt i byen. Vennene kunne komme til og hjelpe hvis det skulle oppstå problemer. Vi kan sikkert stille spørsmål ved hvor reell denne beskyttelsen var, men det er vanskelig å avvise resonnetet helt. Senere i intervjuet trakk hun fram øvre Karl Johan som litt mer skummelt fordi «det er så mye folk der». Antageligvis mente hun med dette at andelen hun kjente var lavere. Det er liten tvil om at folk flest vil oppleve dette helt motsatt. Følelse av tilhørighet eller «community» er sentralt for å forstå følelse av trygget. McMillan & Chavis (1986) ser på dette som en «følelse av at medlemmer har en tilhørighet og er viktige for hverandre, og en delt tro på at medlemmers behov vil bli møtt ved forpliktelser overfor andre» (vår oversettelse). Community-modellen er først og fremst utviklet i forhold til etablerte boligstrøk, men det er også mulig å bruke denne modellen på offentlige byrom. Hvis ungdommen føler tilhørighet til et sted eller har en stedsidentitet, som vi nevnte i begynnelsen av kapitlet, kan dette øke følelsen av trygghet. Hvis ungdommen i tillegg kjenner mange av de andre ungdommene vil dette også øke følelsen av – og den reelle – tryggheten. Vi vet fra andre studier at ungdommer først og fremst stoler på venner i situasjoner hvor de opplever frykt (Zani et al. 2001: 487).

På feltarbeidet så vi hvordan politiet oppfordret jenter i 15-årsalderen til å forlate trappen ved Oslo S, og andre steder i området. Dette synes å ha

vært en gjennomført strategi. Årsaken var at denne trappen trakk til seg mer narkotikaomsetning etter splittelsen, men politiet har også gått ut med advarsler mot et større område. Det kan selvsagt være gode grunner til at politiet prøver å flytte ungdom fra området rundt Oslo S og Oslo City. Likevel bør det kanskje tas i betraktning at mange ungdommer selv opplever området som relativt trygt. De har en stedsidentitet til dette området. De opplevde det i hvert fall tryggere enn andre områder i sentrum de eventuelt måtte oppsøke.

De samme mekanismene kan kanskje ha følgende konsekvens: Dersom færre ungdommer kommer til å befinne seg i dette området, dess mer utrygt og mindre sosial kontroll vil det bli for de ungdommene som blir igjen. Vi skal ikke glemme at det ikke er offentlige etater eller foreldre, men ungdom selv som utøver den viktigste sosiale kontrollen i slike grupper. Politiet har for eksempel vurdert å forby barn og ungdom å oppholde seg i deler av Oslo sentrum på kveldstid.⁴⁵ En «tømming» av enkelte sentrumsområder for ungdom vil aldri bli fullstendig, og det er grunn til å tro at de som blir igjen er de mest risikoutsatte i utgangspunktet. Det er som regel en gruppe sårbare ungdommer som trekker til seg de fleste farene ved byområder, både i forhold til rus, vold og seksualitet. Tryggheten ved områder i sentrum kan derfor, paradoksalt nok, reduseres ved at såkalt «vanlig» ungdom forsvinner. Det kan derfor kanskje være interessant å se politiets og andres etater strategier i dette lyset. I hvert fall er dette en faktor som bør taes med hvis tendensen blir å prøve å forflytte ungdommen fra enkelte områder i sentrum – spesielt i nærheten av transportknutepunkt som uansett vil måtte ha en viss gjennomstrømming.

Spenning – sentrum som en actionfilm

Et av de motivene for bruk av sentrum som ungdommene raskt pekte på, var at det «skjedde noe», at det kunne være mer spennende å henge i byen enn i de bydelene de bodde. Som oftest fikk vi høre dette i generelle vendinger som:

Det er bare det at det skjer mer her enn oppe på østkanten. Fordi vi har vært der hele livet vårt. Vi vet alt som skjer der oppe. Det er det samme hele tiden. Men for eksempel her nede så er det nye ting som skjer hele tiden.

Hva var det som skjedde? Når vi spurte nærmere, viste det seg at det å kunne treffe nye og fremmede ungdommer var noe mange satte høyt. Mange opp-

⁴⁵ Se TV2, Nettavisen 24.01.2003: <http://pub.tv2.no/TV2/nyhetene/article95155.ece>

levde også at det å se på forskjellige typer av avvikere føltes spennende. Generelt var det enighet om at det var mye mer variasjon i sentrum enn andre steder. En 15 år gammel gutt hadde en veldig konkret begrunnelse. Nesten hver gang han var i byen, så han politiet arrestere folk, og dette syntes han var spennende:

En gang så jeg tre stykker eller noe sånn som ble tatt med av politiet. Det syns jeg var litt spennende (...) Det var tre-fire folk som ble tatt av politiet, jeg vet ikke hvorfor. Så gikk jeg ned til togperrongen. Da så jeg liksom at fire politifolk gikk og rykka bortover. Tydeligvis etter han ene karen som hadde gått inn på et tog eller noe sånn. Det var litt spennende for det får man egentlig bare se på film, ikke sant. Det er ikke så ofte man får se det.

Mange beskrev opplevelser som minnet. De syntes å sitte med en følelse omtrent som den du har når du er på kino: Det er spennende, noe kan hele tida skje. Økt politinærvær kan da paradoksalt nok gjøre det mer attraktivt for ungdom å være i sentrum. Det samme er for øvrig vist i kriminologiske studier. Typisk har en begrunnelse for å få politiet ut blant folk, på gata, vært at folk flest skal føle seg trygge. Den utilsiktede bivirkning er at folk rimeligvis antar at det er gode *grunner* til den høye polititettheten. Den antas å måtte komme av at det aktuelle området er farlig. Derfor er det – paradoksalt nok – dokumentert en invers sammenheng mellom politinærvær og opplevd trygghet (Holmberg 2001).

Ofte tydet imidlertid våre data på at det ikke skjedde så mye, men at det heller var forventningen om at noe *kunne* skje som var den største drivkraften. Samme mønster er også påvist i en studie i Skottland (Pavis & Cunningham-Burley 1999). Som nevnt kommer vi i neste kapittel til ungdommenes opplevelse av Plata. Men la oss allerede her antyde at enkelte informanter kunne fortelle om en nysgjerrighet av *dette* slaget overfor Plata. Dette gjaldt nok ikke bare våre informanter. Mange av byens befolkning gikk kanskje selv forbi Plata og kikket på det som foregikk, litt på avstand. For noen av ungdommene kan Plata ha vært et slags «freak show» – spennende å se på men langt fra hva ungdommene søkte identitetsmessig. Vi skal altså se mer på dette i neste kapittel.

I tillegg til nærvær av politi og rusmisbrukere fortalte flere av informantene om slåsskamper, som kanskje var det tydeligste uttrykket for auraen av spenning knyttet til byen. Vi vet fra tidligere forskning at ungdom med mye uorganisert fritid slåss mer enn andre (Haaland 2000, Lien & Haaland 1998, Bratt 2004). Unntaket synes å være jenter med minoritetsetnisk bakgrunn (Bratt 2004). Antageligvis foregår det mer vold i byens sentrum

enn i dens ytterkanter. Det var også tydelig at det hadde utviklet seg en kultur for å fortelle *historier* om slåsskamper. Mens vi til tider kunne få knappe svar på andre spørsmål, fikk vi lange og detaljerte historier når vi spurte om slåsskamper. Fortellingene ble ofte fortalt med et engasjement som gjorde at vi nærmest kunne se for oss guttene stå på hjørnet og fortelle – til beundring og begeistring for tilhørerne. I de nyeste studiene av vold i bysentrum i Norge, spesielt i forbindelse med minoritetsgutter, kretser forklaringen ofte rundt begreper som «respekt» og «ære» (Lien 2001, 2002).⁴⁶ Dette er nok viktig. Likevel synes også spenningen i seg selv å være en drivkraft mot konfrontasjoner, i hvert fall i tilfeller som var mindre alvorlige. I flere av fortellingene så vi også mindre demonisering av fienden enn det vi forventet i utgangspunktet. Av og til var parallellene til actionfilmer viktigere, og noen ganger viste informantene også stor forståelse for motparten. Når «respekt» og «ære» ble trukket inn, kunne det til og med virke mer som legitimeringer i etterkant, enn som årsak til selve volden. Kanskje var det lettere å benytte «ære-forklaringer», enn forklaringer om at de var ute etter spenning eller bare kjedet seg? Dette kan bli spesielt viktig hvis ungdommene søker mot en identitet som utlendinger. Vi kan ikke si så mye om dette med utgangspunkt i det foreliggende material, men det er i hvert fall spørsmål verd å stille seg.

Slåsskamper startet ofte med fornærmelser som «morrapulser» (som på engelsk «motherfucker») eller «morraknuller». For jentene synes «hore» å være det mest provoserende. Sundnes (2004) påpeker det samme. Mens ungdommene generelt kunne tåle mye drittstenging, utløste disse ordene lett reaksjoner. I andre tilfeller var aggressive blikk nok til å starte slåsskamper. Dette så vi hos mange. Å se på andre som en provokasjon, ble godt beskrevet av våre informanter:

Hvis noen ser også ... Så går vi bort til han og sier «hva er det du ser på» ikke sant. «Hvorfor ser du så stygt på oss». Det får man lov til. Hvis noen går i gaten og så ser de stygt på deg. Hva er det? Hvorfor ser man sånn på deg? Hva er vitsen? Jeg skjønner ikke. Han kjenner ikke meg så, hva er det han prøver å være, tøff eller hva? (...) Man kan gå i veien uten å se sånn stygt... eller... gå sånn vanlig som folk.

Selve blikket ble beskrevet som «at han vil spise deg». Det kreves kunnskap, spesielle blikk eller «street literacy» for å navigere i dette landskapet. For å fortolke og sende ut slike signaler, må en ha forståelser og «briller» som

⁴⁶ Se også Larsen 1992, Bjørge et al. 2001:139-141, Lien & Haaland 1998: 40-44, Haaland 2000.

rommer slik kunnskap. Hva er et aggressivt og utfordrende blick? Hva er bare tilfeldige og nysgjerrige blick? Mens blickene så langt har vært en metafor for forståelser, kategoriseringer og handlinger ser vi at blickene i denne historien ikke lenger er metaforer. De er konkrete, men rommer likevel en tilsvarende – om enn annerledes – kunnskap om livet på «gata».

Kunnskapen åpner for risiko ved at den har elementer av hyperårvåkenhet, en spesiell oppmerksom på fornærmelser og respektløshet (Moore et al. 1979). En slik årvåkenhet gjør at konflikter raskere kan bli voldelige og eskalere, slik vi så det i konflikten mellom *Young Guns* og *Killers* i 1988 (Larsen 1992) eller hos A-gjengen og B-gjengen på 90-tallet. Provokasjoner som i utgangspunktet er relativt små kan få alvorlige konsekvenser. Samtidig gir dette blicket eller denne kunnskapen også muligheter til å *unngå* risiko. For de tøffeste og mest aggressive ungdommene vil det å fremstå eller opptre aggressivt for eksempel sees som en strategi for beskyttelse. I tillegg har de fleste ungdommene kunnskap om hva som er farlig og de vet også hvordan de kan unngå det. Sammen med stedsidentitet og mange venner i området gjør dette at ungdommene får en følelse av kontroll – og kontroll – på steder som oppleves som farlige av voksensamfunnet.

Oppsummering

- Området rundt Oslo City, Oslo S og nedre Karl Johan brukes til shopping, til å møte venner og til å oppleve og oppsøke spenning. Alt dette kan knyttes til funksjonen som transportknutepunkt. Områdene er dominert av østkantungdom og minoritetsgutter. Det var noen trekk ved området som slo oss som spesielt interessante i forhold til Plata-debatten.
- Byrommene var først og fremst fylt med alminnelig aktivitet. Unntaket var kanskje et spenningsmoment som var knyttet til opplevelser av mennesker som var svært annerledes, vold og politinærvær. Alminneligheten står i motsetning til de offentlige blickene på ungdom i sentrum som ble antydnet i kapittel tre. Både politiblicket, skadereduksjonsblicket og mobiliseringsblicket fremhever først og fremst farene og risikoene ved å oppholde seg i byen.
- Flere av ungdommene opplevde ikke selv området som spesielt utrygt. De hadde mange kjente i området, og de hadde utviklet en egen «street literacy» som ga dem kunnskap om byens farer. Til sammen ga dette dem en følelse av kontroll – og kanskje også faktisk kontroll – i området. Det er knyttet visse risikoer til området, f.eks. vold, men samtidig kan det være tryggere enn andre områder på grunn av oppsamling av ungdom og stort politinærvær.

5 Rekrutteringsarena?

De samme grunnene til at området er attraktivt for ungdom – at det er tilgjengelig og kaotisk – gjør at det er attraktivt for narkotikaomsetning. Stemmer det at Plata fungerte som en rekrutteringsarena for illegal rusbruk? I dette kapittelet holder vi oss fortsatt ved ungdommene som vi traff i dette området. Hvilket forhold hadde de til rusmidler? Hvor og når debuterte de? Hvordan opplevde de Plata og de tunge misbrukerne som oppholdt seg der? Dersom de ville ha stoff, var da Plata stedet de oppsøkte?

5.1 Rekrutteringsarena

Det nye er at disse du treffer i dag, de kommer jo rett fra pikerommet! På Plata har vi sett skoleungdom med ransel på ryggen (Eckbo i Dagens Næringsliv 19.06.2004).

Det er mange grunner til å begynne med legale og illegale rusmidler og også mange teorier over *hvorfor* ungdom gjør det. Ofte deler vi dem inn i tre hovedretninger, nemlig psykologiske, biologiske og sosiale forklaringer. De psykologiske legger gjerne vekt på psykososial utvikling i de første årene, som kan føre til sårbarhet for bruk av rusmidler. Noen betoner også personlighetstrekk forbundet med risikosøking og spenningsjakt. De biologiske forklaringene viser til at slik sårbarhet også synes å kunne ha et genetisk feste. Ingen av forklaringene utelukker sosiale forklaringer. Det sosiale kan være det som utløser sårbarheten som enkelte kan være disponert for (for oversikter se f.eks. Bukstein 1995).

Her er vi særlig interessert i de sosiale forklaringene, og særlig i bruken av de stoffer som vi forstår som illegale. Noen av dem fokuserer på læring. Det å bruke visse stoff kan bli sett som et steg inn i voksenverdenen. De kan også være opptatt av interaksjon og miljøpåvirkning. Å begynne med narkotika kan være et resultat av forventinger fra miljøet, som utspilles i samspill med trekk ved individene selv. Et annet analytisk skille knyttes til de teorier og forklaringene som legger vekt på tilbud og de som legger vekt på etterspørsel. For eksempel sier en variant av dem at det må være tre forutsetninger til stede for at ungdom skal begynne med narkotika: (a) tilgang på stoff, (b) mulighet til å begynne med det og ikke minst (c) må det være noen *sosiale definisjoner* som gjør det attraktivt for ungdom å prøve narkotika

(Chitwood et al. 1998:52). Et analytisk skille i slekt med dette sonderer mellom forklaringer som fokuserer på narkotikamarkedet og forklaringer som er mer opptatt av sosiokulturelle faktorer (Grund 1998: 246–247).

Som vi har sett var et av politiets viktigste mål med Plata-splittelsen å forhindre rekruttering. Målet fikk raskt høy legitimitet i det politiske systemet og det meste av hjelpeapparatet. Argumentasjonen syntes å være knyttet til en tanke om at fysisk nærhet mellom vanlig, men likevel risikoutsatt ungdom og etablerte stoffmisbrukere var farlig. Dette kunne lett føre med seg at disse vanlige ungdommene (a) ble fristet til å prøve slike stoffer, at (b) slik fikk tilgang til stoff og faktisk debuterte eller (c) på denne måten intensiverte et misbruk som allerede var etablert, men på mer eksperimentell basis. Dette kan sees som en nokså enkel teori om sosial interaksjon. Får den støtte i våre data?

Våre funn

Vi dybdeintervjuet 30 ungdommer i sentrum og 10 tidligere stoffmisbrukere. Av disse hadde *ingen* debutert med stoff, eller kjøpt stoff til debuten, på Plata. Heller ikke stoff til deres vanlige, eksperimentelle bruk fikk de fra Plata. De visste heller ikke om noen venner eller bekjente som hadde gjort det. Vi stusset over funnet, da det raskt avdekket seg i de første intervjuene. Det virket som om Plata var ikke-relevant, et sted som i alle fall symbolsk var langt borte, på tross av dets fysiske nærhet. Vi brukte derfor mye tid og energi på å hente inn data om dette i de videre intervjuene. Gradvis fikk vi noen få, enkeltstående historier som pekte i en annen retning. Men de gjaldt alltid tenåringer som oppsøkte Plata etter at de allerede *var* tungt inne i et narkotikamisbruk, som hadde utviklet seg andre steder. Uteseksjonens informanter bekreftet også hurtig det bildet som meldte seg: Det var svært sjelden de så tenåringer på Plata. De få som dukket opp hadde gjerne omfattende ruserfaring. Et første inntrykk vi fikk var dermed at «open drug scenes» som Plata i liten grad rekrutterte vanlig ungdom.

Dette stemmer – slik vi leser litteraturen – overens med tendenser i land som Tyskland, Østerrike, Sveits og Nederland. Samtlige har hatt problemer med «open drug scenes», men rekruttering blir sjelden nevnt som et av disse problemene (Waal 2004, Alpheis 1996: 59). Tilsvarende i Danmark. Etter en lignende politiaksjon i Vesterbro lister politiet opp en rekke konsekvenser uten å nevne redusert rekruttering (Jepsen 1996:16). I europeisk sammenheng synes det altså som om «open drug scenes» sjelden blir sett på som viktige arenaer for rekruttering. Problemene som har blitt diskutert har heller vært knyttet til dødelighet, sykelighet, kriminalitet, forsøpling, narkotikaomsetning

og hensyn til de tunge misbrukerne. Dette gjelder f.eks. Zeedijk-området i Amsterdam, «Platzspitze» i Zürich og Karlplatz i Wien. Konfliktene har vært sterke, men normalt knyttet til en polarisering mellom dem som har kjempet for «et sted å være» for de aller svakeste og dem som har sett slike steder som kilder til vold, kriminalitet og lovløshet.

To spørsmål melder seg. Hvorfor observerer vi i så liten grad sammenheng mellom «open drug scenes» og rekruttering i vårt materiale? Hva betyr det at slike temaer heller ikke ser ut til å ha spilt så viktig rolle ellers i Europa? Utvalget vårt er relativt lite og vi vet ikke om det er representativt for ungdom som oppholder seg mye i sentrum. Likevel indikerer de sammenhenger. Analysene våre er basert på mønstrene vi ser i dybdeintervjuene. Vi begynner med de første trinnene. Hvor og sammen med hvem gjør ungdom de første erfaringene med illegale stoffer? Materialet er fullt av fortellinger om dette og vi vil i fortsettelsen gjengi noen typiske.

Debut

Det er vel etablert fra en rekke studier over flere tiår at involvering med rusmidler følger typiske sekvenser, hvor de legale rusmidlene introduseres først og dernest hasj, før andre illegale stoffer (Kandel 1975, Pedersen & Skrondal 1999, Pedersen et al. 2001). Hasj er det i særklasse vanligste illegale rusmidlet blant ungdom i Norge, og det er også dette de fleste av våre informanter har prøvd. I utdraget under forteller en om den første gangen hun røykte hasj.

- Første gangen... Jeg var vel 13 år eller noe. Da var det noen folk som hadde leid hytte like ved der N.N. bor, også kom det en og... ja, hvor gammel var han? 17-18? Og da var vi 13. Og alle var jo så fulle og... jeg tror ikke de helt visste hva de gjorde.
- Så da fikk du av dem, eller dere...?
- Ja, sånn «bare prøv, jada, kom igjen»!
- Kan du huske hva du tenkte rundt det, var det kult at de var eldre, eller?
- Ja, jeg bare «åh! Jævlig kult!» Det var vel egentlig det jeg tenkte.

Vi kjenner igjen trekk fra mange andre jenter som debuterer. Stoffet ble ofte introdusert av eldre gutter og at det inngikk i et mønster av nysgjerrighet, utprøving og ofte flørt. I forhold til teorien vi nevnte ovenfor, er tilgangen til stoff åpenbar, men vi ser også at det er knyttet noen gunstige sosiale definisjoner til bruken. Tilbyderen er en som jenta er fascinert av, som hun ser opp

til, og ved å røyke brytes også aldersbarrierene mellom dem. Hasjrøykingen blir et symbolsk steg inn i en voksenverden, noe som også demper aldersforskjellen mellom de to og ikke så sjelden leder til romantikk og erotikk (se også Jordheim Larsen & Pedersen, 2005). For gutter ser vi sjeldnere elementet av erotikk, men som oftest en ramme av sosiale nettverk av likesinnede, bestemte symboler, stil.

I normalpopulasjonen er hasj utbredt, en av fire ungdommer i Oslo i alderen 15–20 har prøvd det (SIRUS 2003). I Osloområdet har stoffet svært høy tilgjengelighet i de aktuelle aldersklassene.⁴⁷ Gjennomgående i intervjuene så vi også – i dette segmentet av ungdomsgruppa – at hasj ble sett på som relativt uskyldig. Jenta ovenfor var ressurssterk, skoleflink og hadde ingen tydelige sosiale problemer. Vi så den samme persepsjonen av hasj hos andre informanter: Stoffet ble lite problematisert og det ble ofte vurdert på lik linje med legale rusmidler. Neste informant sammenlignet hasjrøyking med det å drikke alkohol:

- Nei.. Hva er vitsen med å drikke og bli dritings. Det er liksom ikke min stil på en måte.
- Hva er din stil da?
- Nei, liksom sånn røyke...
- Hvorfor tenker du at det er bedre?
- Nei, fordi man blir slappet av og... du veit hvordan det er. Slappet av og lyst til å.. litt sånn seksuell og ... lyst til å se på film og'... høre på musikk. Man blir liksom litt sånn i en annen verden på en måte. Det er det. Det er derfor man røyker.

Informanten likestilte hasj med legale rusmidler og bruken gikk inn i en kjølig kalkulert vurdering av fordeler og ulemper ved rusen. Sitatet illustrerer også at rusmidler føyer seg inn et større mønster av identitetskonstruksjoner. Internasjonalt reflekteres disse nye trendene i det som i enkelte europeiske land kalles *normaliseringstesen* (Parker et al. 1998a). Tesen ble utviklet i Storbritannia og sier i hovedtrekk at det har vært store forandringer i bruk, tilgang til og kunnskap om narkotika det siste tiåret. Parker og hans kollegaer mener at bruk av narkotika er blitt en mer integrert del av dagens ungdomskultur enn det har vært før. Fra å være et marginalt fenomen har det

⁴⁷ Upubliserte data fra Ung i Norge 2002 viser at rundt to av tre av ungdommene i dette området har fått aktivt tilbud om hasj. (Merk at dette er en atskillig mer krevende formulering enn den som er brukt i tidligere studier, hvor en ofte har spurt om «en kan anskaffe seg» hasj).

blitt tatt opp i mye mer sentrale ungdomskulturelle segmenter. Normaliseringstesen har møtt kritikk, blant annet på grunn av manglende differensiering mellom ulike ungdomsgrupper (Shildrick 2002) og også for å overdrive endring i holdninger og bruk i normalpopulasjonen (Shiner & Newburn 1999, Pape & Rossow 2004). For norske forhold synes kritikken å være gyldig. Prevalensen av bruk av amfetamin, kokain og MDMA (ecstasy) har nok økt på 1990-tallet, men stoffene har aldri fått stort nedslag i vanlige ungdomsgrupper. Derimot har hasj blitt nokså vanlig i en del miljøer. Mye tyder dessuten på at kurvene generelt begynte å knekke ved årtusenskifte.⁴⁸

I forhold til en problemstilling om rekruttering er det interessant å se på i hvilken sammenheng illegale rusmidler blir introdusert første gang. I vårt materiale dukket hasj som oftest opp på fester, sammen med alkohol og i en stemning av ungdommelig utforskning. Det ble også som regel introdusert av venner, eller venners venner. Vi kan tenke oss at dette ga en følelse av trygghet for dem som debuterte, en sosiokulturell faktor som økte sannsynligheten for å prøve. Vi så det samme mønsteret i fortellinger om debut med tyngre stoff. Den neste informanten prøvde kokain da han var 16 år gammel. Han hadde allerede eksperimentert med hasj to-tre år før, men synes ikke det var noe for han:

- Kan du fortelle litt om hvordan du begynte å ruse deg?
- Prøvde kokain på en firmatur i Stockholm ... Jeg hang mye sammen med eldre folk og sånn. Så begynte jeg med kokain og piller og litt amfetamin. Ja.. og sånn.
- Var det sånn festsammenheng eller var det?
- Ja, til å begynne med var det sånn.
- Hvilket firma var det da?
- Jeg jobbet på et hotell. Jeg skulle egentlig gått på videregående, men jeg fikk jobbe i stedet for, så da begynte jeg med det.
- Og der var det et par andre som brukte kokain og sånne ting?
- Ja. Så er det jo sånn i miljøet der jeg vokste opp og sånn. Der var det mange som drev med det og sånn. Ting og tang. Så .. Når man er ung og har det overalt så er det vanskelig ikke å prøve det.

I utdraget over ser vi at de ulike stoffene ble introdusert av kjente, ofte eldre venner. Hasjen han hadde prøvd et par år før, ble på tilsvarende måte introdusert av noen eldre brødre han så opp til. Vi ser at mønsteret er det samme

⁴⁸ <http://www.emcdda.org>

både når det gjelder tyngre og lettere stoff. Illegale rusmidler ble formidlet av nære eller fjernere venner, eldre brødre, klassekamerater, arbeidskolleger. Det skjedde på turer og fester omgitt av kjente. I forhold til skillet mellom tilgang og etterspørsel som vi introduserte i begynnelsen, ser vi at tilgang er sentralt. Som informanten overfor sa: «Når man er ung og har det overalt så er det vanskelig ikke å prøve». Likevel var det ikke likegyldig hvem som tilbydde.

I en studie fra Sverige observerte Lalander (2001:32-33) det samme. Han kaller de som introduserer stoffet for *subkulturens mentorer*. Det tilhører ungdommenes sosiale nettverk, i alle fall definert i litt vid forstand. De er som oftest gutter eller menn, litt eldre, og de kan utvikle tette bånd til sine «elever». Til sammen skaper dette en trygghet og mentorene opptrer som garantister for stoffets virkning. På denne måten gjør sosiokulturelle faktorer at debuten oppleves som mindre farlig og risikofyllt.

I materialet vårt ser vi at dette ikke bare kjennetegner debuten, men også ruskarrieren videre. Informantene så på rus som noe svært sosialt og de brukte stoff sammen med venner fra skolen og nærmiljøet. Ingen av dem vi intervjuet i sentrum brukte stoff alene og bare en hadde oppsøkt ukjente for å kjøpe. Da hadde han gått til området langs Akerselva for å få tak i hasj. Det var også mønsteret hos de tidligere stoffmisbrukerne vi intervjuet. Bekjentskapene mellom kjøper og selger kan tidvis være perifere, men det er likevel som oftest en eller annen forbindelse. Dette øker tryggheten rundt transaksjonen, og det innebærer at sannsynligheten øker, for at pris og kvalitet holder mål.

Med andre ord ser det ut til at våre informanter debuterer med narkotika i nærmiljøet blant venner. De fleste har et nettverk for salg i nærmiljøet, og det virker som om det er dette distribusjonsnettverket som blir benyttet videre. Mye av forklaringen på dette ligger nok i en følelse av trygghet. Men identitet spilles også inn. Dette skal vi komme tilbake til senere. Til sammen gjør dette «open drug scenes» som Plata antageligvis mindre relevante som rekrutteringsarenaer. Dels er de unødvendige. Ungdommene har andre kanaler, andre kilder. Dels innebærer de stor sosiokulturell avstand: De som henger rundt Plata assosieres ikke med stilmessig, sosiokulturell og symbolsk nærhet, heller ikke med trygghet. Men la oss gjøre det litt vanskeligere for oss selv: Vi kan for eksempel tenke oss at nærhet til omsetning av narkotika tross alt fører til en nysgjerrighet på å prøve.

Spenningsøkende ungdom – hegemonisk fortelling?

Materialet vårt inneholder altså nesten ingen konkrete erfaringer med ungdom som oppsøker Plata av nysgjerrighet. I utvalget av ungdom i sentrum var det ingen, mens blant de tidligere stoffmisbrukerne var det bare to som selv hadde vært der som tenåringer. Derimot synes det som om *fortellinger* om spenningsøkende ungdom sto sterkt. Hegemoni viser generelt til en dominant kultur (se f.eks. Gramsci 1992), men her bruker vi det bare for å spørre om enkelte fortellinger fikk en slags enerett på å formidle erfaringer fra «gata». Det første som fikk oss til å stille dette spørsmålet var erfaringer fra flere intervjuer med stoffmisbrukerne. Da vi intervjuet dem svarte de umiddelbart bekreftende når de fikk spørsmål om Plata tiltrakk seg «vanlig» ungdom:

- Har du opplevd at unge ungdommer har kommet bort for å prate eller.. synes det er litt spennende eller noe sånn. Når du har vært der?
- Eh.. Jaja.
- Kan du fortelle om noen ganger det har skjedd?
- Nei.. egentlig ikke noe sånn.. Nei det er bare sånn at man ser mye unge jenter og sånn da .. og ..
- Som ser nyktre ut eller?
- Nei.. dem ruser seg jo eller så går dem jo ikke dit da.
- Så det er folk som allerede ruser seg altså?
- Ja.
- Hvor unge er de da?
- 17–18 kanskje. Jeg har ikke sett så jævlig mange som er sånn 12 og 13 og sånn. Sånn jeg har fått inntrykk av så er 17, 18, 19 laveste alder. Nesten, det er sjelden du ser noen som er noe særlig yngre enn det og alle som går dit har rusa seg litt før.

Som vi ser fra utdraget, bekreftet informanten først at ungdom dukket opp på Plata. Senere derimot, korrigerer hun seg selv når vi spurte om *konkrete erfaringer* med dette. Her er et annet eksempel:

- Men har du noe tro på at noen blir tiltrukket av det miljøet, eller? At de synes det er spennende?
- Ja.
- Vet du om noen som har gjort det?
- Nei... nei. Kanskje ikke heroin og sånn. Ikke *Plata*, det er lissom slummen, da.

Fordelen med kvalitative intervjuer er at slike presiseringer kommer tydeligere fram. Informantene vil ofte bekrefte det de blir spurt om og da kan det være enkelt å gripe til kjente, kanskje hegemoniske, fortellinger. Det at ungdom uten ruskarriere oppsøker Plata har kanskje blitt en slik fortelling. Inntrykket vi sitter igjen med er at det generelt sett var lite tenåringer i miljøet, og at i den grad tenåringer opererte i miljøet så var det ungdom med et etablert rusmisbruk. Det synes også som om Plata kom sent inn i ruskarrieren, slik at den ikke spilte noen særlig rolle i forhold til intensivering av rusbruk.

Politiet tyr til ord som «nysgjerrighet» og uteseksjonen til ord som «flørter med»⁴⁹ når de beskriver mer «vanlig» ungdoms forhold til tunge rusmiljøer i byen. Ofte beskriver de ungdom som observerer stoffmisbrukerne med søkende blikk. I våre intervjuer synes denne nysgjerrigheten å kunne betraktes som en generell nysgjerrighet på mennesker som er svært ulike dem selv. I kapittel fire så vi at ungdommene søkte mot sentrum på grunn av spenning. Slitne stoffmisbrukere kan i sin annerledeshet – og med politi rundt – representere et slikt spenningsmoment. En informant fortalte for eksempel at de gikk bort til Plata for å se på en hundeslåsskamp. Etter en liten stund kom politiet og geleidet dem bort. Vi har grunn til å tro at denne hendelsen ble registrert i politiets statistikk, noe som har bidratt til estimatet over ungdommer knyttet til Plata. Politiets inngripen var selvfølgelig bra, med det er likevel tvilsomt om disse ungdommene kunne kategoriseres som nysgjerrige og flørtende i forhold til *narkotika*.

Mer aggressivt salg – hegemonisk fortelling?

En annen fortelling med det vi kanskje kan kalle hegemoniske eller dominante trekk var at salget ble mer aggressivt etter splittingen. Fortellingen dukket raskt opp i intervjuene våre, og den var også godt representert i avisartiklene vi analyserte. Mens historien om spenningsøkende ungdom ofte kom fra tilhengerne av Plata-splittelsen, kom historien om økende salg i større grad fra motstanderne. Argumentet var at splittelsen av Plata ville føre til mer rekruttering, fordi salgsstedene ville bli spredd utover sentrumsområdene. Det ble også hevdet at salget ville bli mer aggressivt fordi miljøet ble stresset, og at flere derfor ville selge til ungdom. Konklusjonen dukker også opp i SIRUSs foreløpig oppsummering av intervjuer med 35 eldre stoffmisbrukere (Aftenposten 27.10.2004). Her ble det oppsummert at «det

⁴⁹ Fra *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer 2004*. Se for eksempel s. 8.

er lettere for nye, yngre brukere å kjøpe og selge stoff» og «eldre rusmisbrukere som før kviet seg for å selge til yngre, har mistet disse sperrene». Både historien om spenningssøkende ungdom og aggressivt salg forutsetter en tese vi allerede har nevnt flere ganger – nemlig at større fysisk nærhet mellom ungdom og etablerte stoffmisbrukere ville føre til mer rekruttering til narkotika. Denne kan dermed være en like problematisk forutsetning for motstanderne som for tilhengerne av Plata-splittelsen. Vi skal komme tilbake til dette senere.

I forhold til funnene våre når det gjelder tenåringer i det tunge rusmiljøet, er ikke materialet vårt godt nok til å trekke noen konklusjoner i forhold til om salget ble mer aggressivt etter splittingen. Det kan likevel være på sin plass å advare mot i hvert fall tre problemer med et slikt resonnement:

For det første oppga ingen av ungdommene vi intervjuet i byen å ha opplevd noen forskjell på før og etter Plata-aksjonen. Mange av dem hadde oppholdt seg mye i byen, og over lang tid. De hadde verken erfart eller observert mer aggressivt salg, og de hadde heller ingen venner eller bekjente som lettere fikk kjøpt stoff. I det hele tatt hadde de ikke opplevd noe annet enn at de tyngste stoffmisbrukerne var blitt flyttet fra Plata til Skippergata. Dette kan henge sammen med funnene som tyder på at ungdom i byen i liten grad bruker Plata-miljøet for å skaffe seg stoff. Den sosiokulturelle og symbolske avstanden det hadde vært mellom «vanlig» ungdom og dem på Plata – som nå altså hadde flyttet til noen kvartaler – syntes å ha blitt opprettholdt.

Et annet poeng i forhold til et slikt resonnement er at det kan stilles spørsmålstegn ved hvor reell selvjustisen på Plata faktisk var. Riktignok finner vi at Plata ikke har vært sentral i vanlige ungdommers møte med illegale rusmidler. Men noen av de tidligere stoffmisbrukerne vi intervjuet, hadde begynt å drifte inn mot Plata fra slutten av tenårene – etter at misbruket var etablert annet sted. De fortalte at det da sjelden var noe problem for dem å kjøpe. En enkelt informant opplevde likevel å få noen kritiske kommentarer første gang hun var på Plata som syttenåring:

- Fikk du noen kommentarer på at du var ung?
- Veldig mye. Sånn der «nei, jeg kan ikke selge til deg, du er altfor ung, kom deg bort herfra». Så jeg har lissom blitt jagd bort derfra, da. «Jeg ser ikke det trynet ditt en gang til her!»[delvis fordi noen av de gamle kjente foreldrene som også var stoffmisbrukere].
- Men du fikk alltid kjøpt til slutt likevel?
- Jada.

- Du bare gikk til noen andre?
- Ja, jeg bare venta fem minutter også gikk litt bak også kom det noen andre. De fulgte jo ikke med der, de ville jo bare være snill. Det var jo godt ment.
- Så den var ikke så effektiv, den selvjustisen der?
- Nei, noen tenker bare på penger og selger uansett også er det noen som har et godt hjerte innimellom.

Som vi ser fra utdraget var det en norm til stede om ikke å selge til ungdom, men dette synes å være en norm som det ikke var noe problem å komme utenom. Det er med andre ord mye som tyder på at fokuset på selvjustis på Plata kan ha vært overdrevet, i hvert fall de siste årene da miljøet ble mer uoversiktlig. At de eldre stoffmisbrukere legger vekt på en slik selvjustis kan forstås med at de vil stille seg selv i et bedre lys.

Dette kan henge sammen med den tredje grunnen til å være skeptisk til et resonnement om mer aggressivt salg: Stoffmisbrukerne har en egeninteresse i å hevde dette. En av dem vi intervjuet, beskrev Plata slik:

Det er jo jævla enkelt å bare gå innom der. Det er jo som å gå på kiosken ikke sant. Når du er misbruker så er det litt ålreit at det er sånn da. Fordi alt mulig annet er så stress ikke sant.

I kapittel tre la vi vekt på at både politiet, offentlige og private organisasjoner har interesser knyttet til kunnskapen som vokser ut av «gata». Dette hadde også stoffmisbrukerne. Det var i deres interesse at slik omsetning gikk relativt uhindret fordi dette ville gjøre livet enklere, og ønsket om å opprettholde en omsetningsplass kan prege uttalelser knyttet til eventuelle negative konsekvenser ved Plata-splittelsen.

Stoffmisbrukere blir ofte sett på som irrasjonelle offer (Lalander 2001: 19–21, Driscoll 2000), kanskje fordi dette kan gjøre det lettere å forstå deres valg i forhold til rusmiddelbruk. Dette kan føre til at stoffmisbrukeres uttalelser i større grad blir regnet som «sanne», fordi de i mindre grad innrømmes en evne til rasjonell og strategisk tenkning. Det er grunn til å sette spørsmålsteget ved om forskjellene mellom stoffmisbrukere og andre virkelig er så stor. Slik vi ser det er det få grunner til å tro at stoffmisbrukerne er mindre rasjonelle enn andre politiske aktører når de uttaler seg. Uten å virke for kynisk kan vi derfor kanskje fortolke en del utsagn opp mot en interesse av å beholde en «open drug scene». Dermed kan de overdrive de negative effektene. Vi kan kanskje også forvente at de vil fokusere på nyrekruttering

når de oppsummerer effekter av splittelsen. Dette er jo som vi påpekte i forhold til politiets retorikk, en bekymring som blir delt av de fleste.

Så langt er det altså mye som kan tyder på at «open drug scenes» som Plata ikke spiller noen viktig rolle som rekrutteringsarena for ungdom som begynner med narkotika. Først og fremst på grunn av at ungdom debuterer andre steder, som de kjenner og leser bedre, og også fordi de – lenge etterpå – fortsetter å bruke narkotika i disse sammenhengene. Vi stiller altså spørsmål ved om den type fysisk nærhet en kunne se i «ransonene» rundt Plata, fører til rekruttering. Men undergraves da også argumentet om at en spredning av omsetningssteder vil føre til økt rekruttering i andre områder? Dette vet vi ikke nok om. Vi aner derimot at forskjellen mellom tunge stoffmisbrukere og ungdom som henger i sentrum uansett er så stor at fysisk nærhet i liten grad vil påvirke interaksjonen dem imellom. Tilgang og mulighet er altså en side av saken. En annen viktig faktor er sosiale definisjoner. Hva forteller våre data om de sosiokulturelle faktorer som påvirker bruk av narkotika blant ungdom?

5.2 Sosiokulturelle faktorer

Dette har fungert som en magnet på nysgjerrig ungdom og bare i fjor ble over 500 unge under 18 år plukket opp av politiet mens de vanket rundt i miljøet (Gjengedal, Aftenposten 16.06.2004).

Narkotika er ikke bare et rusmiddel, det er også et symbol som sier noe om tilhørighet, identitet og hvem vi er. Her er det nok å tenke på de sosiale definisjonene knyttet til rødvin og hjemmebrent. I Norge har det ene vært forbundet med høykultur mens det andre har vært forbundet med «lav» eller folkelig kultur. På samme måte har narkotiske stoffer forskjellig symbolsk mening. Det mest typiske eksempelet her vil være ecstasy som har blitt knyttet til en dance-rave kultur (Moshuus et al. 2002). Hasj har lenge hatt en tvetydig karakter, dels som knyttet til en kultur av politisk og kulturell opposisjon, men også med islett av sosial marginalitet (Pedersen 1990). Tidvis kan hele subkulturer vokse fram knyttet til bruken av et spesielt stoff. Flere sosiologer mener at i dagens samfunn er forbruk blitt en viktig identifikator på hvem vi er (se f.eks. Sennett 1997), noe som vil føre til at den symbolske bruken av rusmiddel blir mer sentral (Duff 2003: 441-442). Alt tyder altså på lite samhandling mellom aktørene på Plata og ungdommene som henger rundt. Finner vi noen nøkkel i slike sosiokulturelle forhold?

Avskrekkende

Ungdom identifiserer seg sjelden med slitne stoffmisbrukere, og dette er en viktig faktor hvis vi skal forstå rekruttering. Nærværet av tunge stoffmisbrukere synes heller å virke avskrekkende på ungdom. Den neste informanten illustrerer dette. Hun hadde røykt en del hasj på hjemstedet, og vi spurte hva hun ville gjort dersom hun skulle skaffet seg stoff i Oslo:

Jeg ville gått til noen jeg kjenner i Oslo. Jeg ville aldri gått bort på Plata eller noe sånn. Det hadde jeg ikke turt. (...) De står der liksom. Jeg syns synd på dem, samtidig som jeg ikke syns synd på dem. Så er jeg redd for at de skal komme og stikke meg ned med en sprøyte.. jeg har så god hukommelse [refererer til en narkoman som plaget henne en gang] ... stjele fra meg penger, følge etter meg og såne ting. Jeg ville ikke frivillig ha gått inn midt i mellom dem. Da går jeg heller en annen vei.

Vi hører en blanding av frykt og sympati. På den ene siden er hun litt redd dem, mens på den andre siden syns hun synd på dem. Det er altså en ambivalens i dette. Vi finner derimot ingen ambivalens i avstanden hun markerer overfor dem. Hun definerer seg selv bort fra dem langs to akser, de var både farlige og stakkarslige. Ved å handle på Plata – eller ha noe med stoffmisbrukerne å gjøre – ville hun etablere en symbolsk sammenheng mellom henne og dem. Dette ville altså være en lite fordelaktig sosial definisjon for henne. At ungdom som bruker illegale rusmidler ikke ser på seg selv som *narkomane* er et av de tydeligste funnene fra intervjuene våre. Dette er selvsagt ikke overraskende.

Frykt og sympati var imidlertid ikke de eneste reaksjonene ungdommene uttrykte overfor Plata. En annen som gikk igjen var avsky, og i enda større grad enn de to første uttrykte dette avstand. Denne kommentaren kom fra en byvanker på 15 år som hadde røykt hasj en gang:

Jeg likte ikke så mye å være her [Østbanehallen] før. For da var liksom hele den plassen der full med narkiser, ikke sant, og jeg liker ikke at folk driver med narkotika eller noe sånn (...) Så nå kan vi være her i stedet for. I stedet for å se på folk som tar overdose. Som sitter der og stikker sprøyter inn i armen og lar sprøyta stå der etter de har tatt det inn i. Det er ekkelt å se på.

Mens den første informanten først og fremst uttrykte sympati og frykt, uttrykte denne informanten avsky. Det som er felles er at de ikke ser noen som helst forbindelse mellom dem selv og stoffmisbrukerne. Mye tyder derfor på at denne type ungdom ikke identifiserer seg med stoffmisbrukere på «gata», men at de heller ser på dem med en blanding av sympati, frykt og

avsky. De forbinder heller ikke tunge misbrukere med noe spennende, i hvert fall ikke i positiv forstand. Kontakt eller interaksjon med Plata-miljøet ville dermed virket kompromitterende på deres selvbilde. I tillegg til dette ser vi også at begge ungdommene forbinder Plata med injeksjon og sprøyter. Dette blir sentralt senere.

Ungdommene vi har trukket fram overfor er kanskje ikke de mest utsatte i forbindelse med Plata. For det første hadde de bare røykt hasj. Dessuten var de relativt ressurssterke, i hvert fall sammenlignet med en del andre ungdommer i sentrum. Likevel faller de inn under kategorien «nysgjerrig ungdom» hos Gjengedal eller «skoleungdom med ransel på ryggen» som Eckbo uttrykte det. Våre data er entydige: Slike ungdommer opplever – på alle måter – svært stor avstand til steder som Plata.

Hva med andre ungdommer, som er mer interessert i tyngre stoffer og med mer problematisk bakgrunn? Neste informant falt helt klart i denne kategorien. Vi traff han i det han solgte hasj ved nedgangen til T-banestasjonen på Vaterlandsbroen. Ruskarrieren inkluderte både stoffer som Rohypnol og amfetamin:

- Men vet du om andre steder man kan gå til i Oslo hvis man er interessert i å kjøpe hasj eller andre stoff?
- Plata.. Jeg har ikke gått dit for å kjøpe eller selge eller noe sånn. Jeg går ikke dit.. det er bare narkomane.
- Men vet du om noen andre som har gått dit for å kjøpe eller?
- Nei, det vet jeg ikke.
- Hva vil du si er hovedforskjellen på Akerselvaområdet og Plata? I forhold til narkotika?
- Nei det er jo.. Du kan jo få tak i alt mulig her også, men det er der borte alle de narkomane er. Du finner ikke alle de her.

Vi ser at det er på Plata de narkomane henger, en kategorisering som han ikke vil bruke på seg selv og sine venner. Selv om det er mulig å kjøpe «alt mulig» langs Akerselva er ikke dette området forbundet med det samme stempelet som Plata. Avstanden blir også tydelig ved at informanten heller ikke kjenner noen som har holdt til på Plata. Ikke en gang noen som har gått der for å kjøpe, kjenner han til. Vi aner den samme type persepsjon og kategorisering hos ungdom med mye ruserfaring, som hos dem med mindre: Plata blir sett på som noe annet enn det de selv driver med. De er *de andre* som er på Plata. Snarere enn å virke tiltrekkende, virker de avskrekkende.

Vi kan dermed tenke oss at sosiokulturelle faktorer skjermer ungdom mot «open drug scenes». Likevel skal vi ikke underslå at kunnskap om et omsetningssted *kan* føre til at dette brukes. En informant fortalte også om dette. Vi spør først hvor han ville kjøpt hasj, og han svarer at han ville spurt en venninne som han vet har en del. Etterpå spør vi hva han ville gjort hvis han skulle kjøpt i Oslo:

- Da ville jeg ha gått til en sånn nesten-narkoman og så ville jeg spurt «selger du hasj?»
- Vet du om noen områder som er mer..?
- Det var jo Plata da, men den er jo borte nå. Men jeg vet ikke hvor den er flytta nå. Men det er bare å gå på sånne stille steder, hvor det nesten ikke er noen.

Hva ligger det i utsagnet? Kanskje kunne denne informanten brukt Plata til å kjøpe stoff. Det er åpenbart ikke hans førstevalg, men det kunne vært et alternativ. Splittelsen av Plata syntes ikke å ha spilt inn på dette, og han er trygg på at han lett kunne fått tak i stoff. Han holder altså muligheten åpen, men det synes å være noe distansert og svært hypotetisk i refleksjonene rundt dette.

Argumentene *mot* splittelsen gikk altså i retning av at det blir lettere å kjøpe hvis området blir mer oppdelt, hvis det flyter mer ut. På Plata sto de som deltok i transaksjonene alene og det var tydelig for alle hva som foregikk der. Det kan i seg selv ha hatt en avskrekkende virkning. Ingen av våre informanter forteller om noen reell endring i forholdet mellom de stigmatiserte og tunge stoffmisbrukere og mer vanlig ungdom etter splittelsen. På den andre siden så er det jo som politiet påpekte vanskeligere å vite hvem en skal gå til når miljøet er mer oppdelt. Alt i alt er det vanskelig å si noe konkluderende om dette. Det som er sikkert er dessuten at denne type samhandling var noe som både før og etter splittelsen lå de fleste ungdommer fjernt av sosiokulturelle grunner. Det var heller ikke nødvendig. De fikk lett tak i stoff på andre måter.

Heroinstempel

De siste årene var det mulig å kjøpe de fleste typer stoff på Plata. Blandingsmisbruk er typisk blant de mest nedkjørte, og de tidligere stoffmisbrukerne vi intervjuet hadde stort sett fått tak i alt de trengte der. De hadde kjøpt hasj, benzodiazepiner og andre piller, men også sentralstimulerende stoffer og også tidvis kokain der. Likevel – som vi så i sitatene overfor – så ble Plata

av vanlig ungdom først og fremst forbundet med heroin og sprøyter. Heroin var det definerende kjennetegn ved stedet og misbrukerne. Og det var heroin og sprøyter informantene våre tenkte på når de snakket om Plata. Hva innebærer dette? Hør på denne tidligere stoffmisbrukeren. Han hadde brukt amfetamin, kokain og piller og forklarer i utdraget under hvorfor heroin ble sett ned på i hans miljø (vi har ikke nevnt Plata i intervjuet):

- Du blir jo sett ned på da. Når du er møkkete og skitten og står nede på Plata. Av andre som ikke er der. Det er ikke noen tvil om det. Det er ingen som ønsker å ende opp sånn.
- Syns du det var noe spennende noen gang eller?
- Langt der i fra. Ikke tiltrekkende i det hele tatt. Heller avskrekkende. Jeg tror ikke at det er noen som skal prøve noe for første gang som drar ned dit. Det nekter jeg å tro på. Jeg tror ikke det er noen som plutselig bestemmer seg for å prøve heroin for første gang som reiser ned dit på en måte.

Selv gikk han aldri på Plata. Han betvilte at noen andre gjorde det nettopp på grunn av denne entydige symbolske forbindelsen til heroin. Denne forbindelsen var også tydelig andre steder i materialet. For eksempel så vi det i et sitat som allerede har vært diskutert i en litt annen sammenheng. Spørsmålet var om Plata-miljøet trakk til seg spenningssøkende ungdom, og svaret fra informanten var: «Ikke *Plata*, det er lissom slummen». Det settes altså et likhetstegn mellom Plata og heroin, på tross av at vi vet det er mulig å kjøpe alle typer stoff der.

Flere av de tidligere stoffmisbrukerne vi intervjuet begynte heller ikke å gå på Plata før de begynte med heroin. Heroinstemplet gjorde den symbolske og identitetsmessige avstanden mellom ungdom med lite ruserfaring og Plata stor. Heroinstempelet forsterket også avstanden mellom ungdommer med mer ruserfaring og Plata, fordi heroin var nederst på statusstigen hos alle ungdommene vi snakket med. Flere av informantene påpeker at heroin er det aller siste de kunne tenkt seg å begynne med. Det var med andre ord også det siste de identitetsmessig ville forbindes med.

Plata ble ikke bare forbundet med heroin, men også med *injiserende* heroinmisbruk. På denne måten er det kanskje mulig å snakke om et *dobbelt stigma*. Heroin ble sett ned på – både blant ungdommene vi intervjuet og de tidligere stoffmisbrukere. Det samme gjaldt injeksjon og sprøyter. Heroin kan injiseres, men kan også røykes eller sniffes. Vi vet fra andre studier at injeksjon er forbundet med lav selvkontroll, avhengighet, den typiske «junkien» og det er også sett som farligere enn sniffing og røyking (Parker et

al. 1998a: 132, Grund 1998: 248, Neaigus et al. 1998: 141).⁵⁰ Enkelte vil nok hevde at bildet er mer komplekst, og at veien fra sniffing til injeksjon kan være kort, fordi injeksjoner er billigere (Strang et al. 1997). Uansett kan vi anta at disse sosiale definisjonene også ligger bak våre informanternes opplevelser og kategoriseringer av heroin, selv om vi aldri spurte eksplisitt om dette. Hvis vi skal bruke Parker og hans kollegaers (Parker et al. 1998a) begrepsapparat kunne vi si at heroin som injiseres er det mest stigmatiserte og minst normaliserte av dagens stoff.

Dette stemmer godt overens med studier og kunnskap fra andre land. Fremveksten av nye heroinmiljøer er delvis bestemt av tilbudsfaktorer som pris, stoffets renhet, formidlingskanaler og generell tilgang, men i økende grad har en begynt å vektlegge de tunge sosiokulturelle faktorer som påvirker etterspørselen. I England (Parker et al. 1998b), Sverige (Lalander 2001), Nederland (Grund 1998) og USA (Chitwood et al. 1998, Marlowe 1999) har for eksempel fremveksten av nye heroinmiljøer vært knyttet til *fraværet* av etablerte heroinmiljøer. Miljøene har vokst fram ved at enkelte grupper har begynt med røyking av heroin, eventuelt sniffing, i USA. Dette har ofte vært introdusert i trendy miljøer for eksempel på en rave-house-dance arena, sosiokulturelle faktorer som vil favorisere fremvekst og spredning av heroin.

I en nordisk kontekst er det særlig Philip Lalanders studie fra Norrköping som er det paradigmatisk eksempel (Lalander 2001). Det tunge heroinmiljøet som vokste fram i byen hadde fraværet av slitne gamle narkomane som en av sine viktige forutsetninger. I stedet utviklet de nye misbrukernes identitet seg på bakgrunn av den løst definerte «flummaren» – en cool, svakt opposisjonell figur med røtter i 1960-tallets hippie-rusbrukerkulturer og med hasj som sitt opprinnelig foretrukne rusmiddel. Gjennom en rave-scene og bruk av party-dop, og deretter gjennom sniffing eller røyking av heroin – uten noen forstyrrende bilder av slitne sprøytemisbrukere – utviklet det seg over noen få år midt på 1990-tallet en stygg injeksjonskultur, uten at noen forsto hva som foregikk.

Når Plata, som vi har sett, forbindes med et dobbelt stigma – heroin og injeksjon – vil dette redusere sannsynligheten for at den tiltrekker seg ungdom. En slik «open drug scene» er svært langt fra hva for eksempel hasjrøykende ungdommer eller «partydopere» vil identifisere seg med.

⁵⁰ Det er også farligere. Se for eksempel Brugal et al. 2002.

Sosiokulturelt og identitetsmessig er det vanskelig for dem å ha noen forbindelser til miljøet.⁵¹

I følge Lalander dras dessuten ungdom mot stoff fordi det er et raskt belønningssystem. Det gir umiddelbare opplevelser og kan gi raske penger og lettere tilgang til seksuelle relasjoner. De dras også mot stoff fordi det er spennende; «terningen er kastet og livet blir et eventyr». De vil at noe skal skje, og helst med en gang. I tillegg til å være et raskt belønningssystem kan narkotika også være knyttet til det å være en kul opposisjonell type, eller en eventyrer som ikke lar andre bestemme over seg (Lalander 2001: 34, 40-41, 50-51). Dette er positive definisjoner som påvirker etterspørselen positivt. Gjennom det doble stigmaet, fysisk fremtoning og slitne gamle narkomane, uttrykte Plata det motsatte av dette. Senere, når enkelte dras over i et mer etablert misbruk, kan dette bli mindre viktig og de kan utvikle nye identiteter. Da blir det enklere å oppsøke Plata. Likevel vil nok de fleste, langt ut i misbruket, fremdeles prøve å beskytte identiteten ved å unngå stigmatiseringen knyttet til miljøet.

Venner, alder og etnisitet

De sosiokulturelle faktorene vi har diskutert så langt har kretset rundt identiteter og sosiale definisjoner. Både forhold rundt debuten og tidlig bruk av narkotika og heroinstempelet, gjør at fysisk nærhet mellom tunge stoffmisbrukere og ungdom som henger i sentrum ikke synes å føre til at disse debuterer med eller intensiverer sitt rusmisbruk. Andre mer konkrete – men tilknyttede – faktorer som også spiller inn er vennepress, alder og etnisitet. Disse vil også påvirke rekruttering til narkotika.

Som vi var inne på i forhold til narkotikadebut vil ungdom som begynner med narkotika være avhengig av et miljø som støtter opp under en slik bruk (Chitwood et al. 1998: 54-56). Dette kan ofte fortolkes som et

⁵¹ Dette har for så vidt politiet også poengtert. I *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer* (2003: 20) skriver de at: «Terskelen for barn og unge til å kjøpe stoff/frekventere rusmiljøer som i stor grad preges av åpenbar elendighet, er langt høyere enn for å tre inn i et mer 'ressurssterkt' misbrukermiljø (...)» På bakgrunn av dette er det naturlig at andelen barn/unge øker når miljøet på «Plata» blir «penere». Dette brukes til å forklare økningen på 68 % fra 2002 til 2003 i antall påtruffet/kontrollert i området. Et annet sted i rapporten pekes det imidlertid på at denne økningen i hovedsak skyldes økt kontrollhyppighet og en spesiell satsning på dette fra politiets side. Materialet vårt tyder på at dette er en bedre forklaring. Våre informanter forteller ikke om forskjeller på Plata fra år til år, og det «skitne» inntrykket som blir avgitt virker å være permanent. Ungdom synes ikke å trekke mot miljøer som er preget av åpenbar elendighet, og Plata har et slikt preg.

slags vennepress, selv om ungdom kanskje ikke vil bruke dette begrepet selv (Parker 1998a: 131). Fordi ungdommen sjelden ville ha venner på Plata, kunne dette miljøet i liten grad medføre «vennepress». Dermed var ikke denne rekrutteringsmekanismen spesielt aktuell. Alder forsterker dette bildet ytterligere. På Plata var de fleste mellom 25 og 30 år, selv om det også var noen i begynnelsen av tjuårene der. Ungdommene vi snakker om er fra 14 til 19 og vil dermed ha enda en grunn til å føle avstand fra Plata.

Også etnisitet kan spille inn. Som vi diskuterte i kapittel fire er det en overvekt av minoritetsgutter i sentrum. Disse har en tendens til å henge med andre minoritetsgutter og utvikle en slags identitet som «utlendinger». De synes også som om de har en tendens til å idyllisere en utlending-identitet og søke seg mot denne. Plata derimot, hadde et slags «norsk»-stempel, som kan ha gjort avstanden til ungdommen som hang i byen større. En minoritetsgutt vi intervjuet sa for eksempel: «Det er mest norske som er narkomane, det er mest norske som er narkomane på Plata». De siste årene kom det riktignok flere med minoritetsbakgrunn på Plata, spesielt på salgssiden. Slik ble kanskje denne faktoren svekket. Men sammen med de andre sosiokulturelle faktorene, økte nok også dette den symbolske avstanden mellom ungdom og Plata og gjorde rekruttering mindre sannsynlig.

De som likevel endte på Plata

Så langt har materialet vårt tydet på at det var få forbindelser mellom Plata og ungdommen som hang i området. Likevel var det – som politiet og *Tiltaksplanen* nevner – noen få som kom borti miljøet i tenårene. Som regel kom Plata sent inn i rusmisbruket. I vårt materiale har vi to tilfeller av tenåringer som forholdt seg til Plata. Den ene hang litt i miljøet, mens den andre bare var innom for å kjøpe. Begge disse to er hentet fra utvalget av stoffmisbrukere på rehabilitering. Informanten som hadde hengt litt i miljøet var positiv til Plata. Han begynte tidlig med piller, amfetamin og kokain i sitt nærmiljø. Allerede da han var i 16-årsalderen var han ofte innom Plata. Hva skiller ham fra dem vi har beskrevet så langt? Vi spurte om Plata:

- Var det først og fremst der du fikk stoff fra eller var det andre steder og?
- Nei, andre steder. Men det blir på en måte en slags.. selv om man ikke er der hele tida.. så blir det en sånn.. tilhørighetssted. Hvor man føler at det er trygt og godt å dra.
- Hvorfor tror du at det føles sånn?

- Nei, fordi man møter kjente og folk som er opptatt av mye av de samme tinga og.. Det høres kanskje litt fjernt ut, men du kan ha en mening om det meste av det folk prater om der. Om priser og kvalitet og alt mulig sånn andre ting som har med misbruk å gjøre.

For denne ungdommen var Plata i høyeste grad en risiko. I sitt lokalmiljø hadde han utviklet et så omfattende misbruk at han ikke lenger følte særlig sterk tilknytning der. Han følte seg utenfor og for ham innebar dette at han på et tidlig tidspunkt etablerte tilhørighet til Plata. I forhold til det vi har vært inne på før merker vi oss at informanten allerede *var* ganske tungt inne i misbruket, og at det var grunnlaget for denne tilknytningen. I Plata-miljøet ble hans «ekspertise» og interesse satt pris på. En av uteseksjonens medarbeidere bekreftet også at dette var en type de tidvis så oppsøke Plata, selv om de var få. Medarbeideren beskrev dem som ikke er opptatt av å være «kule» og med få venner fra hjemstedet. Vi kom tilbake til informantens første møter med Plata senere i intervjuet:

- Men tenkte du på deg selv som rusmisbruker når du begynte å kjøpe der eller.. var det partydoper eller?
- Nei, altså.. jeg følte meg som en misbruker fra før av og syns egentlig det var helt greit da. Inni meg selv så syns jeg liksom ikke at det var så mye gærent med det da. Jeg syns kanskje det var litt kult jeg.
- Syns du at du hadde litt til felles med de som var på Plata?
- Ja, kanskje ikke de mest slitne, men jeg identifiserte meg litt med dem.

Det virket altså som om han allerede *før* han dukker opp på Plata hadde en relativt velutviklet identitet som rusmisbruker, gjerne den typen som vi finner i offentlige rom. Han sa blant annet at han følte seg «som en misbruker fra før av». Identiteten kan ha blitt preget av at moren hadde vært stoffmisbruker i hele hans oppvekst. Vi kan dermed si at for denne type ungdommer kan «open drug scenes» spille en uheldig rolle i utviklingen av deres rusmisbruk. De kan da bli introdusert for tyngre stoffer tidligere enn de ellers ville. Likevel er det vanskelig å tenke seg at det kan være mulig å skjule tunge rusmiljøer for slike ungdommer. Når identiteten som stoffmisbruker er så pass etablert, er det grunn til å tro at de ville finne et miljø av andre stoffmisbrukere uansett.

Plata som nødløsning

Det kan altså settes spørsmålsteget ved om Plata fungerte som en rekrutteringsarena. Det er derimot klart at den har fungert som en omsetnings-sentral for narkotika. Dette har i enkelte tilfeller involvert ungdom i tenårene. Det kunne blant annet fungere som en reserveløsning, når det var problemer med forsyning andre steder. Slik fortalte den andre tidligere stoffmisbrukeren som hadde vært innom Plata i tenårene om erfaringene sine:

Jeg har vært der mange ganger, da. Det har jeg jo. Men det er ikke der jeg handler mest, lissom. Det er hvis det er krise. Det er hvis jeg våkner midt på natta, lissom, og ikke har noe og ikke orker å ta trikken.

Hun gikk raskt inn, prøvde å unngå å bli sett, kjøpte og forsvant ut igjen. Som informanten overfor hadde hun på dette tidspunktet utviklet et tungt misbruk som blant annet inkluderte heroin, men i motsetning til han delte hun det negative syn på miljøet som vi så hos de andre ungdommene vi intervjuet. For henne var det bare et lettvinnt alternativ når alle andre dører var lukket. Vi ser altså at Plata ble brukt på denne måten. Plata lå der, på det samme stedet, og det var alltid folk der. En kunne bare stikke innom. Dette er forståelig. Eller som vi har sitert tidligere fra en annen tidligere stoffmisbruker: «Det er jo jævla enkelt å bare gå innom der. Det er jo som å gå på kiosken.» Plata fungerte altså slik, også for noen få ungdommer. Dette reflekteres også i svar på om den skulle splittes:

- Hva tror du om den splittelsen av Plata, i forhold til at unge folk begynner, tror du det har noe å si...?
- Jeg tror det er ganske bra, fordi at det er ikke så lett tilgjengelig, du kan ikke bare gå ned å kjøpe, det blir litt mer prosjekt, du kan ikke bare gå ned dit å lete etter dem, lissom. Men jeg synes ikke det gjør noe om de har et sted og samles, jeg synes ikke det. Da blir det mye lettere for meg å dra og ordne (ler).

Det er mulig at informanten her bare svarer det hun forventer vi vil høre, men den siste kommentaren tyder på det motsatte. For ungdom med store rusproblemer kan altså Plata fungere slik – som et omsetningssted. Det er da mulig å tenke seg at en splittelse vil gjøre stoff dårligere tilgjengelig. På den annen side fortalte alle våre informanter med bakgrunn som misbrukere at det aldri hadde vært noe problem å skaffe stoff. Det vil nok være variasjon på dette feltet, men det er verd å merke seg en studie fra Melbourne, Australia. Her var den viktigste effekten av en lignende politiaksjon at misbrukerne brukte litt lengre tid på å få tak i stoff (Aitken et al. 2002). De fikk

tak i stoff til slutt, men det kunne ta noe lengre tid. Plata kunne kanskje være et alternativ også for ungdom tungt inne i et rusmisbruk, men som kanskje i utgangspunktet var avvisende og fordømmende til miljøet. Vi spurte en annen tidligere stoffmisbruker:

- Men du gikk på amfetamin, kokain og piller. Gikk du noen gang ned dit for å kjøpe eller?
- Nei. Aldri hatt det behovet egentlig. Men det er klart, muligheten hadde jo vært der. Hadde det vært ille nok så hadde jeg sikkert reist ned dit for å kjøpe meg noen piller eller... Asså, du veit jo hvor tilgjengelig det er på en måte da.

Informanten ville unngå Plata, men det var et mulig siste alternativ. Hovedgrunnen til at Plata ville unngås var de sosiokulturelle faktorene vi har nevnt, men pris kan også ha spilt inn. Narkotika var nok oftest dyrere på Plata enn andre steder fordi det selges i mindre kvantum og oftere til ukjente personer. Bretteville-Jensen (2002) har studert heroinkonsum i Oslo og påpeker at også narkotikabruk er prisavhengig. Politiets mål om å redusere omsetning av narkotika ved å splitte Plata ser dermed ut til å være mer realistisk enn målet om å redusere rekruttering. Dette fordi Plata først og fremst var en omsetningsentral, og ikke en rekrutteringsarena. I forhold til tilbud–etterspørsel dimensjonen i forklaringer av hvorfor ungdom begynner med narkotika, synes det som om tilgang- eller tilbudsaspektet blir viktigere når vi ser på Plata som omsetningssted. I forhold til rekruttering derimot, synes etterspørselsfaktoren å være mer sentral, noe som gjør de sosiokulturelle faktorene viktigere.

Som vi var inne på i kapittel tre nevnte *Tiltaksplanen for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum* (2002) to grupper ungdommer som ble rekruttert på Plata. Dette var ungdom som tidligere har vært borti narkotika og ungdom fra andre steder enn Oslo. I forhold til den første gruppen fant vi at de som har kommet inn i miljøet ikke bare har vært i befatning med narkotika før, men at de også har vært ganske tungt inne i misbruket. Eksperimentering og tidlig bruk av stoff foregikk først og fremst i tryggere rammer enn på Plata. I forhold til ungdom fra andre steder enn Oslo fant vi ingen spesielle tendenser til at disse trakk mot Plata-miljøet. Vi tror de samme mekanismene gjelder for ungdom fra Oslo og ungdom utenbys fra: De føler ingen tilhørighet med tunge, slitne stoffmisbrukere og vil derfor ikke oppsøke denne type miljøer. Vi så lite til den «nysgjerrigheten» overfor miljøet som *Tiltaksplanen* og andre sentrale aktører har vært bekymret for.

5.3 Hva med Akerselva?

Så langt har vi konsentrert oss om Plata. Alt tyder altså på at Plata spilte liten rolle i disse ungdommenes liv. Er det andre områder som er viktigere når det gjelder illegale stoffer? Et område som kanskje er vel så interessant er beltet langs Akerselva. Med Akerselva mener vi her Vaterlandsbroen, nedgangen til T-banestasjonen, området langs gangveien oppover mot Cuba. Vi utelukker dermed andre siden av Akerselva, blant annet Eika som er et svært belastet område med mye blandingsmisbruk (se kart s. 56). Vi gjorde ingen feltobservasjoner der og ingen informanter fortalte om dette området. Akerselva-området, slik vi avgrenset det, skilte seg fra Plata ved at det var mer geografisk spredt og at stoffene som omsettes var mildere. Det gikk stort sett i hasj og piller. Det var også flere tenåringer der, og de fleste hadde minoritetsetnisk bakgrunn. Miljøet er interessant både fordi det synes som om det foregikk mer oppsøkende salg her, mens også fordi de sosiokulturelle faktorene som syntes å være grunner til at Plata ikke tiltrakk seg ungdommer var mindre tydelige her.

Oppsøkende salg

Med oppsøkende salg vil vi forstå at ungdom får tilbud om kjøp av narkotika. Ingen av våre informanter hadde erfaringer med at dette skjedde på eller rett ved Plata. I området rundt Trafikanten var dette noe mer vanlig, men området rundt Akerselva pekte seg ut som hovedområdet for salg i denne delen av byen. Mange av ungdommene fortalte om slike tilbud, noe som også ble bekreftet av våre feltobservasjoner. Hør på denne historien. Informanten var en 16 år gammel jente som hang mye i byen, hun hadde røykt en del hasj. De var på Cuba da en 19–20 år gammel fremmed gutt kommer bort til dem:

- Har du blitt tilbudt stoff eller, når du går rundt i byen?
- Ja, faktisk. Det var en sånn mann som kom bort. Først så spurte han om røyk og så sa jeg «jeg har ikke det», så spurte han om jeg hadde hasj på meg og så sier jeg «nei» og så etterpå så går han og så sier han «men vi kan jo fyre på en sammen nå».

(...)

- Men tror du han gjorde det for å være kompis eller?
- Jeg tror bare han ville ha penger eller ett eller annet.. Kanskje prøvde å rane meg.. jeg vet ikke jeg.
- Men var det ubehagelig eller?
- Ja, men hvis du er smart nok så bare overhører du hva han sier, ikke sant..

Informanten fortalte videre om en gang en tung narkoman kom bort og pratet til dem på Oslo S. Han prøvde ikke å selge noe, men det var likevel ubehagelig. Fremmede som tar kontakt er et relativt kjent fenomen for ungdom i offentlige byrom (Jordheim Larsen & Pedersen 2005). Dette er også noe ungdom og spesielt jenter har blitt sosialisert til å unngå.

For å unngå problemer på «gata» er det mange strategier. Å unngå øyekontakt vil være *en* slik strategi. Dette tilsvarer «mind your own business»-prinsippet, som vi diskuterte i forrige kapittel (Cahill 2000). I våre egne feltobservasjoner opplevde vi ganske mange tilbud om narkotika og dette kan henge sammen med at vi nettopp var åpne og søkende i blikket. Dette vil ikke være det samme for de fleste ungdommer, fordi de har utviklet et blikk som ikke inviterer til tilbud på samme måte. Likevel er det ingen garanti for at de unngår oppsøkende stoffsalg. Som fortellingen overfor illustrerer, så kan det skje at langere tar kontakt likevel. Strategien ungdommene bruker for å unngå ubehageligheter, er å overhøre, kanskje jatte litt med, men likevel være så knapp at den som tar kontakt skjønner at de ikke er interessert. Cahill (2000) beskriver dette som å holde kommentarer for seg selv og ikke hevde meningen sin.

I forhold til aktivt stoffsalg i offentlige rom synes det som om oppsøkende salg i liten grad vil være en rekrutteringsmekanisme, fordi ungdom generelt er skeptiske til fremmede og forbinder dem med noe farlig. Dette blir forsterket av at de befinner seg i offentlige byrom. Når stoffet blir levert av bekjenskaper og brukt sammen med venner i nærmiljøet, blir nok fristelsen til å debutere eller prøve nye stoff større, siden risikoen oppfattes som mindre. Et slikt utfall skyldes at spenningen knyttet til bruken av stoff blir kombinert med en trygghet skapt av kjente omgivelser og mennesker man kjenner. Vi finner lite i vårt materiale som tyder på at normaliseringen av narkotika har kommet så langt at ungdom i begynnelsen av tenårene ikke knytter narkotika til en eller annen form for risiko.

Hvis det likevel – og for en spesielt utsatt type ungdom – kan tenkes at *oppsøkende* salg kan spille en viss rolle, så fortalte i alle fall ingen av våre informanter om dette i forbindelse med Plata. I den grad de forholdt seg til slike selgere, var det i området rundt Trafikanten og oppover Karl Johan, men mest av alt var det langs Akerselva. Vår feltstudie bekreftet dette. Til sammen fikk vi syv tilbud om å kjøpe stoff og seks av disse var ved Akerselva. Dette på tross av at vi var innom Oslo S, Karl Johan og Oslo City alle 20 feltobservasjonene, mens vi bare gikk langs Akerselva fire ganger.

Overlegne, spenningsøkende og opposisjonelle

I Akerselva-miljøet var ungdommene mye yngre enn på Plata, og de fleste hadde minoritetsetnisk bakgrunn. Hvordan påvirket dette rekruttering og omsetting? Vi snakket med en femtenåring som solgte hasj ved Vaterlandsbroen:

- Kan du si litt om hva du pleier å gjøre her?
- Nei, nå i det siste har det blitt mye at vi bare er her og kammerater som selger litt greier og sånn.
- Men er det det dere først og fremst gjør når dere er i byen?
- Nei, egentlig ikke. Det er andre ting og. Drar kanskje inn og spiser en kebab, drar litt rundt og ser og sånn. Det er bare den siste tiden det har vært litt sånn.

(...) [senere i intervjuet]

- Jeg bryr meg ikke noe særlig om å selge i det hele tatt, men når de gutta drar ned hit.. ikke sant.. så gidder jeg ikke å gå noen andre steder.
- Så det er bare for å henge med dem?
- Ja, jeg gidder ikke å sitte hjemme hele dagen. Det er ikke noe å se på tv, så da gidder jeg ikke.

Det som var interessant her var at både salg og bruk av hasj gikk inn i et dagligdags mønster av å henge i byen. Det var en mulighet til å ha noe å gjøre, tjene litt småpenger og være sammen med venner. Vi kan tenke oss at rekrutteringspotensialet blir større når graden av alvor blir mindre. Hvis vi sammenligner med Plata, ser vi at det var lettere å prøve seg fram langs Akerselva. For informanten overfor var det knyttet spenning til salg, kjøp og konsum av narkotika ved at det ble en slags «katt og mus»-lek med politiet. Dette så vi bare i beskrivelser rundt Akerselva. Spenningsaspektet kom tydeligst fram når han fortalte om hvordan de solgte hasj:

- Har du blitt kontaktet av politiet når du er her nede, eller?
- Ja, mange ganger. De bare lurte på hva vi gjorde og sånn... så sa vi at vi ikke hadde noe på oss og da bare dro dem.
- Bare sa dere det eller sjekket de?
- Nei, vi bare sa at vi ikke hadde noe dop på oss... «Ha en god dag» sa de.

(...)

- Men når dere selger er det alltid en som passer på at politiet ikke kommer eller?
- Ja, det er noen som står og sjekker lissom ... Men vi har det aldri på oss. Vi legger det ... Vi gjemmer det et sted og så hvis det kommer en kunde så bare går vi bak.

Informanten var trygg på at han ikke kom til å bli tatt. Han «kjente» politiet og visste hvordan de ville opptre. De var også innom nesten hver eneste dag. Noen ganger i sivil, noen ganger med bil, og noen ganger på sykkel. I den forbindelse sa en annen informant som kjente noen som solgte langs Akerselva: «Jeg sverger de der ... de lukter politiet».

Hele denne «leken» bygger opp under en maskulinitetskonstruksjon som er viktig for denne type ungdom. Det er de overlegne, uavhengige guttene mot overmakten. De er spenningsøkende og bryr seg ikke om autoriteter. Slike identitetskonstruksjoner så vi ikke fra Plata, men de var dominerende i beskrivelsene fra Akerselva. Også selve salget bygger opp under et slikt hemmeligholds- og spenningsaspekt. Det ble beskrevet av vår informant slik:

- Hvordan vet du om folk er interesserte? Kommer de ...
- Nei, man bare ser de... så sier man tjall.. ikke sant. Så stopper dem, hvis ikke så bare rister dem på hodet og går.
- Sier du det til alle som går forbi eller?
- Nei. Man må jo se åssen personen er da.

Salget er et hemmelig «språk» med egne koder og det krever kløkt og kompetanse fra selgerne sin side. Fordi hasj er ulovlig er det både eksklusiverende og spennende. Det blir et slags felleskapstegn (Goffman 1961). Det skaper grenser mot omverdenen, fordypet sosiale kontakter og gjør at en kan finne nye venner som også er med i dette skjulte samfunnet. Dette er alle positive symboler. Slike positive symboler finner vi færre av knyttet til Plata. Sammenligningen mellom Plata og Akerselva blir oppsummert slik av en informant:

Jeg sa til deg, enten har de kammerater eller så går de til Akerselva (...)
Du kan ikke gå til en narkoman og si gi meg en gram, ikke sant. Det er liksom litt flaut foran folk.

Det er med andre ord grunn til å tro at rekrutteringspotensialet er mye større i området rundt Akerselva, i hvert fall for ungdom med minoritetsbakgrunn. Uteseksjonens tall fra sommeren 2004 indikerer også at Akerselva kanskje

bør være en større bekymring i forhold til rekruttering enn Plata. Uteseksjonen rapporterte blant annet at de fikk kontakt med fem ganger flere mindreårige langs Akerselva enn i de tunge rusmiljøene i sentrum denne sommeren.⁵²

Som vi nevnte i begynnelsen er narkotikadebut og fortsatt bruk av narkotika avhengig av fordelaktige sosiale definisjoner. Aldersmessig og etnisk er det færre skiller mellom ungdom som henger i byen og Akerselva-miljøet, sammenlignet med Plata-miljøet. Spesielt vil kanskje gutter med minoritetsetnisk bakgrunn lettere føle en slags tilhørighet til dem som henger ved Akerselva. Likevel er mer generelle prosesser knyttet til identitetsdanning det viktigste: Alt det som så skarpt skiller vanlig ungdom fra miljøet på Plata er ikke like slående ulikt fra det du finner her. Akerselva-miljøet er mye mindre «slitent» og det er ikke knyttet til heroin eller sprøyter. Derimot har det et hasj-stempel som gjør det mer uskyldig. I et slikt miljø er det lettere å holde på en identitet som spenningssøkende og opposisjonell. På Plata var det tydelig at det var rusmisbrukerne som var taperne.

På grunn av beliggenheten har Plata vært sett på med bekymring. Det var en antagelse om at det var lett for ungdom å tilfeldigvis komme borti stoff her. I kapittel tre var dette et hovedfokus. Vi tror likevel at måten «open drug scenes» som Plata fremstår for ungdom er viktigere. Fremtoningen må sees opp mot ungdommenes identitet, etnisitet, grad av rusbelastning og alder. Dette er alle sosiokulturelle faktorer.

Vi kan i tillegg tenke oss at sosiokulturelle faktorer blir viktigere i samfunn preget av normalisering. Hvis vi får et samfunn hvor muligheten og tilbudene om å prøve stoff blir vanlig, vil andre aspekter enn tilbud bli mer avgjørende for å forklare hvem som begynner med narkotika og hvorfor. Vi har flere interessante historiske eksempler på at slike mekanismer har virket. På slutten av 1980-tallet sank for eksempel forbruket av illegale rusmidler som marijuana, amfetamin og kokain i USA. Kandel & Davies (1991) viste at reduksjonen var sterkest i områder hvor forbruket opprinnelig hadde vært høyest. Forklaringen var at stoffenes høye utbredelse innebar at også mer ressurssterke ungdommer hadde blitt brukere, nettopp som en funksjon av slike sosiokulturelle faktorer. For disse var det lettere å bryte enn for dem med flere problemer. Økt oppmerksomhet på skader og lavere popularitet delte brukerne i minst to grupper: De som lett kunne legge av seg vanene, og

⁵² Uteseksjonen fikk kontakt med 20 mindreårige langs Akerselva og 4 mindreårige i de tunge rusmiljøene. Fra *Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer* (2004: 19).

de som i utgangspunktet hadde større problemer og som hadde viklet seg inn i mønstre som var vanskeligere å komme ut av.

Oppsummering

Våre data tyder på at Plata *ikke* var viktig for den aktuelle ungdomsgruppa. En god del hadde erfaring med bruk av illegale stoffer, men ingen hadde kjøpt stoff på Plata. Ingen hadde hørt om at ungdom uten tung ruserfaring hadde vært innom Plata. Det syntes som om ungdoms ruskarriere begynte andre steder og Plata var som regel et siste stoppested. Datamaterialet åpner opp for mange grunner til dette.

- De som befant seg på Plata ble oppfattet som nedkjørte, marginale mennesker, som dels ble oppfattet som skremmende, men mest som irrelevante. Mange av dem som sto der virket slitne og skitne. På denne måten virket Plata avskrekkende.
- Eksperimentering med legale og illegale rusmidler foregikk i nærmiljøet, sammen med venner. De fleste hadde god tilgang på stoff lokalt, og de fortsatte å benytte seg av dette distribusjonsnettverket. Brukere og dem som omsatte i nærmiljøet virket ofte mer vellykket, og det var lettere å identifisere seg med dem både i forhold til stil og sosiale nettverk.
- Plata ble forbundet med heroin, selv om det i de siste årene hadde vært mulig å kjøpe alle typer stoff der. Heroin var ikke et aktuelt stoff å prøve for «vanlig ungdom», og ble sett ned på i de fleste ungdomsmiljøer. Narkotika var også dyrere på Plata enn andre steder og det foregikk lite oppsøkende salg overfor ungdom som kunne være i risikozonen for rekruttering.
- De fleste på Plata var rundt 25–30 år. Aldersavstanden var stor til de aktuelle ungdommene. Plata hadde også et relativt norsk etnisk preg, i hvert fall blant kjøperne og sammenlignet med området oppover langs Akerselva. Ungdommen som hang i denne delen av sentrum hadde oftere minoritetsetnisk bakgrunn. De sosiokulturelle faktorene i vårt materiale tyder på at beltet langs Akerselva var en viktigere rekrutteringsarena enn Plata.
- Selv om neppe Plata fungerte som en rekrutteringsarena, så fungerte den som omsettingssentral – mest for tunge misbrukere, men også som en *nødløsning* for skjulte misbrukere og ungdom med et etablert misbruk. Men for vanlige ungdommer i sentrum av Oslo ser den ikke ut til å ha spilt noen viktig rolle.

6 Funn og konklusjoner

Funn

Plata var en «open drug scene» i Oslo, som i økende grad hadde skapt bekymring og irritasjon de siste par årene før den – over natten – ble splittet eller stengt, i juni 2004. Denne rapporten har ikke vurdert rimeligheten av å splitte Plata. Det vi *har* vurdert, er (a) hvilke *aktører* som sto sentralt da beslutningen ble fattet, (b) hvilke *argumenter* som ble fremmet – hvor argumentet om *rekruttering* syntes å bli viktigst i den avgjørende fasen, (c) hvor godt *fundament* dette argumentet egentlig hadde, gitt den kunnskapen de sentrale aktørene selv satt inne med, samt (d) hvor godt argumentene synes å stå basert på *data vi har samlet inn* innen rammen av det aktuelle forskningsprosjektet.

Den mest sentrale aktøren var politiet i Oslo, med politimester Anstein Gjengedal som talsmann. Andre aktører var institusjoner og organisasjoner som arbeidet tett på misbrukerne. Mest synlige var Uteseksjonen og Kirkens Bymisjon. En tredje aktørgruppe var politikere, hvor byråd Margaret Eckbo sto fram som den mest profilerte. I ettertid synes samspillet mellom politiet – som fremmet bestemte synspunkter – og byråd Margaret Eckbo, som ga dem argumentativt gjennomslag i det offentlige rom, å være en nøkkel til å forstå prosessen.

De viktigste argumentene sentrerte lenge rundt den relativt lille og marginale gruppa av misbrukere som var å se på Plata. I økende grad ble dette – at det i Norge i det hele tatt fantes en slik synlig og forkommen gruppe – sett som et problem. Men her stoppet enigheten. Politiet la vekt på de problemer det innebar, ved at åpenlys kriminalitet foregikk uten at noen grep inn. Handelsstanden og turistnæringen ga slike argumenter sin egen utforming, som i sin tur ble knyttet til motargumenter om inhuman «rensing» og «vårrengjøring». De som arbeidet tettest på misbrukerne vektla argumenter knyttet til elendighet, sykелighet, dødelighet og manglende oppfølging og støtte. Det var med andre ord betydelige spenninger mellom de ulike aktørgruppene hva angår perspektivene på Plata.

I løpet av våren og forsommeren 2004 synes et nytt argument å ha blitt spilt inn i debatten, og antageligvis muliggjort splittelsen. Det var knyttet til rekruttering, og innebar i sin enkleste form at Plata var farlig fordi den

utgjorde et enkelt tilgjengelig sted for vanlig å ungdom å skaffe seg narkotika. Det var i utgangspunktet politiet som fremmet argumentet, og det ble underbygget av et bestemt estimat, nemlig «537 ungdommer hentet fra miljøet på Plata». Politikeren Margaret Eckbo fanget opp estimatet, rundet det av oppover til 600, og knyttet det til metaforen «rett fra pikerommet, med ransel på ryggen». Mye tyder på at dette var et avgjørende premiss for at det ble politisk mulig å splitte Plata. Brått omhandlet ikke beslutningen bare en liten gruppe utslåtte misbrukere, men potensielt hele kull av norske ungdommer. Ingen av de øvrige aktørene kom med klare innvendinger mot estimatene.

Våre analyser av politiets data tyder på at dette estimatet *ikke* hadde rot i virkeligheten. Det peker for det første mot et bredt knippe av henvendelser fra politiet mot ungdom, i et stort område av indre Oslo øst (helt fra Stortorget, ned Karl Johan, over Oslo S og Oslo City, ned til Vaterlandsparken). Mer enn halvparten av kontaktene var så lite alvorlige at politiet ikke kontaktet foreldre eller andre. Enda færre var narkotikarelaterte. Det er vanskelig å gi et alternativt estimat, men vi vil tro det er riktigere å si at «rundt 15–20 ungdommer ble hentet ut fra Plata». I hvert fall hvis vi relaterer det til mistanke om bruk eller besittelse av narkotika.

Feltarbeid og intervjuer – med ungdom som hang i de aktuelle delene av byen, med tidligere misbrukere og også med politiet selv og med Ute-seksjonen – understøtter at Plata *ikke* ble regnet som noe sentralt alternativ for vanlig ungdom som ville skaffe stoff. For det første er det en rekke andre muligheter hvor ungdom trygt og enkelt skaffer seg narkotika – i bydelene og i andre deler av Oslo sentrum. For det annet ble misbrukerne på Plata sett som «skitne», «avskyelige» eller «narkomane», som ungdom snarere ville holde på avstand. Ingen av dem vi intervjuet mente at rekrutteringsargumentet har hatt noen som helst rot i virkeligheten.

Konklusjoner

Vi har ikke vurdert rimeligheten av å splitte Plata. Kanskje var det en klok beslutning. Men vi føler oss trygge når vi konkluderer med at den norske offentligheten *ikke* fikk et godt grunnlag for å vurdere beslutningen. Det argumentet som syntes å bli viktigst, kan ikke anses som holdbart. Plata spilte *ikke* noen rolle i rekruttering av vanlig ungdom til misbruk av narkotika. Det er også av interesse at det ble understøttet av estimater fra politiet som – forsiktig formulert – må sies å ha vært misvisende. Vi bedømmer det som overraskende at ikke noen stilte spørsmål ved premisset

og de tilhørende slutningene, selv om det foregikk en temmelig intens debatt om Plata over flere måneder. Hva kan grunnen være?

En mulig grunn kan være at perspektivene på rusbruk blant ungdom generelt synes å ha en vridning. De mest utslåtte og marginale får størst plass og oppmerksomhet. Det har vært talløse reportasjer fra for eksempel Plata i aviser og fjernsyn. For de fleste vil bildet av den injiserende misbruker være det prototypiske bilde av rusproblemer blant ungdom.

Det viktigste utfallet av den debatten vi her har beskrevet, er at dette bildet fikk økt kraft og intensitet i løpet av sommeren 2004. Over flere uker fikk vi daglig presentert reportasjer om rusproblemer blant ungdom i landets viktigste nyhetsmedier. Koplingen mellom den naive «piken med ransel på ryggen» og en «open drug scene» som Plata, ble det slående uttrykket for de sannsynlige mekanismene bak rekruttering. Men alt tyder på at dette bildet innebærer en grov fordreining av hvordan ungdom flest rekrutteres til misbruk av rusmidler. Normalt vil rekrutteringen foregå i ungdommenes egne nærområder og knyttet til sosiokulturelle bilder og metaforer preget av en annen nærhet til dem selv. Konsekvensene av de ulike bildene vil være helt ulike. Basert på våre funn vil forebyggende arbeid i bydelene og andre deler av Oslos indre sentrum være viktigere enn å stenge Plata.

Hvor alvorlig er denne fordreiningen? Mange vil mene at vårt rusforebyggende arbeid er for svakt. Alt tyder på at debatter og perspektiv av den typen vi her har beskrevet, har bidratt til denne situasjonen. Enkelt sagt innebærer de systematisk feilaktige oppfatninger av russituasjonen blant vanlig ungdom. For en nokså stor gruppe av vanlige ungdommer debatterer med, eksperimenterer med og utvikler et problemfylt forhold til legale og illegale rusmidler. Men fokus på nedkjørte misbrukere, som dem vi fant på Plata, gir lite kunnskap om risikofaktorer, kjennetegn ved og mulige arbeidsformer i forhold til slike ungdommer. Det har nok heller ikke hjulpet vanlig ungdom at Plata ble stengt, selv om en slik slutning er nærliggende på basis av debatten rundt dette temaet.

Referanser

Aitken, C., D. Moore, P. Higgs, J. Kelsall, M. Kerger (2002): The impact of a police crackdown on a street drug scene: evidence from the street. *International Journal of Drug Policy* 13: 193-202.

Alpheis, H. (1996): Hamburg: Handling an Open Drug Scene, kap. 3 i N. Dorn, J. Jepsen og E. Savona: *European Drug Policies and Enforcement*. Basingstoke: Macmillan Press.

Berg, E. m.fl. (1992): *Særskilt innsats for ungdomsmiljøene i Oslo sentrum*. Prosjekt-rapport, Uteseksjonen i Oslo.

Best, J. (1999): *Random violence: How we talk about new crimes and new victims*. Berkeley: University of California Press.

Bjertnæs, M. K. (2000): *Innvandring og innvandrere 2000*. Oslo: Statistics Norway.

Bjørge, T., Y. Carlsson, T. Haaland (2001): *Generaliserte hat – polariserte felleskap*. Rapport. Oslo: NIBR.

Bless, R. D. J. Korf, M. Freeman: Open Drug Scenes (1995): A Cross-National Comparison and Urban Strategies. *European Addiction Research* 1(1-2): 128-138.

Bourdieu, P. (1990): *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press.

Bratt, C. (2004): Fights among Adolescents from the Ethnic Majority and from Immigrant Groups. The impact of alcohol consumption and participation in youth-based out-of-home activities. *Acta Sociologica* 47(1): 7-29.

Bretteville-Jensen, A. L. (2002): *Understanding the demand for illicit drugs : an empirical approach based on self-reported data*. Avhandling (dr. polit.) Universitetet i Bergen, 2002. Delvis opptrykk av artikler.

Brugal, M.T., G. Barrio, L. De La Fuente, E. Regidor, L. Royuela, J.M. Suelves (2002): Factors associated with non-fatal heroin overdose: assessing the effect of frequency and route of heroin administration. *Addiction* 97(3): 319-327.

Bukstein, O. G. (1995): *Adolescent substance abuse*. New York: A Wiley-Interscience Publication.

Burris, S. (2004): Harm reduction's first principle: «the opposite of hatred». *Drug policy* 15: 243-244.

Chahill, C. (2000): Street Literacy: Urban Teenagers' Strategies for Negotiating their Neighbourhood. *Journal of Youth Studies* 3(3): 251-277.

Chiricos, T., M. Hogan, M. Gertz (1997): Racial composition of neighborhood and fear of crime. *Criminology* 35: 107-131.

- Chitwood, D. D., M. Comerford, N. L. Weatherby (1998): The initiation of the Use of Heroin in the Age of Crack, i J. A. Inciardi og L. D. Harrison red.: *Heroin in the age of crack-cocaine*. London: SAGE publication.
- Duff, C. (2003): Drugs and Youth Cultures: Is Australia Experiencing the «Normalization» of Adolescent Drug Use? *Journal of Youth Studies* 6(4): 433-446.
- Finstad, L. (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag.
- Fiske, J. (1989): *Understanding popular culture*. London: Routledge.
- Giuffre, P. A., C. C. Williams (1994): Boundary lines: Labeling sexual harassment in restaurants. *Gender and Society*, 8(3): 378-401.
- Goffman, E. (1961): *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other inmates*. England: Pelican Books.
- Gramsci, A. (1992): *Prison Notebooks*. New York: Colombia University Press.
- Grund, J. C. (1998): From the Straw to the Needle? Determinants of Heroin Administration Routes, i J. A. Inciardi og L. D. Harrison red.: *Heroin in the age of crack-cocaine*. London: SAGE publication.
- Holmberg, L. (2001): Erfaringer med nærpolti i Danmark, i Politiarbeid på godt og ondt Rapport 2. Oslo: Politihøgskolen.
- Hunt, N. (2004): Public health or human rights: what comes first? *Drug policy* 15: 231-237.
- Inciardi, J. A., L. D. Harrison red.(1998): *Heroin in the age of crack-cocaine*. London: SAGE publication.
- Jordheim Larsen, C., W. Pedersen (2005): *Ungdom i Risikozonen: Seksualisering av oppvekst, selvbilde, relasjoner*. Rapport. Oslo: NOVA.
- Kandel, D. (1975): Stages in adolescent involvement in drug use. *Science*, 1371-1372.
- Kandel, D, M. Davies (1991): Decline in the use of illicit drugs in New York state. *American Journal of Public Health*, 81: 1064-67.
- Krange, O., Å. Strandbu (1996): *Kjøpesenteret*. Oslo: Pax forlag.
- Kübler, D. (2001): Understanding policy change with the advocacy coalition framework: an application to Swiss drug policy. *Journal of European Public Policy*, 8(4):623-641.
- Haaland, T. (2000): *Vold – konflikt og gjengdannelser*. Rapport. Oslo: NIBR.
- Hollie, E. (1989): *Fyrtårn og redningsbøye: Utseksjonen i Oslo 20 år*. Oslo: Utseksjonen.
- Lalander, P. (2001): *Hela världen är din – en bok om unge heroinister*. Lund: Studentlitteratur.

- Larsen, G. (1992): *Brødre*. Oslo: Pax Forlag.
- Jepsen, J. (1996): A War on Socially Marginal People, kap. 1 i N. Dorn, J. Jepsen og E. Savona: *European Drug Policies and Enforcement*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Lien, I., T. Haaland (1998): *Vold og gjengatferd*. Rapport. Oslo: NIBR.
- Lien, I. (2001): The Concept of Honor, Conflict and Violent Behaviour among Youth in Oslo, i M.W. Klein et al. *The European Paradox*.
- Lien, I. (2002): Ære, vold og kulturell endring i Oslo indre by. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 1.
- Lorentzen, H. (1994): *Frivillighetens integrasjon: staten og de frivillige velferdsprodusentene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- McMillan, W. D., M. D. Chavis (1986): Sense of Community: a definition and a theory. *Journal of Community Psychology* 14: 6-22.
- Moore, J. W., A. Garcia, C. Garcia, L. Cerda, F. Valencia (1979): Homeboys—gangs, drugs, and prisons in the Barrios of Los Angeles. *Crime and Social Justice*, Winter.
- Moshuus, G. H., I. Rossow, V. Vestel (2002): *Partydop og ungdomskultur*. Rapport. Oslo: NOVA.
- Neaigus A., A. Atillasoy, S. R. Friedman, X Andrade, M. Miller, G. Ildefonso, D. Jarlais (1998): Trends in the Noninjected Use of Heroin and Factors Associated With the Transition to Injection, i J. A. Inciardi og L. D. Harrison red.: *Heroin in the age of crack-cocaine*. London: SAGE publication.
- Nylund, K. (2001): Cultural analysis in Urban Theory of the 1990s. *Acta Sociologica* 44(3): 219-230.
- Pain, R. (2001): Gender, Race, Age and Fear in the City. *Urban Studies* 38(5-6): 899-913.
- Pape H., I. Rossow (2004): A longitudinal study of ecstasy and other drug use among Norwegian youth. *Journal of Drug Issues* 24(2):385-414.
- Parker, H., J. Aldridge, F. Measham (1998a): *Illegal Leisure*. London: Routledge.
- Parker, H., C. Bury, R. Egginton (1998b): *New Heroin Outbreaks Amongst Young People in England and Wales*. Police research group: Crime Detection and Prevention Series Paper 92.
- Pavis, S., S. Cunningham-Burley (1999): Male youth street culture: understanding the context of health-related behaviours. *Health Education Research*, 14(5): 583-596.
- Pedersen, W. (1990): Adolescents initiating cannabis use: cultural opposition or poor mental health? *Journal of Adolescence*, 13: 327-339.
- Pedersen, W., A. Skrondal (1999): Ecstasy and new patterns of drug use. *Addiction*, 94: 1695-1706.

- Pedersen, W., A. Mastekaasa, L. Wichstrom, L. (2001): Conduct problems and cannabis initiation: A longitudinal normal population study. *Addiction*, 96: 415-431.
- Pedersen, W., H. Kristiansen (2003): Å gjøre det, å føle det og å være det. Homoseksualitet i det seinmoderne. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 44: 179-195.
- Pedersen, W., K. Hegna (2003): Children and adolescents who sell sex: A community study. *Social Science & Medicine* 56: 135-147.
- Proshansky, H. M., A. K. Fabian, R. Kaminoff: (1983): Place identity: physical world sozialization of the self. *Journal of Environmental Psychology* 3: 57-83.
- Reinarman, C. (2004): Public health and human rights: the virtues of ambiguity. *Drug policy* 15: 239-241.
- Rosa, E., A. Mazur (1979): Incipient Status in Small Groups. *Social forces*, 58(1): 18-37.
- Rutter, M., D. J. Smith (1995): *Psychosocial disorders in young people*. Chichester: Wiley.
- Selvaag, O. (1985): *Oslo som drømmested*. Oslo: Gyldendal.
- Sennett, R. (1997): *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. New York: Norton Books.
- Shildrick, T. (2002): Young People, Illicit Drug Use and the Question of Normalization. *Journal of Youth Studies*, 5(1): 35-48.
- Shiner, M. T. Newburn (1999): Taking Tea with Noel: the Place and Meaning of Drug Use in Everyday Life, i N. South red.: *Drugs – Cultures, Controls & Everyday Life*. London: SAGE publications.
- Snow, D.A., E.B. Rochford, S.K. Wordon, R.D. Benford (1986): Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation. *American Sociological Review* 51: 464-481.
- Snow, D.A., R.D. Benford (1988): Ideology, frame resonance, and participant mobilization, i B. Klandermans, H. Kriesi, S. Tarrow red.: *International Social Movement Research* vol. 1. Greenwich: JAI Press.
- Snow, D.A., R.D. Benford (1992): Master frames and cycles of protest, i A.D. Morris og C.M. Mueller red.: *Frontiers in Social Movement Theory*. London: Yale University Press.
- Stewart, G. (1998): *Gangs*. New York: Greenhaven Press.
- Strang, J., P. Griffiths, M. Gossop. (1997): Heroin smoking by chasing the dragon: Origin and history. *Addiction*, 92: 673-684.
- Sundnes, A. (2004): Mannlighetsidealer i ungdoms fornærmelsespraksis. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(2): 3-19.

Vestel, V. (2003): *A Community of Difference – hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in «Rudenga», East side Oslo*. Avhandling (dr. polit.) – Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i Oslo, 2002.

Vestel, V. (2004): «Napapijri Geographic», norske flagg, og «wolla»-stilen: semiotisk kreativitet blant unge menn i et flerkulturelt ungdomsmiljø på Rudenga, Oslo øst, i Ø. Fuglerud red.: *Andre bilder av «de andre»*. Oslo: Pax forlag.

Waal, H. (2004): *Comparative overview of public nuisance features with regard to open drug scenes and different approaches taken by European Countries to address them*. Paper prepared to Pompidou group meeting Strasbourg November 18-19 2004.

Zani, B., E. Cicognani, C. Albanesi (2001): Adolescents' Sense of Community and Feeling of Unsafety in the Urban Environment. *Journal of Community and Applied Social Psychology* 11: 475-489.

Zibbell, J. E. (2004): Can the lunatics actually take over the asylum? Reconfiguring subjectivity and neo-liberal governance in contemporary British drug treatment policy. *Drug policy* 15: 56-65.

Østerberg, D. (1998): *Arkitektur og sosiologi i Oslo*. Oslo: Pax forlag.

Øia, T. (2000): *Innvandrerungdom, marginalisering og utvikling av problematferd*. Rapport. Oslo: NOVA.

Dokumenter:

Barn og unges rekruttering og videre tilknytning til sentrale rusmiljøer (2003 og 2004): Rusmiddeletaten: Oslo kommune.

Føre var rapport (2004): Rusmiddeletaten: Oslo kommune

Tiltaksplanen for alternativer til rusmiljøene i Oslo sentrum (2002): Oslo kommune.

Stortingsmelding 16 (1996-97): Narkotikapolitikken.

NOU 4: Ny straffelov. Straffelovskommisjonen delutredning 4.